

"Eigen Haard" 1881. :

De pastorie en de kerk der Hervormden en het witte huis schuins daartegenover , op de hoek van de dorpsstraat, het huis van de dokter, staan daar in het midden van het dorp juist op de rechte plaats want van die drie gebouwen is al ontzaglijk veel goeds uitgegaan. Bij predikant en dokter namelijk kwam het plan op om een badhuis voor minvermogenen te stichten. en door de krachtdadige hulp van vele gegoeden , vooral in Haarlems omstreken , gelukte het beiden al spoedig hun plan ten uitvoer te brengen. Hoog op het duin , aan de Zuidkant, verrees de stichting , die achtentwintig duizend gulden kostte. De inrichting werd in 1871 geopend en is sedert dien tijd in stand gehouden door liefdegiften . Er wordt een goed gebruik van gemaakt en ze levert kostelijke resultaten . Aan het hoofd staat als Directrice Mej. Wolterbeek uit Amsterdam , die haar verblijf sinds die tijd hier vestigde en geheel belangeloos haar moeilijke taak op uitstekende wijze vervult. De predikant bezoekt de verpleegden , die tot de Protestantse gemeenten behoren terwijl de dokter zijn hulp en geneesmiddelen gedurende al die jaren om niet verleende. En het is dan ook niet te verwonderen , dat iedereen in Zandvoort de mond vol heeft van Mej. Wolterbeek , Ds. Swaluë en Dr.Smit, mensen wier namen wèl door ieder met achting en eerbied genoemd mogen worden.

De inrichting ziet er net en flink uit, zonder weelde. Benden vinden we een eet- en conversatiezaal, bibliotheek, woonkamers voor huismeester en huismeesteres , keuken, vertrekken voor patienten, die te zwak zijn om naar boven vervoerd te worden en kamertjes voor hen , die binnenbaden gebruiken moeten. Op de eerste verdieping zijn vertrekken voor de directrice, slaapkamers voor de vrouwelijke patienten, zoo kinderen als volwassenen en op de tweede verdieping voor die van het mannelijk geslacht en het dienstdoend personeel. Er is plaats voor over de vijftig verpleegden, terwijl er op dit oogenblik zesenzeventig zijn. Men betaalt hier voor alles f.l.20 per etmaal , terwijl voor hen die uit wees-en gasthuizen of liefdadige inrichtingen herwaarts gezonden worden f.0.90 moet betaald worden. Tot en met 1878 werden er 507 personen verpleegd , waaronder 269 volwassenen en tweehonderd acht en dertig kinderen. De meesten keren verfrist en opgewekt naar huis terug, terwijl in de keuken duchtig wordt waargenomen welk een eetlust de zeelucht opwekt.

Voorts heeft Mejuffrouw Wolterbeek in de dorpsstraat een bazar opgericht , waarvan de winsten ook al ten bate van het badhuis strekken. ". T o t z o o v e r Eigen Haard.

Met de dorpsstraat wordt bedoeld de Kerkstraat. De bazar werd in 1873 gebouwd.

Het Badhuis was een ontwerp van de Amsterdamse architect S.W. van Rouendal . Het gebouw werd in de bezettingsjaren door de Duitsers gesloopt.

In de twintiger jaren bracht Koningin Emma, de Beschermvrouwe, een bezoek aan de inrichting . Op het Tramplein werd zij toegezongen door de leerlingen van alle scholen in Zandvoort.

DE PASSAGE

Een wereldje op zich zelf

De Passage, de overdekte verbindingsstraat van het oude station naar het Kurhaushotel was jaren lang in Zandvoort het centrum der gezelligheid . Het zitje aldaar bij matiné of avondconcert was iets vanzelfsprekends , een "fashionable" eis van de badgastenwereld en het passantenpubliek. Zoo lezen we in de Zandvoortse Courant , de badcourant, van 15 Juli 1896 het volgende :

" 's-Avonds was het in de Passage overvol. Tussen 9 en 10 uur was er zelfs geen stoel te verkrijgen . De Beyerse Kapel was niet karig met haar uitvoeringen en de tenslotte gespeelde volksliederen werden luid geapplaudiseerd. Zoals gewoonlijk bij een druk bezoek kon het aanwezige spoorwegmateriaal de terugkerenden niet opnemen. De goederenwagens waren evenvol als de coupés. De conducteurs hadden weer een zware taak en aan de Halte (z.g.Verlengde Haltestraat.) mochten de wachtenden blijvenwachten.

Dit courantenbericht geeft U een indruk van het bezoek aan de Passage op zomerse dagen.

En nu nog iets over de winkels en de bedrijven in de Passage. Het café-restaurant van de gebroeders Gijsbertse nam het grootste deel van de ene zijde der Passage in. De smaakvol ingerichte restauratiezalen , de goede menu's, de matiné's en avondconcerten trokken niet alleen badgasten maar ook de dorpelingen naar de Passage. De gebr.Gijsbertsen hadden ook zaken in Amsterdam . Zij exploiteerden ook het Paviljoen Bernadette bij de tennisbanen, gelegen in de duinen achter het Grand Hotel-Wüst

Bekend was ook het Café Hoogveld , dat tijdens de concerten goede zaken maakte. De heer Hoogveld had ook een Café-Restaurant boven aan de Kerkstraat .

Voorts vond men in de Passage een melksalon, een banketzaak, winkels voor badbenodigdheden, bijouterien, galanterieartikelen, speelgoed , porcelein, fruit, modeartikelen, sigaren, boeken, bloemen. Er was zelfs een bijkantoor van het Postkantoor. Kortom de Passage was een wereldje op zich zelf.

Helaas het zou niet zoo blijven. Door het verplaatsen van het station naar de huidige plaats achter de Zeestraat verloor de Passage haar "antichambre" karakter voor de aankomende passagiers.

De prachtige opzet van de heren Eltzbacher: Station-Passage-Kurhaus werd door de overheid grondig vernield.

Nog enkel jaren heeft de Passage op zijn oude roem kunnen teren, doch geleidelijk aan verloor het de belangstelling totdat het gebouw eindelijk in 1925 in vlammen opging.

(Zie Zandv.Courant 24 Juni 1905 en 24 Juli 1909.)

A handwritten signature in dark ink, consisting of a series of loops and a long horizontal stroke at the end.

DE SPOORSTRAAT

--o--

Het aardige vrouwtje in de deuropening van een oud-Zandvoorts huisje was Leuntje Sjogger. (L.Schuiten.) Zij was gehuwd met Engel van Teunis van Engel de Bijl (van Duivenboden.) en woonde in de Spoorbuurtstraat, (een eindje van z.g. Kippen-trap) ook bekend als de "Bloedbuurt", waar af en toe een stevig robbertje gevochten werd.

Moeder Leuntje had de gewoonte des morgens zoo tegen koffietijd een bezoek te brengen aan haar gehuwde dochter, die in de Spoorstraat woonde , schuin tegenover Leentje de Tuinman.

Op een zonnige Lentemorgen in 1925 of 1926 meenden de beide vrouwen dat het tijd werd voor de grote schoonmaak.Daar werd geen half werk van gemaakt want de Zandvoorters staan van oudsher bekend om hun "properheid". De bedstee moest leeg gehaald worden en de muren wóden gewit. De dochter bracht de onderlagen naar buiten om ze eens goed te boenen.

Plotseling hoort ze een vriendelijk "goeden morgen" Er staan twee heren voor het hekje, een heel lange en een kleinere met een tas . Moeder komt dik onder de kalkspatten, met haar grote witkwast nog in de hand naar buiten en vraagt verwonderd waarom mede ze de heren van dienst kan zijn. De grote meneer vertelt haar dat ze van de Pers zijn en vraagt of ze even met de muts op zou willen poseren over de onderdeur. " Och ja, waarom niet, even wachten , een schone jurk aan en een andere muts op."

Intussen zegt de grootste van de beide bezoekers tegen de dochter : " die planken staan in de weg, zet ze maar in die andere hoek daar."De dochter, ook niet verlegen, antwoordt : "Nou, jullie hebben toch zeker ook wel een paar handen aan je lijf ?" De grote meneer keek even verbaasd maar pakte toen mee aan en zoo sleepte burgemeester Van Alphen, een voortvarend man, de onderlagen uit de bedstee door het kleine tuintje van Leuntje Sjoggers dochter.

Niet lang daarna verscheen in het propagandablad van V.V.V ik meen als bijlage van "De Stad" de opname van dit stukje Spoorstraat, dat ongetwijfeld het schilderachtigste plekje van Oud-Zandvoort mocht worden genoemd .

Zonder de hulp van de burgemeester zou dit plaatje veel van zijn bekoring verloren hebben .

Zandvoort, Zomer 1970.

DOMINEE C. SWALUË

bijna een halve eeuw predikant te Zandvoort

Een met aan zekerheidgrenzende waarschijnlijkheid vervaardigde foto van Ds. Swaluë. Absolute zekerheid bestaat hierover echter niet.

Cornelis Swaluë was Nederl. Hervormd predikant te Zandvoort van 1837 tot 1882. Zijn stoffelijk overschot rust alhier op de Algemene Begraafplaats en is bedekt met een grafsteen, waarop te lezen staat:

„Hier rust Cornelius Swaluë, geboren te Numansdorp 10 mei 1811. Overleden te Haarlem 31 oktober 1882. Gedurende 45 jaren herder en leeraar onzer Ned. Herv. Gem. Zandvoort door welke deze grafzerk hier wordt neergelegd in Dankbare Herinnering aan den overleden Vriend en Weldoener”.

Er was reden voor deze uiting van dankbaarheid. Leest U maar eens het volgende artikel, overgenomen uit „Eigenhaard” van 1881.

„Toen de tegenwoordige predikant, die evenals de dokter, nog op zijn ouden dag met ijver en lust zijn werk verricht, drie-en-veertig jaren geleden zijn moeilijke en in vele opzichten ondankbare taak aanvaardde, ontdekte hij dat er veel voor hem te doen viel. Allereerst hinderde hem, den jongen man, een uitstekend musicus zoowel wat de theorie als de praktijk betreft, het onstichtelijk zingen, of liever schreeuwen, in de kerk, dat men helaas! nog in zooveel dorps- en zelfs stadsgemeenten kan hooren. Al spoedig begon hij de kinderen, die bij hem ter catechisatie kwamen zowel zang- als godsdienstonderwijs te geven, en toen dat enkele jaren zoo geduurd had en ze volwassen jongens en meisjes waren geworden, vormde hij uit hen een zangkoor van een 80 á 90 personen, aan welk gezelschap hij den naam gaf van: „Door beschaving tot verede-

ling” en waarmee hij dat zangonderwijs en die zanguitvoeringen in de kerk voortzette, iederen vrijdagavond van half acht tot half negen uur, waartoe de toegang voor ieder openstaat. 't Is natuurlijk dat hij, gelijk ieder, die wat nieuws op touw zet, in het eerst te worstelen had met dat oude en helaas! nooit verouderde vooroordeel tegen al wat nieuw is en vreemd, maar hij gaf den moed niet op, en gedurende veertig jaren worden die zangoefeningen geregeld iederen vrijdagavond gehouden tot op den huidigen dag. Zijn de toehoorders en toehoorderessen overal in de zitbanken geplaatst, dan wordt de uitvoering met orgelspel begonnen, met de eene of andere compositie van Bach of Mendelssohn, Hesse, Rinck of anderen; de predikant plaatst zich voor zijn muziklessenaar in het ruim der kerk vóór het koor, dat natuurlijk 's zomers door de meerdere drukte en werkzaamheden van het badseizoen, veel minder voltallig is dan 's winters, en doet een kort gebed; een of twee verzen uit dezen of genen psalm of gezang worden met of zonder begeleiding van orgel of gemeente gezongen, en kortelijk en eenvoudig besproken, daarna weer het een of ander wereldlijk of volkslied aangeheven, door den predikant of anderen gedicht of op muziek gezet; aanstonds zullen we ook eens het dusgenaamde Zandvoortse volkslied koopen, door den predikant gedicht en ook in het Duitsch vertaald door een Duitschen professor, die hier een tijd lang logeerde. Als het uur verstreken is, staan alle aanwezigen op en zingen altijd het welbekende derde vers uit den honderd-drie-en-dertigsten psalm, waarna de predikant nog een kort gebed uitspreekt, en allen onder orgelspel het bedehuis in stillen ernst verlaten. Ik ben er natuurlijk ook al een paar malen geweest, en ik moet zeggen, in aanmerking genomen, dat men hier te doen heeft met jongens en meisjes, die tot den minderen- of kleinen burgerstand behooren, doet 't iemand goed zulk zingen op een visschersdorp te hooren; ze attakeren flink, zingen over 't algemeen zeer zuiver en alles uit het hoofd, nemen de crescendo's en diminuendo's, de forto's en piano's streng in acht, en toonen te begrijpen wat ze zingen. De vrijdagavonden vliegen om en ieder der badgasten, dien ik er over sprak, betuigde me een aangenamen en goeden indruk naar huis te hebben meegenomen, en was er den volgende keer weer te vinden.

„En wat is nu allereerst de zichtbare of liever hoorbare vrucht van die bijna veertigjarige wekelijksche zangoefeningen? Dat er des Zondags in de kerk echt schoon en stichtelijk wordt gezongen, want de meesten hebben daar natuurlijk van den predikant dat onderwijs genoten; en dat, waar zoo dikwijls dit of dat schoone psalm- of gezangvers hun verklaard is, ze ook begrijpen, wat ze zingen. Maar ge kunt ook wel nagaan, dat er nog

Lochem, 7 Februari 1957.

Een Memorandum.

Men vraagt mij een enkel woord te schrijven over mijn verblijf in Zandvoort, waar ik negen jaren als Predikant in de Herv.Kerk ben werkzaam geweest.

Ik ben daar gekomen van het liefelijke Lemele en Archem in het najaar van 1894 en ben daar werkzaam geweest tot 6 Sept.1903.

Ik heb daar een heerlijken tijd mogen beleven in eigen gezin en op het terrein van de gemeente.

Zandvoort was in die dagen nog voor een deel een visschersdorp en voor een deel een opkomende badplaats.

Ik heb daar in het badseizoen kennis mogen maken met vele autoriteiten op het gebied van het kerkelijke en maatschappelijke leven en heb veel van hen geleerd.

Maar,- mijn hart ging uit naar het eenvoudige vissersdorp. Ik heb de bevolking leren kennen als een goed slag van menschen, en velen van hen als helden, die in geval van storm en stranding den moed hadden om hun leven te wagen ten dienste van anderen.

Maar,- de bevolking had één begrijpelijke doch gevaarlijke kwaal ...de neiging tot dronkenschap.

Een Leerplichtwet was er in die dagen nog niet.

Jongens van 9 en 10 jaren gingen al mede met de vaders op zee en leerden al vroeg drank gebruiken . Ik heb destijds treurige gevallen van dronkenschap meegemaakt. Dit volksgevaar maakte de stichting noodzakelijk van een Vergaderlokaal voor de jeugd waar geen drank werd geschonken. Dit was de aanleiding tot de stichting van een "Ons Huis" . Een kleine kroeg kwam te koop, waarvan de bezitter was overleden.

De bekende philantroop , de heer P.W. Janssen, met wien ik het geval ging bespreken , gaf de koopsom op voorwaarde, dat ik voor de meubileering zou zorgen .

Dit is het begin geweest. Later werden andere belendende percelen aangekocht en zoo het terrein van het "Ons Huis" steeds verder uitgebreid. Het werd een plaats van geestelijken opbouw, waar veel bekende mensen het woord hebben gevoerd.

De invloed van deze stichting was weldadig.

Doch,- er was meer dat herziening noodig had.

Er werd weinig gedaan voor "Ouden van Dagen"

Er was wel een oude stichting, doch de ruimte was onvoldoende.

Een wonderlijk geval was aanleiding om over te gaan tot de bouw van een Diaconie-Huis. De bekende geneesheer Dr.C.A.Gerke mijn buurman in de Kerkstraat, kwam op een onverwacht oogenblik bij mij en klaagde zijn nood. Hij was namelijk geroepen bij een zieken ouden man, die met planken zich een hut had gemaakt in de duinen en die door dorpsgenooten in de buurt met karig voedsel in het leven was gehouden. De man had zich in tijden niet gewasschen en had een korst van vuil over het gansche lichaam gekregen . Op sommige plaatsen kropen de maden er door. Ik ging den ongelukkige bezoeken. Ik stond er machteloos bij. Hoe was deze man nog te redden ?

Daar flitste een lumineuse gedachte door den geest. Er woonde sedert korten tijd in Zandvoort een aanzienlijke Jonkvrouwe, Freule Agatha de Vos van Steenwijk, een geboren verpleegster, die in haar mooie villa hulpbehoevende kinderen verzorgde. Ik ging tot haar en deelde haar mijn ondervinding mede. Zij kwam onder den indruk. Zij zeide den ongelukkigen man te zullen reinigen en helpen, maar op één voorwaarde : dat ik dadelijk zou moeite doen om een Diaconiehuis te stichten. Zij stelde onmiddelijk f.1000.- beschikbaar. Een nieuwe taak lag voor mij.

Ik ben aan het werk gegaan en het Diaconiehuis is er gekomen. En twee zusters , Zuster van Melle en Zuster Bronders hebben de taak der verpleging op zich genomen. Zoo is er een mooi werk tot stand gebracht.

Zoo heb ik nog eenige jaren mogen werken.

In het najaar van 1903 kreeg ik het beroep naar Groningen en ik nam aan. 6 September 1903 nam ik afscheid,- maar Zandvoort is mij steeds dierbaar gebleven .

Het moge dorp en bewoners goed blijven gaan .

(get.) G.Hulsman.

ZANDVOORT — Ds. Hulsman werd geboren op 5 maart 1867 te Westmaas in de Hoeksche Waard, waar zijn vader Gerrit Jan Hulsman, geboortig uit Harderwijk, Nederl. Hervormd predikant was.

De wieg van de kleine Hulsman stond in de befaamde Pastorie van Mastland, een statig gebouw met een schitterend uitzicht op een vierhonderd meter brede plas met als achtergrond het boomrijke Mijnsheerenland met zijn blinkend witte korenmolen aan de waterkant en boven alles uitstekend de oude Gothische dorpskerk met zijn hoge spitse toren. Een idyllisch landschap.

De Westmaase pastorie dankt haar naam aan de in de vorige eeuw zo bekende predikant en letterkundige Ds. Van Koetsveld die een hele stapel boeken schreef, waaronder het in den lande zeer bekende werk 'De Pastorie van Mastland', dat uitmuntte door zijn zuiverheid van stijl. Vóór Ds. Hulsman is te Zandvoort o.m. werkzaam geweest Ds. Swaluë, afkomstig uit Numansdorp, eveneens een predikantszoon.

Nog vissersdorp

In zijn memorandum van 7 februari 1957 zegt Ds. Hulsman: 'Men vraagt mij een enkel woord te schrijven over mijn verblijf in Zandvoort, waar ik negen jaar als predikant werkzaam ben geweest. Ik ben daar gekomen van het lieflijke Lemele en Archem in het najaar van 1894, en ben te Zandvoort werkzaam geweest tot 6 september 1903.

Ik heb daar een heerlijke tijd mogen beleven in eigen gezin en op het terrein van de gemeente. Zandvoort was in die dagen nog voor een deel een vissersdorp en voor een deel een opkomende badplaats. Ik heb daar in het badseizoen mogen kennismaken met vele autoriteiten op het gebied van het kerkelijke en het maatschappelijke leven en heb veel van hen geleerd.

Maar mijn hart ging uit naar het eenvoudige vissersdorp. Ik heb de bevolking leren kennen als een goed slag van mensen en velen van hen als helden, die in geval van storm en stranding de moed hadden om hun leven te wagen ten dienste van anderen.' Tot zover dit fragment uit het memorandum.

Ds. Hulsman is met Ds. Swaluë wellicht de meest geliefde dominee geweest, die Zandvoort gekend heeft. Naar beiden is een straat genoemd.

In de negen jaren die Hulsman de gemeente gediend heeft bracht hij meer tot stand dan de burgerlijke overheid in een halve eeuw. Men denke slechts aan het Diakoniehuis (Hulsmanhof) en 'Ons Huis'. Als Hulsman zijn schouders er onder zette dan kon men verzekerd zijn dat er iets goeds tot stand zou komen.

Op de Wurf

Hij leefde gaarne onder het volk en dikwijls trof men hem met de dikke winterjas aan temidden van de visserslui op de Wurf. En op zijn morgenwandeling door het oude dorp dwalde hij soms wel de bovendeur van een woning open en riep 'Moeder Bol, is de kaffie bruin?'

En de beter gesitueerden, die hem het erf op zagen komen, haalden maar vast de portemonnee te voorschijn, wel wetende dat ze er niet met een kop kaffie af zouden komen. Wie kon deze kleine hartelijke beminnelijke man iets weigeren?

En dan die grote jongens van de catechisatie, om de drommel geen heiligen al studeerden ze er voor. Ze hadden gehoord dat de dominee elders was beroepen en dat er grote kans bestond dat hij dat be-

roep zou aannemen. De hele troep trok op het spreekuur naar de pastorie en de oudste der jongelingen vroeg toen namens allen of dominee zou willen blijven. Dat ontroerde Hulsman zeer.

Altijd had Hulsman zorg over zijn medemensen. Bij begrafenissen in het koude jaargetijde placht hij te zeggen: 'Vrienden het is winter, laat ons de hoofden gedekt houden.'

Negentig jaar

Ds. Hulsman is na Zandvoort nog predikant geweest in verschillende gemeenten en zijn laatste woonplaats was Barchem bij Lochem. Zijn 90ste verjaardag is onder enorme belangstelling gevierd. De bewoners van de Hulsmanstraat zonden hem gezamenlijk een gelukwens. Oud-burgemeester van Zandvoort Van Fenema heeft hem op zijn verjaardag een bezoek gebracht.

Op de salontafel in zijn grote kamer in het P. W. Jansenhuis staan drie foto's van zijn overleden echtgenote, Freule Hartsen, die bekend stond als een lieve en charmante vrouw.

Gedichten *Zie volg. blad*

In zijn ambtsperiode te Groningen is Ds. Hulsman van het orthodox protestantisme over gegaan naar het modernisme. Hij werd lid van de Zwinglibond en medewerker aan het blad 'Zwingli'.

In het Algemeen Handelsblad verschenen onder de titel 'Ter overdenking' artikelen van zijn hand. Het blad 'Zwingli' heeft deze ter gelegenheid van Ds. Hulsman's 90ste verjaardag als bundel doen uitgeven. Een waardevol bezit.

Over het stichten van het Diakoniehuis, thans Hulsmanhof geheten, volgt hier een fragment uit het memorandum:

'Er werd weinig gedaan voor de Ouden van Dagen. Er was wel een oude stichting, doch de ruimte was onvoldoende. Een wonderlijk geval was aanleiding om over te gaan tot de bouw van een Diakoniehuis.

De bekende geneesheer C. A. Gerke, mijn buurman in de Kerkstraat, kwam op een onverwacht ogenblik bij mij en klaagde zijn nood. Hij was namelijk geroepen bij een zieke oude man, die zich met planken een hut had gemaakt in de duinen en die door dorpsgenoten in de buurt met karig voedsel in het leven was gehouden. De man was totaal vervuld. Hoe was deze stakker nog te redden?

Daar flitste een lumineuze gedachte door de geest. Er woonde sedert korte tijd in Zandvoort een aanzienlijke jonkvrouw, Freule Agatha de Vos van Steenwijk, een geboren verpleegster, die in haar mooie villa Kijkduin hulpbehoevende kinderen verpleegde. Ik ging tot haar en deelde haar mijn ontdekkende mede en zij kwam onder de indruk. Ze zei de ongelukkige man te zullen reinigen en helpen, maar op één voorwaarde: dat ik dadellijk moeite zou doen om een Diakoniehuis te stichten. Zij stelde onmiddellijk f 1000,— beschikbaar. Een nieuwe taak lag voor me.

Ik ben aan het werk gegaan en het Diakoniehuis is er gekomen. En twee zusters, zuster Van Melle en zuster Bronckers, hebben de taak der verpleging op zich genomen. Zo is er een mooi werk tot stand gebracht.

Drankzuchtig

Dan volgt hier nog een ander gedeelte uit zijn memorandum:

'De bevolking had helaas één begrijpelijke doch gevaarlijke kwaal... de neiging tot dronkenschap. Een leerplichtwet was er in die dagen nog niet.

Jongens van 9 en 10 jaren gingen al mee met hun vader op zee en leerden al

Ds. G. Hulsman

vroeg drank gebruiken. Ik heb destijds treurige gevallen van dronkenschap meegemaakt.

Dit volksgevaar maakte de stichting noodzakelijk van een vergaderlokaal voor de jeugd, waar geen drank werd geschonken. Dit was aanleiding tot de stichting van een 'Ons Huis'. Een kleine kroeg kwam te koop, waarvan de bezitter was overleden.

De bekende filantroop, de heer P. W. Jansen, met wie ik het geval ging bespreken, gaf de koopsom op voorwaarde, dat ik voor de meubilering zou zorgen. Dit is het begin geweest. Later werden andere belendende percelen aangekocht en zo werd het terrein van het 'Ons Huis' steeds verder uitgebreid.

Het werd een plaats van geestelijke opbouw, waar veel bekende mensen het woord hebben gevoerd.

In het nummer van Zwingli van 2 maart 1957, gewijd aan het jubileum van Ds. Hulsman schrijft Prof. Dr. Eelco Hultinga o.m.: 'Kenmerkend voor hem (Hulsman), zijn steeds geweest: een ongehoorde vitaliteit, een grote naastenliefde, een grote algemene belangstelling en een optimistische frisheid van geest.

In 'Meditaties', een laatste woord voor de vele vrienden en vriendinnen in den land bij gelegenheid van mijn negentigste verjaardag' schrijft Ds. Hulsman aan het slot van het artikel 'De Fakkeldragers': 'Dit geloof is een licht, dat in de duisternis straalt. Het moet zich openbaren in een leven van vertrouwen en aanbidding, van arbeid en toewijding van barmhartigheid en medelijden. En nu komt het er op aan, om een fakkeldrager van dit licht te zijn. Zulke fakkeldragers zijn er.

Er zijn zovele mensen van goede wille, die geen hoger ideaal kennen dan te leven voor God en de medemensen. De legendarische Christophorus staat niet alleen. Er zijn er duizenden en nog eens duizenden, die trachten zijn navolgers te zijn en die maar één begeerte hebben: kinderen des lichts te worden.

Als koeriers van het Licht reiken zij de fakkel over en zij zijn dankbaar wanneer die fakkel van hand tot hand gaat. Het moet ons allen een eer zijn aan deze fakkelloop te mogen meedoen.

Een lichtdrager Gods

In de duistere nacht...

Wie dat hier mocht wezen

Heeft zijn roeping volbracht!

de Heer

DOMINEE C. SWALUË

BIJNA EEN HALVE EEUW PREDIKANT IN ZANDVOORT

De oud gemeente-archivaris, de heer G. N. de Heer, die ook thans - na zijn pensionering - nog altijd zeer actief bezig is met het uitbreiden van zijn privé archief over oud Zandvoort en in dit archief een verbluffend aantal belangrijke dingen, op Zandvoort betrekking hebbend, heeft bijeengebracht, wist na een enorme voorbereiding een bijzonder boeiend artikel samen te stellen over de predikant van de Hervormde kerk, die niet minder dan 45 jaren zijn ambt in Zandvoort uitoefende en welhaast een legendarische figuur is geworden in de geschiedenis van Zandvoort, Ds. C. Swaluë.

Het leek ons goed, in dit Paasnummer het betreffende artikel te plaatsen. We zijn ervan overtuigd, dat we er zeer velen een groot plezier mee doen.

Mocht het te lang blijken om het in dit nummer geheel te publiceren, dan zullen we het in volgende nummers voortzetten. Aan de heer G. N. de Heer betuigen wij hierbij onze hartelijke dank, dat hij de vruchten van maandenlange arbeid en intensief speuren voor ons blad beschikbaar stelde. Voor de punctualiteit ervan hebben wij de allergrootste bewondering.

Redactie Zandvoorts Nieuwsblad

andere en heerlijker vruchten van te bespeuren zijn. Want 't kan niet anders of het streven van den musicus-predikant, om te leeren bedenken alles wat liefelijk is en wèl luidt, zijn strijdvoeren tegen allen wansmaak, ook op kunstgebied, zijn korte en populaire toespraken op die vrijdagavonden moesten en moeten een beschavenden en veredelenden invloed op velen uitoefenen, en ook menig badgast nam zeer zeker een goede en schoone gedachte mee naar huis. Een som van acht duizend guldens, alweer grootendeels bijeengebracht door vrijwillige bijdragen van meervermogenden in den omtrek, stelde den kerkeraad in staat om in 1845 het orgel te doen vernieuwen door de firma H. Knipscheer te Amsterdam, die er groote eer mee inlegde. Door de welbekende heeren Joh. Bastiaans, toen organist der Zuiderkerk te Amsterdam, en J. H. Klerk, organist te Delft, nu beiden overleden, werd het orgel ingewijd en sinds meer dan twintig jaren flink bespeeld door den even bekwamen als bescheiden en eenvoudigen brievegaarder-organist Van der Mije te Zandvoort.

Een fraaie silhouet pentekening van Zandvoorts geliefde pastor.

En wanneer ge nu nog hoort, dat door de bemoeiingen van den predikant een bewaarschool en naaischool is verzezen, dan zult ge ook wel zeggen, dat de kerk en pastorie en dat doktershuis, daar juist in het midden van het dorp allereerst den blik trekkende en op den voorgrond staande, juist in dat dorp op de rechte plaats staan, dat er een stroom van licht en liefde en leven van daar is uitgegaan en dat 't een benijdbare gave is, anderen door woord en voorbeeld te kunnen bewegen en opwekken en ontvlammen voor al wat goed en schoon en edel is".

De zanguitvoeringen in de kerk leverden nog een merkwaardig resultaat op. Wat toch was het geval. Oudtijds werden in de Nederl. Hervormde Kerk uitsluitend „de Psalmen Davids" gezongen. Gezangen waren bij velen uit den boze. Wanneer Ds. Swaluë bij de ouders van zijn catechesanten of leden van het zangkoor op bezoek kwam vroegen dezen hem vaak „dominee, die mooie liederen, die de kinderen bij U leren, moesten we ook in de kerkdienst kunnen zingen". De predikant kwam gaarne aan deze wensen

tegemoet en zoo zijn de „Gezangen" in de Ned. Herv. Kerk te Zandvoort zonder enige moeilijkheden ingevoerd, zulks in tegenstelling met vele andere Herv. Gemeenten in ons land, waar men nu nog steeds aan het twisten is over het „gewichtige vraagstuk" al of niet gezangen in de kerk".

De overlevering vertelt dat Ds. Swaluë, Pastoor l'Ami, Burgemeester Boerlage en dokter Smit zeer goede vrienden waren en meermalen gezamenlijk een uitstapje maakten naar Haarlem of elders met het wagentje van dokter Smit.

Bekend van Ds. Swaluë is ook dat hij de eerste steen heeft gelegd voor de herbouwde Hervormde kerk, welke op 1 juli 1849 voor de dienst werd opengesteld.

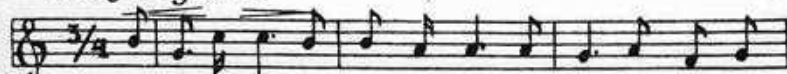
De naam van Ds. Swaluë leeft nog voort in de naar hem genoemde Swaluëstraat en het door hem ter gelegenheid van de opening der oude bewaarschool gedichte Zandvoortse volkslied, hetwelk door de Fa. Bakels zowel in het Nederlands als in het Duits als prentbriefkaart in de handel werd gebracht. Een afdruk met Hollandse tekst en met de muziek werd door Dr. de Haan opgenomen in „Zandvoort in Oude Prenten". In het boekwerk „Gort met stroop" van dezelfde auteur komt alleen de tekst voor.

ZANDVOORTS VOLKSLIED.

Woorden van D^s C. SWALUË
Muziek van WILH. SMITS

Matig langzaam

1. Ge-luk-kig wij! De fris-sche lucht, En 't vrij en o - pen
2. Het zou-te nat damp't le - vens-kracht En le-vens-lust in 't
3. Ver van de stad, met al haar 'pracht En al haar ij - del-
4. Haargroengowaad, haarsneeuw wit hoofd, Be-too-vren steeds ons

strand, Ver - kwikt en sterkt ons ie - dren dag, Ons huis staat hoog op
hart, Het ruim en heer - lijk zee - ge - zicht, Ver - drijft bij ons de
heid, Zien wij het prach - tig - ste van al, Het beeld der Eeu - wig -
oog, En als zij raast en kookt en brandt, Slaan wij den blik om -

't zand; Wij le - ven vroo - lijk en te - vreë, Om - dat wij wo - nen
smart. Wij le - ven vroo - lijk en te - vreë, Om - dat wij wo - nen
heid. Wij zijn ge - bo - ren aan de zee, Dat maakt, dat maakt ons
hoog! Ge luk - kig im - mers is ons lot! Waar zee, waar zee is,

aan de zee. Wij le - ven vroo - lijk en te - vreë, Om - dat wij wo - nen aan de zee.
aan de zee. Wij le - ven vroo - lijk en te - vreë, Om - dat wij wo - nen aan de zee.
wel te vreë. Wij zijn ge - bo - ren aan de zee, Dat maakt, dat maakt ons wel te vreë.
daár is God! Ge-luk-kig im-mers is ons lot! Waar zee, waar zee is, daár is God!

Bij de aanbidding van het eerste exemplaar van deze boeken aan de burgemeester in de oude dorpskerk was „Zandvoort” goed vertegenwoordigd. Bij die gelegenheid werd het volkslied keurig gezongen. Toch heb ik het schoner horen zingen. Dat was in de bezettingstijd. Op een winteravond hield Ds. Tromp voor de geëvacueerde dorpsgenoten in het Geheelonthouderskoffiehuis aan de Haven te Heemstede een bemoedigende toespraak. Na afloop werden dia's van Oud-Zandvoort vertoond. Het laatste plaatje bracht Swaluë's „Gelukkig wij de frisse lucht” met muziek en woorden op het doek. De bekende Zandvoortse kerkorganist Evert Dees zette zich voor de piano en het lied van de oude dorpspredikant werd plechtig en ontroerend schoon gezongen: het was het gebed van een volk in ballingschap, dat heimwee heeft naar zijn haardsteden aan de kust.

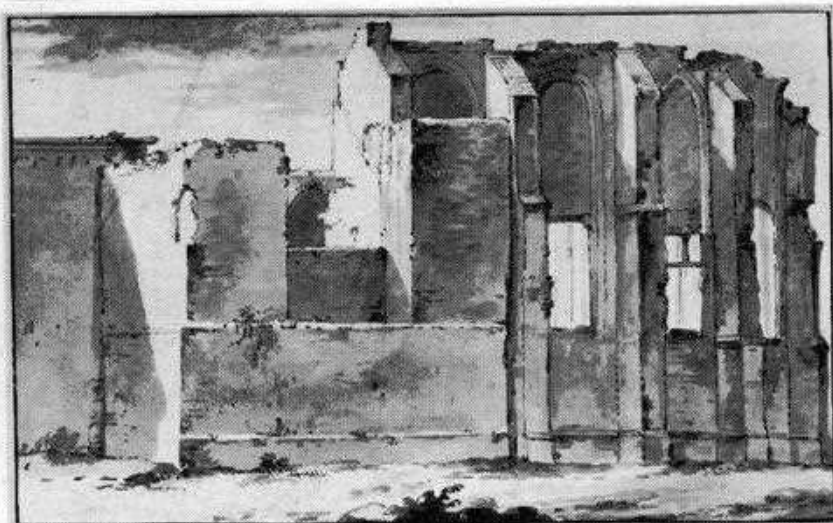
Een bekend Zandvoorter, wiens overgrootvader een trouw kerkgan - ger en een groot vereerder van Ds. Swaluë was vertelde me bij over - levering het volgende:

De Dominee had wel eens last van slapers tijdens de godsdienst - oefeningen. Veel mensen doen wel eens een dutje onder de preek, wat oneerbiedig is en ook onbeleefd te - genover de spreker. Er zijn echter ook bezoekers van de tempel, die de veraderlijke aanvallen van Mor - pheus met ware Hollandse hardnek - kigheid weten af te slaan.

Wie zal het de visserman, die enige dagen met zijn schuit in weer en wind op de zilte baren heeft gedobberd, euvel duiden dat hij op een zwoele zondagmorgen onder een preek als een „effen zee - tje en weinig deinig” af en toe „onder zeil” raakt.

Wie onzer zonder zonden is werpe de eerste steen op hem.

Op zekere morgen zagen de kerk - gangers tot hun verbazing op de kansel een grote steen liggen, zo'n kanjer als onze grootmoeders ge - bruikten als pers op de keulse pot met de groente in het zout voor de komende winter. Bij de aanvang van de dienst zei Ds. Swaluë tot zijn hoorders: „Vrienden deze steen zal vanmorgen een wonder doen”. Na het amen verklaarde de geeste - lijke dat er inderdaad een wonder was geschied: „niemand had zitten slapen”. Of dit antislaapmiddel blijvend resultaat heeft opgeleverd vertelt de historie niet.

Een zeldzame tekening! Ruïne van het koor van de Ned. Hervormde Kerk te Zandvoort in 1767. (Copyright: Fotocommissie Rijksmuseum, Amsterdam).

HET FAMILIEWAPEN DER SWALUË'S

Ds. Cornelius Swaluë stamde uit een oud Gronings-Fries geslacht. De naam Dr. Otto Swaluë komt reeds voor in 1664.

In het mooie boek van mevr. L. Post-Beuckens „Land en Volk van Gaast en Klif" komt een foto voor van een wapenstein, gemetseld in de muur van Huize Beuckenswijk te Sondel, met vijf familiewapens. Eén er van is dat van de Swaluë's.

Volgens de door het Centraal Bureau voor Genealogie verstrekte inlichtingen luidt de juiste volledige beschrijving van dit wapen als volgt doorsnede:

I. In zilver een springend paard van natuurlijke kleur;

II. In goud een blauwe zwaluw, zittende op een horizontaal geplaatste gebladerde groene tak.

Van dit wapen zijn de volgende vindplaatsen bekend:

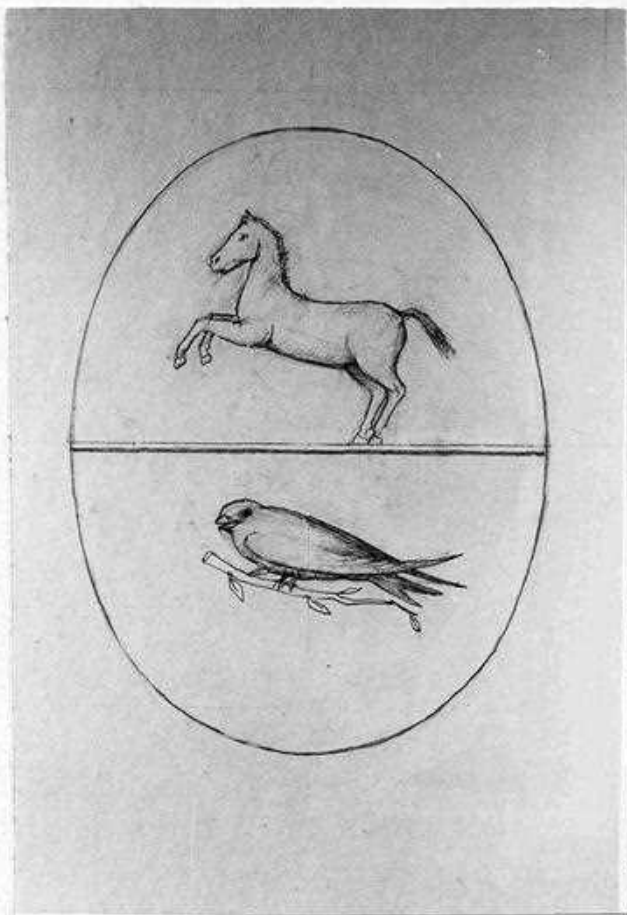
1. Wapen van Dr. Alexander Otto Swaluë, in 1747 voogd van het Weeshuis te Leeuwarden (Wapenbord in het Weeshuis te Leeuwarden).

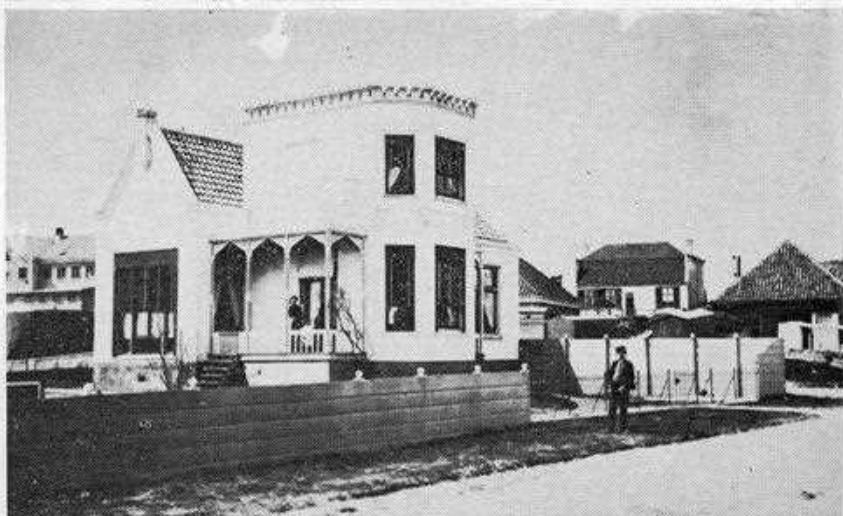
2. Vrouwelijk wapenschild (ovaal) van een alliantiewapen op een bord in de porceleincollectie, welke in 1920 in het bezit was van de heer J. G. N. A. de Vries te 's-Gravenhage.

3. Op een losse lakafdruk in de collectie van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam (in 1928).

In de figuren en kleuren komen enige variaties voor.

De heer C. Nierop, kunstschilder te Zandvoort is zo vriendelijk geweest van het familiewapen bijgaande schetstekening te maken, welke zeer geslaagd mag worden genoemd. Een woord van dank aan de heer Nierop voor zijn belangeloze medewerking is hier zeker op zijn plaats.

Het huis van de familie Henny aan de Hogeweg. (naast het pand, waarin vroeger Dokter C. A. H. Gerke woonde.

Ds. SWALUË en Ds. HENNY

Ds. Cornelius Swaluë werd geboren te Numansdorp op 10 mei 1811. Zijn vader Bernardus Johannes Swaluë, die aldaar predikant was van 1806 tot 1821, overleed in 1844, zijn moeder Elisabeth Jacoba Falck in 1846.

Op de begraafplaats bij de Ned. Herv. Kerk te Zandvoort zijn hun graven te vinden, beide aangeduid door een grafsteen. De broer van Ds. C. Swaluë, E. B. Swaluë is predikant geweest te Helenaveen. Blijkens het opschrift van een bij de restauratie gevonden zerk is hij in maart 1865 overleden en alhier begraven.

Een zuster van Ds. Swaluë Alberta Ottonia Jacoba, geboren 9 januari 1815 werd op 1 juli 1846 de tweede vrouw van Ds. H. Henny, predikant te Bennebroek (1831-1850), die van 1826 tot 1831 dus voor Ds. C. Swaluë, de gemeente Zandvoort als zodanig had gediend. Deze Ds. Henny overleed op 25 september 1864 te Velp, waarna de weduwe Henny-Swaluë met haar beide dochters haar intrek nam bij haar ongetrouwde broer in de Ned. Herv. Pastorie te Zandvoort.

Ds. C. Swaluë vestigde zich op 3 mei 1882 met zijn zuster en de beide nichten te Haarlem, waar hij nog in hetzelfde jaar overleed. In 1886 overleed zijn zuster mevr. Henny-Swaluë, waarna haar beide dochters Bernardina Elisabeth Cornelia, geboren te Bennebroek 28 juni 1847, en Christine Marianne, geboren te Bennebroek 2 februari 1849, naar Zandvoort terug keerden. Zij hebben gewoond in een voor die tijd vrij groot wit huis aan de Hogeweg naast de arts C. A. H. Gerke. Bernardine E. C. overleed op 31 december 1894; Christine Marianne werd op 4 mei 1910 afgeschreven naar 's-Gravenhage. Nog herinner ik mij dat haar woning nog vele jaren later in de volksmond werd aangeduid als „het huis van Jufrouw Henny”.

Voor het verkrijgen van de gegevens omtrent de fam. Henny werd behalve van het plaatselijk bevolkingsregister dankbaar gebruik gemaakt van inlichtingen ontleend aan het door de Haagse gemeente-archivaris Mr. B. van 't Hoff samengestelde „Hennyboekje” mij welwillend toegezonden door mej. Mr. A. W. Henny te 's-Gravenhage. Tenslotte nog een woord van dank aan verschillende leden van de fam. Swaluë „in den lande” die mij spontaan aan enkele waardevolle gegevens hebben geholpen.

Zandvoort, lente 1969

G. N. de Heer

Expositie

OUD-ZANDVOORT IN KLEUR

IN HET
GEMEENSCHAPS-
HUIS

L. DAVIDSSTRAAT
ALHIER

van zaterdag 29 juli t/m
zondag 20 aug.

openingstijden:
dagelijks van
14 tot 17 uur
en van
20 tot 22 uur

entreprijs f. 1.- p.p.

DE EXPOSITIE OMVAT EEN
DEEL VAN DE PARTICULIERE

„Oud-Zandvoort in kleur”

G. N. de Heer exposeert historisch foto-materiaal

Dr. Tj. W. R. DE HAAN, de knappe Nederlandse historicus, die met zoveel liefde zijn kijk op de historie van Zandvoort heeft gegeven in het voortreffelijke boek „Gort met stroop” heeft met zijn vaardige pen een heel hoofdstuk gewijd aan de vele kunstenaars en literatoren, die het oude Zandvoort hebben weten vast te leggen met pen en krijtstift, met de pen en de veder. Want er is in vroeger tijden veel vastgelegd van dat oude vissersdorp, dat strandgehucht, dat wij in onze dagen zo dierbaar koesteren en bewaren in musea, archieven en verzamelingen... Wij koesteren de herinneringen aan de straatjes, de huisjes, het duin langs de zee, de kleuren van al dat oude vertrouwde van vroegere Zandvoortse geslachten, die mochten leven en werken in de beschutting van een verbonden leefgemeenschap...

Zó zien we dat dorp voor ons liggen als een vroegere dichter het eens neerschreef:

„’t opene, duinzanderige straatje,
waar tussen schuttingen van schuit-
tenplanken was een hobbelpaadje!
en waar de scharren aan hun lijn
te drogen hingen,
van daakje naar rooi daakje,
allerlei geriefelijke dingen,
potten lagen en pannen,

groot en klein,
zo enkel maar in strand-
gehuchten zijn,
en waar een schelpkar rees, hoe
kwam die daar zo hoog?
met allebei zijn bomen, de lucht
met meeuwen in toog...

„Het Verleden”.

IN ONZE DAGEN bewaren we de historie van Zandvoort als een kostbare schat uit vroeger dagen. Daarin vinden talloos velen in ons dorp de verbinding, het contact terug met „het verleden”, met de dagen van vroeger, waarin ouders en groot-ouders in een ontroerende symbool-waarde worden geplaatst, die het gemoed — ondanks de hardheid van de huidige tijden — weet aan te spreken...

Jozes Israëls heeft dat oude Zandvoort willen en kunnen vastleggen met de grandeur van zijn meester-schap. Hij gaf er (naast vele andere schilders, de kleur en de warmte aan, die er van nature aan kleefde.

Hendrik Hulk, de grote schilder van strand- en zeegezichten, verwierf zijn roem doordat hij onze bomschuiten met de gave van zijn begenadigde hand heeft toevertrouwd aan het schilders-linnen. Met de echte onvervalste kleuren van de vaak-zonovergoten strand-

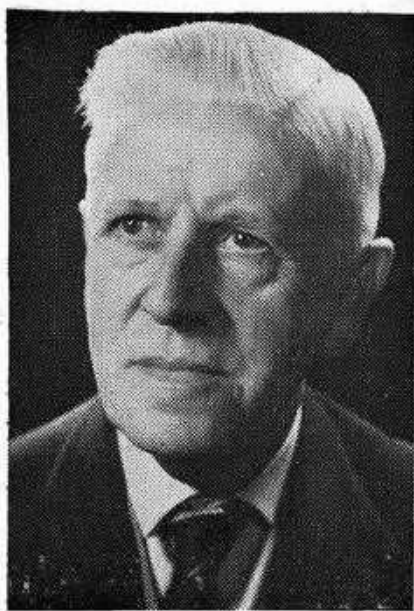
taferelen met de aan hun anker-touw rukkende en bonkende bom-schuiten in het midden van het eerste gat, drijvend op het eerste vloedwater...

In kleuren.

DAT OUDE ZANDVOORT van weleer, in de kleur en de warmte van het ware vroegere beeld, gaat volgende week herleven als de expositie in het Gemeenschapshuis „Oud Zandvoort in kleur” zal zijn geopend en we mogen genieten van ’t wonderlijk mooie werk van onze oud-gemeentearchivaris, de heer G. N. de Heer (77), de man, die de rijke historie van Zandvoort na zijn pensionering in 1959, in een particuliere, hoogst zeldzame verzameling bijeen heeft gebracht.

Die er met heel zijn lust en liefde aan heeft gewerkt om al dit verleden te vergaren en te bewaren. Hetzelfde werk, dat hij na een loopbaan van 39 jaar op onze gemeente-secretarie kon voortzetten in de rustige, huiselijke sfeer van zijn fraaie landhuisje aan de Juliana-weg. Daar heeft hij zijn schatten vergaderd, daar heeft hij zijn 800 oude ansichtkaarten en ruim 700 kleuren-dia’s met betrekking tot ons oude dorp, alfabetisch-lexicografisch geordend, mogen bergen voor het nageslacht. Met zijn reproductie-appatuur heeft hij zo’n 200 oude beelden opnieuw voor de lens gebracht en vergroot op 13 x 18 of 18 x 24 cm. Stuk voor stuk schoonheden in beeld en expressie. En toen kwam het moeilijke, spannende werk van het kleuren... Want hij kleurde er maar niet op los, maar hij speurde en informeerde overal (bij oude Zandvoorters) hoe het werkelijk eenmaal geweest was. Want hij wilde geen zachtelijke plaatjes, maar historie.

Het is hem op wonderbaarlijke wijze na zeer veel spannende arbeid gelukt om het oude beeld van Zandvoort in kleur te doen herleven. En dat mogen de bezoekers van zijn (eerste) expositie nu komen bewonderen! Het is een bijzondere exceptie, dat hij thans gaat exposeren. Want meneer De Heer is geen man, die graag aan de weg timmert met zijn hobby. Graag laat hij de Zandvoorters iets zien van zijn rijke bezit of zijn nieuwste aanwinsten. Maar dan ’t liefst bij hem thuis. Daarom is deze expositie van een uitermate belangrijke betekenis voor de Zandvoortse bevolking. Hier wordt het werk getoond van ’n man, die niet zichzelf heeft gezocht, maar die een „burgermanskapitaal” heeft

G. N. de Heer

besteed uit eigen zak om de plaats van zijn inwoning (het wonderlijke is juist, dat meneer De Heer geen geboren Zandvoorter is, hij kwam in 1920 hier) een historische schat na te laten...

Alle details . . .

HIJ HEEFT EEN STERK gevoel voor kleur en kleurverhoudingen en werkt met transparante olieverven. Zijn wolken-partijen, die vele foto's zo bijzonder sieren, ontsproten aan zijn persoonlijke inspiratie en visie. Hoe levendig wist hij daardoor relief en diepte aan het foto-materiaal te geven? Zijn laatste kleurwerk verrichtte hij dezer dagen aan een foto van een vis-afslag in 1850. Alle details, alle klederdrachten, héél de rijkdom van het schouwspel kreeg 'n verrassende scherpte door de minutieus aangebrachte kleuren. Van rood tot het zachte geel van het strand.

We hebben dezer dagen een gesprek gehad met deze „Heer van Zandvoort”, welke „titel” spontaan werd geboren uit zijn eigen geslachtsnaam. Maar hij mag zich in Zandvoort óók met ere „de Heer der historie” noemen. Alles heeft hij vastgelegd, de plaatjes, de gedichten, de novellen, de schilderijen, kortom oud-Zandvoort in ál zijn verschijnings-vormen, in héél de context, waarin we dat verleden van ons dorp in de huidige tijd moeten plaatsen.

Hij heeft ons verteld van zijn moeizame werk, van zijn reizen naar Amsterdam en Den Haag, naar de ansichtkaarten-opkopers, naar de rommelmarkten, naar de particuliere verzamelaars . . . Van zijn correspondenties met bezitters van oude voorstellingen en plaatjes van Zandvoort . . .

Keizerin „Sisi”.

MAAR HIJ HEEFT ons óók verteld dat hij daarnaast nog de geschiedenis (met haar verblijf in Zandvoort) van de vroegere Keizerin „Sisi” van Oostenrijk verzamelde. Ze woonde in de jaren 1884-1885 in Hotel „Kaufmann” en de Villa „Paula” in Zandvoort. Dit door hem vervaardigde album berust nu in het Oostenrijkse Staats-archief in Wenen. Meneer De Heer kreeg daarvoor een zeer erkentelijke dankbrief van de Oostenrijkse regering.

Ook spraken we over de 20 albums met historische gegevens en foto's van de gemeente Mijnsheer-land, dat zo nauw verbonden is aan het Hof van Moerkerken. Hij heeft deze albums aan het Gemeentebestuur aangeboden en kreeg veel spontane dank! Jaarlijks bezoekt hij nog steeds in het Vlaamse land het kasteel van Moerkerken waaraan hij zulke goede herinneringen heeft. Meneer De Heer is een geboren — perfecte — verzamelaar, die daarnaast de grote gave heeft om het goede en waardevolle te kunnen selecteren uit de veelheid van de aangeboden materie. Hij verzamelt niet in het wilde weg, hij kiest, hij overweegt, hij rubriceert, en dát is de grote waarde van zijn verzameling. Belangwekkend is óók zijn naspeuring naar het leven van Dr. Mezger, de vroegere massage-dokter en bad-arts!

Dr. Elzbacher.

HIJ HEEFT VEEL relaties gekregen door dit werk. Prettige relaties, die begrip hadden voor zijn werk. Die hem hun waardering schonken om zijn doorzettingsvermogen. We mogen daarbij denken aan zijn regelmatige contacten met de bekende Haagse kinderarts dr. Max Otto Elzbacher, die als 13-jarig jongetje in 1913 de eerste steen onthulde voor het tweede Zandvoortse Kurhaus. Het eerste Kurhaus (met de vier torens) was óók eigendom van deze familie).

Dr. Elzbacher kwam vaak bij de familie De Heer over huis om over het verleden te praten. Dr. M. O. Elzbacher overleed dit voorjaar...

En zó werden de gegevens over dat oude voorbij Zandvoort verzameld. Eerlijk, objectief, betrouwbaar, een historische zaak waardig!

En zó gaan we dan nu een expositie tegemoet met een wel zeer bijzonder karakter. Een expositie niet alleen rijk aan historische gegevens, maar ook een expositie, waarbij een man die zo bijzonder van Zandvoort is gaan houden, zijn liefde, zijn aanhankelijkheid en zijn verbondenheid voor en mét de Zandvoorters wil betuigen. Wij hopen dan ook, dat dit alles zó bij het bezoekende publiek mag overkomen.

Ruim 39 jaar werkte hij als bewaarder en toegewijd ambtenaar voor het welzijn van onze gemeente. Hij mag er bijna 14 jaar van een welbestede pensionering aan toevoegen, waarin hij de tijd en de ruimte kreeg om zonder zelfzucht te doen wat hij meende voor ons geliefde dorp te moeten doen!

En daarvoor verdient hij de dank van ons allen. En, die ná ons komen!

St.

Expositie „Oud Zandvoort in kleur” werd een grote verrassing

Twee leden van de Wurf in opperste verbazing over schoonheid in vergane tijden.
(Foto: J. v.d. Leden).

De expositie „Oud Zandvoort in kleur”, uitsluitend opgezet met bijdragen van de oud-gemeente-archivaris, de heer G. N. de Heer, die vrijdagavond in aanwezigheid van talrijke autoriteiten in het gemeenschapshuis werd geopend, heeft een verrassend effect gehad en een opgetogen publiek achtergelaten, dat zich verbaasd heeft afgevraagd hoe het mogelijk is, dat zoveel mooi en waardevol materiaal, met uiterste zorg bij elkaar gebracht en minitueus uitgewerkt, tot nu toe voor de publiciteit bleef verborgen.

Want inderdaad mag de heer G. N. de Heer op dit gebied enig in Nederland worden genoemd. Er zal geen gemeente zijn in ons land waar op deze wijze historie voor het nageslacht werd vastgelegd in woord, kleur en beeld.

De heer de Heer, destijds chef van de afdeling interne zaken ter gemeentesecretarie, legde toen reeds de grondslag voor dit historische archief, dat regelmatig uitbreiding ondervond door nieuwe aanwinsten.

Na zijn pensionering werkte hij jarenlang aan de samenstelling van een eigen verzameling foto's, prenten en dergelijke op het gebied van Zandvoorts historie en op kunstzinnige wijze heeft de verzamelaar kans gezien, oude prentbriefkaarten te reproduceren, te kleuren van onderschriften te voorzien en in te lijsten, waardoor de beelden voor de toeschouwer nog veel meer gaan spreken. Een geselecteerd gedeelte van het bezit is thans op deze expositie te zien.

De expositie vindt plaats onder auspiciën van de gemeente en werd voorbereid door de Contactcommissie Culturele belangen. De voorzitter, de heer J. G. Bisenberger opende deze tentoonstelling en verwelkomde onder meer de heer G. N. de Heer en diens echtgenote, welke

laatste van een lid van „de Wurf” fraaie bloemen ontving, voorts burgemeester A. Nawijn met echtgenote en de drie wethouders, alsmede vele raadsleden en gemeentelijke en burgerlijke autoriteiten.

Over dit medeleven bleek spreker op deze byzondere avond zeer verheugd. Hij noemde het onbegrijpelijk dat de heer de Heer, geen geboren Zandvoorter, zich op deze wijze wist in te leven in het oude Zandvoort. Hij was altijd een zeer nauwgezet ambtenaar, hetgeen uit deze expositie ook wel blijkt en wist bijna alles. Uiterst nauwkeurig bouwde hij een historisch archief op, waaraan hij vele uren besteedde. Na zijn pensionering ging hij zich nog intensiever met zijn hobby bezighouden en zo beschikt hij thans over een particuliere verzameling van meer dan achthonderd gekleurde beelden en ruim zevenhonderd dia's, waaronder vele zeer waardevolle en zeldzame afbeeldingen. Velen, die hem van nabij kenden, vroegen zich verbaasd af, waarom dit alles niet eerder werd geëxposeerd, doch de heer de Heer bleef een zeer bescheiden mens, die wellicht zelf de grote waarde van zijn bezit niet in volle omvang beseftte, doch thans op herhaald aandringen van vele zijden, eindelijk door de knieën ging en dat maakt deze expositie des te verheugender.

Hulde bracht spreker aan de Dienst van Publieke Werken, die op zulk een overzichtelijke wijze de expositie inrichtte, aan de heer van der Leden voor de pakkende affiche en sprak tenslotte de hoop uit dat velen de weg naar deze tentoonstelling zouden mogen vinden.

De heer G. N. de Heer sprak een kort dankwoord, waarin hij allen dankte, die hem bij dit werk zo grote medewerking hadden verleend tot nu toe. Hij wees er tenslotte op, dat deze expositie geen kunstten-

toonstelling wil zijn, doch uitsluitend een historische documentatie.

Woordelijk zei spreker: I

Dames en Heren,

'k Mag wel beginnen de heer Bisenberger te bedanken voor de goede en vriendelijke woorden door hem gesproken. Eveneens dank voor de verleende medewerking van het Gemeentebestuur, de contactcommissie, het Bestuur van het genootschap „Oud-Zandvoort” dat met bekwaamheid en grote ijver doorgaat met de opbouw van haar werk, de heer Steen, de heer Kuyper, uitgever van het Zandvoorts Nieuwsblad, die mermalen belangeloos de kolommen van zijn blad beschikbaar stelde voor een praatje en 'n plaatje over Oud-Zandvoort, de heer Deesker, chef van de Afd. Registratuur alhier, Mej. Nierhoff, oud-hoofd-ambtenares op het raadhuis te Bloemendaal, het Rijks- en Gemeente-archief te Haarlem, in 't bijzonder Mej. Dr. Kurtz, Dr. Kölker, Dr. de Haan en talloze anderen in Zandvoort en elders.

Wijlen dokter Eltzbacher, te 's-Gravenhage die mij veel waardevolle gegevens verstrekke over het eerste en tweede Kurhaus en de heer Van Petegem met zijn bekende drukkerij.

En last but not least de kleine zorgzame vrouw, die mij in dit werk tot grote steun is geweest en mij, bij het kleuren der platen, vaak waardevolle adviezen gaf.

Van Dr. Eltzbacher ontving ik destijds een foto van de eerste steenlegging van het Tweede Kurhaus. Voor een gekleurde vergroting hiervan wil ik gaarne, speciaal de ouderen om aandacht vragen. U vindt daarop verschillende oude bekenden terug, zoals burgemeester Beeckman, Baron Collot d'Escury, Wethouder Jb. van der Werf, Wethouder F. Zwaan, de jonge Max Otto Eltzbacher en anderen.

Nog wil ik hier aan toevoegen dat men deze platen niet moet beschouwen als 'n soort kunstuiting. Ze zijn uitsluitend bedoeld als documentatie om een indruk te geven hoe het oude Zandvoort er uitzag, hoe het „reilde en zeilde”.

Ik meen het hierbij te mogen laten en dank U ten zeerste voor Uw belangstelling.

De aanwezigen kregen hierna gelegenheid tot bezichtiging van de tentoonstelling, waarbij op zeer geslaagde wijze gezocht werd naar het aanbrengen van enige lijn in het geëxposeerde, waarbij werd uitgegaan van de gedachte, dat Zandvoort als vissersdorp ontstond; na de bouw van het Groot Badhuis en de aanleg van de Zandvoortselaan in de jaren 1826-1828 geleidelijk aan

de overgang naar badplaats maakte, waardoor 't aanzien van strand, boulevards en dorp ingrijpende veranderingen onderging. Hierbij werd ook gedacht aan de verbindingen met tram en trein, terwijl bekende vroegere Zandvoortse figuren eveneens zijn te zien en ook de oud-Zandvoortse klederdracht werd niet vergeten. Bekende schilders, o.a. Jozef Israëls, Lieberman en Hulk zijn eveneens op deze expositie te zien, alsmede verschillende van hun werken.

Het is al met al een belevenis, deze unieke tentoonstelling te bezoeken. Men geraakt er moeilijk op uitgekeken en ontdekt telkens opnieuw interessante bijzonderheden.

In pastelkleurige tinten heeft de heer de Heer zijn reproducties minitueus gekleurd, waarbij hij, dikwijls na langdurige informatie, de werkelijkheid zo dicht mogelijk wist te benaderen. Met zeer fijne penseelen, sommige slechts met twee of drie haren, heeft hij deze kleuren aangebracht, een enorm werk, dat

vele uren vergde, maar het resultaat is er dan ook naar, want het zijn alle schilderijtjes geworden, waarvan voor de liefhebber de waar de in geld moeilijk valt uit te drukken. Hij zou zich trouwens de moeite kunnen besparen, want geen enkele is te koop.

Vermeldenswaardig tenslotte is nog, dat een door hem met veel zorg en toewijding samengestelde documentatie over het verblijf van Keizerin Elisabeth van Oostenrijk, „Sissi” in de jaren 1884 en 1885, waarvan ook op deze expositie beelden te zien zijn, onder dankbetuiging van de Oostenrijkse regering een plaats kreeg in het Oostenrijks Staatsarchief te Wenen.

De heer de Heer, thans 77 jaar, doch nog altijd zeer vitaal en drukdoende, zijn verzameling uit te breiden, vertelde ons, bereid te zijn, in het komende najaar in het Verenigingsgebouw „De Krocht” een dia-avond te zullen houden, waar hij een aantal van zijn dia's zal gaan vertonen. Denkend aan hetgeen hij ons uit deze verzameling bij particuliere bezoeken reeds toonde, belooft dit een gebeurtenis te worden, die deze tentoonstelling nog zal overtreffen.

De expositie „Oud Zandvoort in kleur”, ongetwijfeld de mooiste en meest interessante zomer-expositie die tot nu toe in de badplaats gehouden werd, is tot en met 20 augustus a.s. elke dag te bezichtigen van 14 tot 17 en van 20 tot 22 uur. De entreprijs bedraagt f 1,— De heer J. A. Steen zal aanwezig zijn voor rondleiding en eventuele toelichting. Een verklarend boekje wordt aan ieder gratis uitgereikt.

oud-zandvoort in kleur verrukkelijke konfrontatie met wat eens was

Tijdens een intieme bijeenkomst in het Gemeenschapshuis op vrijdagavond j.l., waarbij de burgemeester en wethouders, vergezeld van hun dames, tal van andere gemeentelijke autoriteiten, bestuursleden van het Genootschap 'Oud Zandvoort' en van de Contactcommissie Culturele Belangen aanwezig waren, hield de voorzitter van genoemde commissie, de heer J. G. Bisenberger, een inleiding over de expositie 'Oud-Zandvoort in kleur'. Deze expositie, die plaats vindt onder auspiciën van de gemeente en werd voorbereid door de Contactcommissie Culturele Belangen, kan gehouden worden doordat de heer G. N. de Heer een belangrijk deel van zijn verzameling hiervoor beschikbaar stelde.

Het lijkt ons niet waarschijnlijk dat er in Zandvoort personen zijn die nog nooit van de heer De Heer gehoord hebben maar volledigheidshalve melden we toch maar even dat de heer G. N. de Heer indertijd chef van de afdeling interne zaken ter gemeentesekretarie was en de grondslag heeft gelegd voor het gemeentelijk foto-archief. Na zijn pensionering in 1959 werkte de heer De Heer aan de samenselling van een eigen

bij hij, last but not least, ook zijn vrouw noemde. Dat ook door anderen aan mevr. De Heer was gedacht bleek toen de officiële opening van de tentoonstelling bestond uit het overhandigen van een boeket bloemen door mevr. Termes (in oud-zandvoortse klederdracht) aan mevr. De Heer. Het geëksposeerde is ondergebracht in de rubrieken Zandvoortse Figuren, Panorama, Verbindingen, Visserij en Bad- en Strandleven. In het boekje dat bij de ingang verstrekt wordt vragen de samenstellers zich af of de rubricering eigenlijk wel nodig was. Mogelijk zijn de bezoekers reeds meer dan tevreden met het stuk voor stuk bekijken van deze unieke foto's. Wij kunnen het hier van harte mee eens zijn en durven zelfs beweren dat de expositie nog aantrekkelijker zou zijn geworden wanneer men de rubricering had weggelaten. Het zou verrassend geweest zijn om naast de Passage, heel onverwachts, de zoon van Puur te zien en naast het Kerkplein anno 1890 de bom ZV 2. Boven de belangstellenden bij de visafslag (wat heerlijk om daar iemand te zien staan die je heel goed gekend hebt) het eerste Kurhaus. Maar dat is onze persoonlijke mening en over een dergelijke indeling zullen de meningen wel verschillen. Waar echter geen verschil van mening over mogelijk is, dat is de tentoonstelling zelf. Een verrukkelijke konfrontatie met wat eens was.

verzameling foto's en prenten op het gebied van zandvoorts historie en thans is hij in het gelukkige bezit van 800 ansichtkaarten en 700 dia's van Zandvoort-van-vroeger. Een gedeelte van zijn verzameling heeft de heer De Heer ingekleurd en deze foto's, die door deze inkleuring en vooral door de keuze van kleuren aan charme hebben gewonnen, zijn thans op de tentoonstelling te bewonderen. De heer De Heer, die vergezeld was van zijn echtgenote, sprak woorden van dank tot de heer Bisenberger en alle personen en instanties die het hem in de loop der jaren mogelijk hebben gemaakt zijn navorsingen in Zandvoort's historie voort te zetten waar-

Tot en met zondag 20 augustus kunt u in het Gemeenschapshuis dagelijks van 2 tot 5 uur 's middags en van 8 tot 10 uur 's avonds terugblikken in het verleden en we geven u de verzekering dat het een kostelijke gewaarwording is. Om even bij de schelpenkar te staan en vast te stellen dat hij toch niet zo enorm groot is als je als kind dacht. En om even weer dat weë gevoel in je buik te krijgen bij het kijken naar de wielen. Die wielen waarvan je iedere keer weer dacht dat ze over je blote voeten zouden gaan wanneer je bij 't zwin speelde.

Kr. M. Zandv. Courant
Augustus 1972.

Augustus 1972.

Expositie „Oud Zandvoort in kleur”

De heer en mevrouw de Heer tijdens de opening in gesprek met Dr. A. J. Kölker, (links) chartermeester Rijksarchief Haarlem.

Het begon op één augustus. We lazen dat er een tentoonstelling was over oud Zandvoort. Eerlijk gezegd had ik er helemaal geen zin in. Maar toch gingen we er heen, wie weet was het wel interessant. Maar toen we er waren ging eerst juffrouw Ans binnen want er waren 7 kinderen en 2 juffrouws en per persoon kostte het een gulden en dan 9 keer, dat vond de juf te duur dus de juf ging naar binnen.

Er zat een meneer aan tafel die het geld aannam. De juf vertelde het verhaal en zei erbij dat we van 't Plantinghuis waren. Die meneer, die meneer Steen heet te, zei: haal ze maar binnen en kijk maar goed rond.

Er waren schilderijen bij die echt interessant waren. Er was één schilderij bij die was toch wel het mooist. Langs moeders graf. Die meneer Steen vertelde er een verhaal bij dat echt was gebeurd: Er was een man die op zee vaarde en omdat er nog geen zendposten waren en omdat ze het schip niet konden bereiken konden ze ook natuurlijk niet vertellen dat zijn vrouw ziek was. En toen hij eindelijk weer naar huis terugkeerde, vond hij alleen thuis zijn zoontje van een jaar of negen en zijn dochtertje van een jaar of twee.

Toen kwam zijn zoontje naar hem toe en zei: Pappie, mama is dood. Want omdat hij niet wist dat mama zo erg ziek was en de reis zo lang duurde was zijn vrouw intussen gestorven. Hij nam meteen zijn dochtertje op zijn arm en zijn zoontje aan zijn arm en ging naar het graf.

En daar had de beroemde tekenaar Jozef Israëls over getekend.

Er waren ook portretten van badkoetsen want de mensen mochten elkaar niet zien, vandaar die koetsen. Er waren ook veel schepen te zien, bijvoorbeeld bomschuiten, haringschepen en ook pinken. Er stond ook een schelpenkar, die werden door paarden voortgetrokken. Maar gebruiken mag het niet meer, want de assen waren doorgeroest. Er waren in die tijd vissersvrouwen die te voet naar Haarlem gingen want geld voor de tram hadden ze niet. Ze gingen op blote voeten want ze hadden dus ook geen geld voor schoenen. De mannen hadden de vis gevangen dus de vrouwen moesten ze vetten, zouten en verkopen.

Ze gingen dus te voet naar Haarlem en langs de deuren om het te verkopen. Iedere dag tot het op was en de manden waren niet licht. Er waren ook straten bij die er nog staan en die je nauwelijks herkent. De vissers die niet veel verdienden aten per dag 1 aardappel en wat vis. De aardappels doopten ze in water en vet.

Jean is mijn naam
elf jaar is mijn bestaan.

Op dit ogenblik is het nog niet mogelijk de balans op te maken van het bezoek aan de expositie, die onder bovenstaand motto in het Gemeenschapshuis is ingericht. Zij die tot dusver deze unieke collectie uit de verzameling van de heer G. N. de Heer kwamen zien, steken hun bewondering niet onder stoelen en banken. Zo spreekt men o.a. over de geëxposeerde foto's in de zin van „juweeltjes”. Een schilderes kon bijna niet geloven, dat de foto's waren ingekleurd, zó levensrecht waren h.i. de kleuren, hetgeen vooral spreekt bij de reproducties van werk van de bekende schilder Jozef Israëls. Bijzonder leuke reacties worden gehoord; niet alleen van ouderen, doch ook zelfs van kinderen, die komen aandragen met opstellen en tekeningen over hetgeen zij op de tentoonstelling hebben gezien en gehoord. Eén van deze opstellen van een Amsterdams meisje, tijdelijk verblijf houdend in de Amsterdamse vakantie kolonie aan de Kostverlorenstraat, alhier, willen wij hiernaast een plaats geven, omdat wij door de inhoud bijzonder waren getroffen.

Misschien hebben velen het voorgenomen bezoek aan de tentoonstelling nog even uitgesteld, doch wij wijzen er nadrukkelijk op, dat de expositie voor het laatst te zien zal zijn op zondag, 20 augustus.

De openingstijden zijn dagelijks van 14-17 uur en van 20-22 uur. Foto en lijntekening bij dit artikel zijn van de heer C. v.d. Leden, alhier.

24 11-072
**BURGEMEESTERS BEZOCHTEN
„OUD ZANDVOORT IN KLEUR”**

Woensdagmiddag heeft oud-burgemeester Mr. H. M. van Fenema een onverwacht bezoek gebracht aan de expositie „Oud Zandvoort in kleur” in het Gemeenschapshuis.

Hij was er speciaal voor gekomen door op zijn reisprogramma enige tijd te reserveren voor deze bezichtiging, die hij beslist niet wilde missen.

Het lukte om meneer De Heer thuis even te waarschuwen om de zo gewaardeerde gast persoonlijk rond te leiden en de nodige toelichting te geven. Het weerzien tussen de oud-burgemeester en zijn vroegere chef Interne Zaken ter gemeente-secretarie was allerharterijkst en het deed meneer De Heer veel genoegen om bij zijn fraaie werkstukken een kort verklarend praatje te kunnen houden.

Het bleek, dat het hart van onze oud-burgemeester voor Zandvoort nog steeds warm klopt en uitermate belangstellend nam hij kennis van diverse historische afbeeldingen, die door meneer De Heer op zo vaardige wijze de werkelijke „couleur locale” kregen.

Mr. Van Fenema onderhield zich geruime tijd in de expositiezaal en informeerde ook nog belangstellend naar verschillende inwoners. Hij betuigde tot slot meneer De Heer zijn bijzondere waardering en erkentelijkheid voor zijn fraaie werk en vertrok daarna weer naar zijn huidige woonplaats in Rijsbergen (N.B.).

Een oud-burgemeester, die behoefte had om de accu weer even op te laden... Hetgeen hem dan ook is gelukt. De Zandvoorters zullen dit zeker op hoge prijs stellen door de vele banden, die hem nog met ons dorp verbinden!

* * *

Zaterdagmiddag j.l. heeft burgemeester W. M. B. Bosman, burgemeester van Velsen (oud-gemeentesecretaris van Zandvoort) met zijn echtgenote een langdurig bezoek aan de expositie gebracht.

Beiden toonden hun grote bewondering en waardering voor 't prachtige expositie-materiaal en werden eveneens rondgeleid door meneer De Heer persoonlijk. Diverse spontane reacties van de burgemeester bewezen ook bij dit bezoek hoe groot de erkentelijkheid was voor de weelde aan kleuren, die het oude Zandvoort in een warme expressieve vormgeving laten leven voor hen, die met hart en ziel van ons dorp houden.

En daar hoort óók dit burgemeestersgezin zéér zeker toe!

Archivaris De Heer gaf oud-Zandvoort weer kleur

Archivaris De Heer in zijn werk-
kamer in zijn landhuisje aan de Ju-
lianaweg.

ZANDVOORT — Wie Zandvoort van rond de eeuwwisseling enkel kent van zwart-wit prentbriefkaarten of even somber van andere foto's, doet er goed aan met versnelde tred op weg te gaan naar het Gemeenschapshuis. In dat gebouw aan het Schoolplein in Zandvoort worden nog een week lang kleurige prenten geëxposeerd die de oude passage nog eens in kleur laat zien en oude bekenden uit het Zandvoortse volksleven in kleurige klederdracht weer laten leven. De tentoonstelling is opgebouwd uit de zevenhonderd nummers tellende collectie van de heer G. N. de Heer.

De Heer, gepensioneerd archivaris, woont in een liefelijk landhuisje aan de Julianaweg. Sedert zijn afscheid bij de gemeente, in 1959, is hij een verwoed verzamelaar van oude foto's en prentbriefkaarten.

Olieverf

Zevenenzeventig jaar geleden geboren in het sluimerende Polsbroek in de Lekstreek, nestelde hij zich na enige omzwervingen in 1920 in Zandvoort. Daardoor herinnert hij zich het oude dorp van voor 1940, toen de grote sloop begon, nog even goed als elke andere „echte” Zandvoorter. Bij het zien van de oude prenten zweefden de kleuren van toen hem dan ook duidelijk voor ogen. De Heer: „Ik liet er kleinbeeld negatieven van maken en die vergroten. Later ben ik de vergrotingen gaan inkleuren met transparante olieverf, een werkje dat me al spoedig grote voldoening gaf. De pastelkleur deed het goed. Er kwam meer relief, meer dieptewerking in de platen. Weer later kwam ik op het idee van de gekleurde foto's kleurendia's te maken”. De resultaten liegen er niet om. Hij zelf noemt ze redelijk, maar het is meer dan dat. En bovendien een grote attractie voor de Zandvoorters die het dorp van toen nog kennen.

Waarom loopt hij zo warm voor Zandvoorts historie? De Heer: „Dat weet ik niet. Het is me zeker aangeboren. De romantiek er in is het ook ~~de~~ me aantrekt”.

Publicaties

Ook aan publicaties heeft de oude gemeentearchivaris meegewerkt. In „Zandvoort in oude prenten” is veel uit zijn verzameling opgenomen. In „Gort en stroop” schreef hij over het verblijf van keizerin Elisabeth „Sissi” in Zandvoort in de jaren 1884 en 1885. Wat hij over die periode bij elkaar schreef heeft inmiddels een plaatsje gekregen in het Oostenrijks Staatsarchief in Wenen.

Unieke gebeurtenis

De Heer over Sissi: „Ze was verliefd op Zandvoort. Ik denk dat de zee haar rust gaf. Toen was Zandvoort het oude vissersdorpje nog”.

Het is niet uitgesloten dat de tentoonstelling in het Gemeenschapshuis (open van 2 tot 5 en 's avonds van 8 tot 10) een unieke gebeurtenis blijft en dat de verzameling van de archivaris nimmer een vaste plaats zal krijgen in de Oudheidkamer die de gemeente wil inrichten in de oude Noordbuurt. Op de vraag wat zijn plannen zijn met de verzameling zegt hij: „Dat staat nog in de sterren geschreven. Het is geen eenvoudige zaak om daar een beslissing over te nemen; Het zijn eigenlijk mijn kinderen. Ik kan wel zeggen ik laat het in Zandvoort, maar ik ken niemand die het kan onderhouden zoals het nu is”. Hij laat daarbij doorschermen dat hij in bespreking is met het Rijksarchief van Noord-Holland in Haarlem, waar men zijn rijke collectie graag zou willen opnemen.

Voor Zandvoort zou dat een absoluut gemis betekenen. Van een collectie zoals archivaris De Heer bijeen bracht is er nu eenmaal geen tweede. De gemeente zal zich dan ook tot het uiterste moeten inspannen de rijke verzameling binnen eigen grenzen te houden.

„Oud Zandvoort in kleur”

DEZER DAGEN werd de expositie „Oud Zandvoort in kleur”, die in het Gemeenschapshuis wordt gehouden (tot en met zondag 20 aug. a.s.) door een tweetal dames bezocht. Ogenschijnlijk twee belangstellende bezoekers, die eens wat wilden rondkijken op deze interessante historische tentoonstelling over het goede oude Zandvoort.

Meneer De Heer was toevallig ook aanwezig en hij bood de dames hoffelijk aan enkele informaties bij de foto's te verstrekken, waarbij hij zich bekend maakte als de vervaardiger van de vele gekleurde foto's.

Wie schetst zijn verwondering en blijde verrassing toen de beide dames mededeelden, dat zij speciaal naar de expositie waren gekomen, omdat zij gehoord hadden, dat er een foto was, waarop de eerste steen-legging van het tweede Kurhaus staat afgebeeld. — Daar staat mijn vader nog op — zei één van dames. En toen kwam de verrassende mededeling: „Wij zijn beiden Eltzbachers!”

Meneer De Heer leidde de dames (nu: mevr. Bernadette de Roemer-Eltzbacher en mevr. Emilie Louise Gouda-Eltzbacher, beiden woonachtig in Amsterdam) direct naar de bewuste foto en tot hun grote ontroering zagen zij hun vader en moeder, familieleden (de jonge 13 jaar oude broer Max Otto, de latere kinder-arts in den Haag) en de plaatselijke autoriteiten van Zandvoort uit die dagen.

Mevr. Bernadette zag zich zelf in het rode manteltje, dat ze bij die gelegenheid droeg.

Meneer De Heer vertelde nog tal van bijzonderheden om het geheugen nog weer even op te frissen en het was voor de dames 'n vreugdevol ogenblik weer even in het jaar 1912 te mogen vertoeven...

Het is een uitstekende foto van deze plechtigheid, waarop haar vader opdracht gaf de eerste steen te plaatsen (die nu nog steeds door het Genootschap „Oud Zandvoort” bewaard wordt). Het was ook hun grootvader, die de spoorbaan Haarlem - Zandvoort liet aanleggen, welke vele jaren als zelfstandige maatschappij heeft gefungeerd.

— Bij de eerste rit naar Zandvoort stond mijn grootvader naast de machinist en hij was bijzonder trots, dat 't allemaal gelukt was!

En zo flitsten de herinneringen op uit het verleden van Zandvoort, dat eenmaal zo'n grote start nam als badplaats. Toen er ondernemende, durvende, vooruitziende beleggers waren, die hun kapitaal investeerden in een vissersplaats met enige honderden zielen...

De heer Eltzbacher was 'n groot zakenman. Hij bouwde ook de nu nog zo vaak genoemde Passage met de vele winkeltjes, de terrassen en de beroemde concerten...

Het is alles voorbij, we mogen nu met weemoed kijken naar de plaatjes, naar een stukje historie van Zandvoort om tot de ontdekking te komen, dat we geen Eltzbachers meer hebben...

De dames hebben geruime tijd op de expositie doorgebracht en toonden hun grote bewondering voor het fraaie werk van meneer De Heer, die overigens — als historicus — niet weinig in zijn nopjes was over dit onverwachte bezoek, waarbij het hem mogelijk was om de „Eltzbacher-geschiedenis” nog eens te kunnen aanvullen met een groot aantal aardige bijzonderheden.

Oók de Zandvoorters zullen dit bezoek zéker op prijs weten te stellen!

St.

Expositie werd éclatant succes

Ruim 1350 bezoekers.

De tentoonstelling „Oud Zandvoort in kleur” in het Gemeenschapshuis is een zéér groot succes geweest. Ruim 1350 personen hebben er een bezoek gebracht en mochten genieten van het fraaie werk van meneer G. N. de Heer, die het oude Zandvoort in fraaie kleuren voor velen deed herleven. We mogen aannemen, dat het merendeel van de bezoekers échte Zandvoorters waren. Daarnaast waren er vele oud-Zandvoorters, forensen en vroegere inwoners of oud-badgasten van vóór de oorlog. Maar vooral veel jeugdige Zandvoorters!

Er zijn veel verhalen opgehaald bij de vroegere beelden van ons oude dorp. Verhalen, waaraan de vaak rijke humor van de Zandvoorters niet ontbrak...

Het was een expositie, die de bevolking sterk heeft aangesproken, mede om de smaakvolle inrichting, welke eer volledig toekomt aan de heer P. Brune, chef van de afd. Burgerzaken ter Gemeentesecretarie, die daar vele uren aan heeft besteed.

Dankbaarheid.

Meneer de Heer zag zijn naam bevestigd als historicus, die niet alleen een voortreffelijke documentatie wist op te bouwen uit zijn rijke foto-bezit, maar vooral door de kleuren-weelde, die hij — historiegetroouw — mocht vastleggen, waarmee hij de dank en de dankbaarheid van de Zandvoorters (en hun nageslacht) mocht verwerven!

Uit alle kringen van onze bevolking mocht hij dezer dagen bewijzen van dank en erkentelijkheid ontvangen. Ook schriftelijk werd hem de wélverdiende lof niet onthouden.

Vele van zijn relaties en vrienden maakten er zelfs een lange reis voor om zijn werk te bewonderen. Ook een oud-collega, dhr. C. J. van Oost, gepensioneerd

hoofdadministrateur van de Gemeentesecretarie (afd. Bevolking) te Rotterdam was er voor naar Zandvoort gekomen.

Verder bracht Mevr. Eltzbacher uit den Haag (weduwe van dr. M. O. Eltzbacher), die op 13-jarige leeftijd de eerste steen legde voor ons tweede Kurhaus j.l. zondagmiddag een langdurig bezoek aan de expositie. Met haar dochter en schoonzoon was zij die dag de gast van meneer en mevrouw de Heer. Ook het speciale bezoek van de heer Anth. Bakels Sr. werd door meneer de Heer op hoge prijs gesteld. Immers hoeveel van de door hem verzamelde foto's werden destijds door zijn vader gemaakt of door zijn zuster, mej. Elisabeth Bakels? Zonder hun fotografische kennis en liefde voor het oude Zandvoort was het niet mogelijk geweest om hier zo'n historische rijkdom bijeen te brengen. Daarvoor past op deze plaats ook zéker een woord van diepe dankbaarheid. De heren Bakels en de Heer hebben verscheidene foto's nog eens — vakkundig! — besproken en beoordeeld op hun fotografische mérites.

De duizendste bezoekerster was mevr. ds. W. H. Schmitz-Buys, uit Zandvoort.

De expositie is zondagavond om half elf gesloten na een druk bezoek. Want velen wilden — tot op

het laatste nippertje — nog even een kijkje nemen...

En daarna werden de historische schatten — want zo mogen we ze wel noemen — van de wanden genomen en weer veilig opgeborgen in de woning van meneer de Heer!

Hij bewees de Zandvoorters met zijn onvermoeide werken 'n grote dienst.

De dank werd hem niet onthouden!

St.

dia- en filmavond van genootschap oud-zandvoort

We zijn tot de konklusie gekomen dat we ons op de jaarlijkse bijeenkomsten van het Genootschap 'Oud Zandvoort' heel erg thuis voelen en dat komt heus niet alleen door het doel. De kongreszaal van 'Zomerlust' met zijn comfortabele stoelen rond de tafeltjes, het kop koffie dat het genootschap als een goede gastheer de bezoekers direct bij het binnenkomen aanbiedt, de bijzonder verzorgde uitnodigingen die steeds tijdig verzonden worden zijn ogenschijnlijk onbelangrijke zaken, die toch met elkaar het visitekaartje van het genootschap vormen.

Nadat de voorzitter, de heer Ir. C. J. Wagenaar, vrijdagavond j.l. de vele belangstellenden en in het bijzonder wethouder K. C. van der Mije Pzn., gemeentesekretaris J. Hoogendoorn en dr. A. J. Kölker, chef van het Rijksarchief van Haarlem en hun echtgenoten had welkom geheten werd een door de heer G. N. de Heer samengestelde diaserie vertoond waarbij de samensteller de beelden van een toelichting voorzag. Heel veel bekende boulevard- en dorpsgezichten, panorama's, mooie plekjes in Bentveld, unieke afbeeldingen van het Zandvoortse

Tolhuis (sinds vrijdag weten we nu ook dat Zandvoort vroeger twee tollën had), de Burg. Engelbertsstraat met de rails van de paardetram en het cirkus op de achtergrond, de Grote Krocht met het land van Groen enz. kregen door de toelichting van deze Zandvoort-kenner bij uitstek nog meer inhoud. Het dankwoord van de voorzitter aan de heer De Heer, waarin hij tevens foto Engel betrok voor het beschikbaar stellen van de apparatuur en de heer Piet Halsema voor zijn muzikale omlijsting was dan ook alleszins verdiend.

Na de pauze stelde de heer Wagenaar de aanwezigen in staat kennis te nemen van een aantal mogelijkheden t.a.v. de te kreëren oudheidkamer welke hopelijk zal worden gevestigd in het thans nog in gebruik zijnde Gemeentelijk Verzorgingshuis aan de Swaluëstraat. Op verzoek van de gemeente werd een voorlopig schetsontwerp gemaakt, hetwelk de heer Wagenaar zelf als 'praatstuk' betitelde. Men speelt met de gedachte een ruimte te scheppen waarin b.v. een zilversmid zijn ambacht zou kunnen uitoefenen. Voorts zouden dan twee kamertjes ingericht kunnen worden als oud-Zandvoorts binnenhuisje, te weten een kamer met bedstee en een keukentje. Een grotere ruimte zou bestemd kunnen worden voor exposities van voorwerpen die een zekere binding

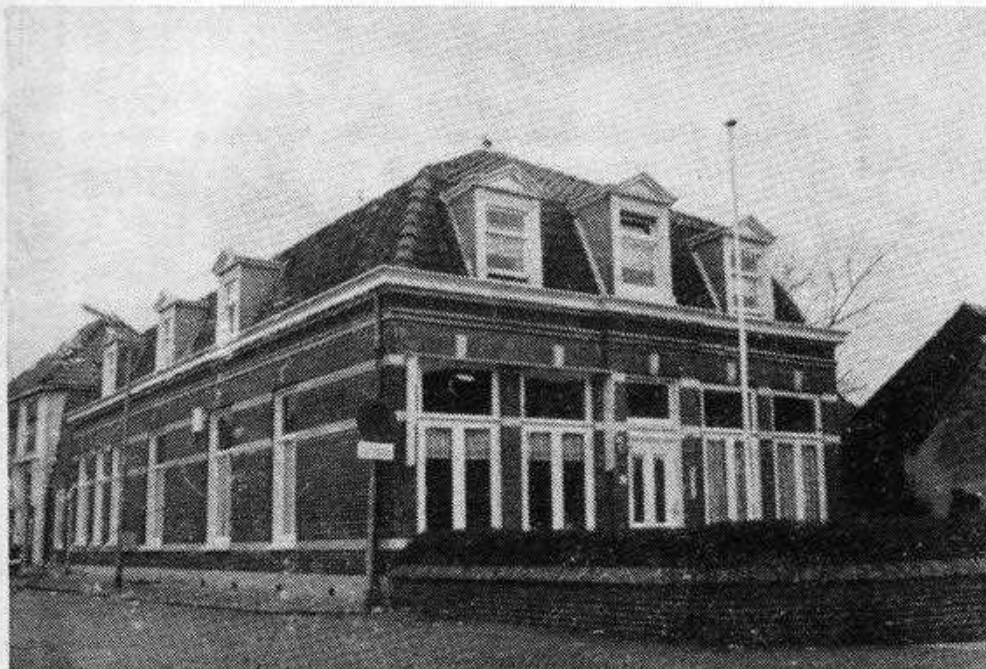
hebben met de oudheidkamer, b.v. antiek speelgoed, terwijl een binnenplaats een ideale omgeving zou zijn voor een eigentijdse buitenekspositie. Een oud-hollandse taveerne of een pannekoekenhuisje zou kunnen bijdragen tot verlevendiging van het geheel. Bovendien zouden de inkomsten hieruit bijzonder welkom zijn.

Aan de hand van dia's hield de heer Wagenaar hierna een kauserie over de zandvoortse klederdrachten. Van het zandvoortse kostuum is eigenlijk niet veel bekend, hoogstens dat het in vroeger jaren veel kleurrijker was; dat het ook op vrij recente foto's nog gedragen halsdoekje waarschijnlijk dateert uit het jaar 1770, dat de schoudermantel vóór 1850 een heel sierlijk kledingstuk was en dat de blauw-wit gestreepte rokken niet specifiek Zandvoorts waren, maar ook in andere kustplaatsen gedragen werden, zelfs in het engelse kustplaatsje New Haven. Begrijpelijk dat het Genootschap 'Oud Zandvoort' zich beijvert om te komen tot de rekonstruktie van het zandvoortse kostuum en bijzonder verheugd is dat een drietal deskundigen op dit gebied, te weten de dames Kölker, Schipper en Van Vrijberghe de Coningh zich hiervoor wil inzetten. Maar hierbij is de hulp van onze ingezetenen onontbeerlijk en daarom doet het genootschap een dringend beroep op allen die in het bezit zijn van foto's waarop oud-zandvoortse klederdrachten te zien zijn, deze even in bruikleen af te staan. Een telefoontje aan het gemeentesekretarie afd. burgerzaken (no. 4841) is voldoende en u krijgt uw foto's spoedig terug.

Hierna volgde een nog niet geheel complete, in opdracht van het genootschap door de heer C. van der Leden vervaardigde film over het Zandvoort van vroeger, waarin een levensecht en natuurlijk optreden van leden van de Wurf: het jonge zandvoortse vrouwtje dat met haar kinderen nog even naar haar man gaat, die bezig is zijn schuit klaar te maken, de schelpenvisser die een mankement heeft aan het wiel van zijn kar, de vislopers die bij de kousenpaal schoenen en kousen uit doen, het moeizame lopen door de donker wordende duinen. We zouden er heel lang over willen praten want het was allemaal zo verschrikkelijk fijn en echt. De heer Halsema slaagde er in ons te doen vergeten dat de film (nog) zonder geluid was. Zijn op het spinet gebrachte melodien waren aangepast aan de beelden. 'Een karretje dat langs de zandweg reed' toen de schelpenkar op weg ging, en 'Een scheepje in de haven lag' bij het tafereeltje op de schuit. Dat er ook gespeeld werd tijdens het kommentaar van de heer De Heer bij het vertonen van de dia's is iets dat ons oprecht spijt. Het was niet alleen volkomen overbodig, het was zelfs hinderlijk en bellette een gekonsentreerd luisteren naar de toelichting.

Met het geven van deze avond heeft het genootschap de vele belangstellenden een enorm plezier gedaan. Voor het genootschap zelf ging deze dag trouwens ook niet ongemerkt voorbij. 's Middags werd namelijk een compleet oud-Zandvoorts kostuum voor de toekomstige oudheidkamer aangeboden!

Kr.M.

In het gemeentelijk verzorgingshuis, hoek Swaluëstraat/Gasthuisplein, wordt de zandvoortse oudheidkamer gevestigd.

Glansvolle avond genootschap „Oud-Zandvoort”

Er is een hoopvolle en verblijden-
de samenwerking ontstaan tussen
het Genootschap „Oud Zandvoort”
en de folklorevereniging „De Wurf”
die duidelijk bleek tijdens de jaar-
lijkse Genootschapsavond, die op
vrijdag 5 januari j.l. in de congres-
zaal van „Zomerlust” gehouden
werd, doch ook een steeds groeiende
belangstelling van de bevolking
voor het streven van het Genoot-
schap, om de historie van ons dorp
te laten blijven voortleven. Want er
was een zeer grote belangstelling
uit alle lagen der bevolking en dat
waren heus niet alleen de echte ou-
de Zandvoorters, maar ook „de
vrienden” in onze gemeente gaven
ruimschoots acte de presence.

Dat bleek voorzitter C. J. Wage-
naar wel bijzonder te verheugen en
in zijn openings- en welkomstwoord
stak hij deze vreugde niet onder
stoelen of banken. De heer G. N.
de Heer, oud gemeente-archivaris,
stelde uit zijn rijke sortering dia's
een uitgelezen serie samen over
„Oud Zandvoort”, ware juweeltjes
die sterk aanspraken en die hij
voorzag van een verklarend woord,
waaruit zijn grote kennis van het
oude Zandvoort wel ten zeerste naar
voren kwam.

Ir. Wagenaar noemde de heer G.
N. de Heer een „kunstenaar”, die
materiaal bijeenbracht van grote
historische waarde, en zo was het
ook inderdaad, want wat hier op 't
doek werd gebracht werd in Zand-
voort nog nimmer vertoond. Met
uiterste zorg ingekleurd werden al
deze dia's ware schilderijtjes, die
bewondering en verbazing oproepen.

De toonkunstenaar Piet Halsema
omlijstte het gesproken woord met
een zeer aanvaardbare begeleiding
op het clavecimbel. Een mooiere
combinatie had ik mij moeilijk kun-
nen denken. Dit oude instrument
met zijn zacht fluwelen klank hoort
bij dit oude Zandvoort. Het was van
de organisatoren wel een zeer ge-
lukkige keuze. Ik heb mensen ge-
sproken (enkelen maar) die deze be-
geleiding hinderlijk vonden, omdat
zij het gesproken woord niet kon-
den verstaan. Ik kon het er niet mee

eens zijn want deze omlijsting was
werkelijk voortreffelijk en stond op
hoog muzikaal niveau. Ik vond het
alleen maar jammer, dat Piet Hal-
sema zo bescheiden bleef in het ge-
ven van een kort recital, dat hij be-
perkte tot een kort Preludium van
Joh. S. Bach, op een thema waarop
Gounod later zijn bekende „Ave
Maria” schreef. Gaarne had ik hem
nog wat langer aan zijn instrument
gehoord.

Ir. Wagenaar gaf een uiteenzetting
over de vorderingen, die worden ge-
maakt ten opzichte van het stich-
ten van een Zandvoortse Oudheids-
kamer. Hij verduidelijkte zijn cau-
serie met het vertonen van enkele
lichtbeelden, die aangaven, hoe het
in de toekomst daar in het thans
nog bestaande Gemeentelijk verzor-
gingshuis zou kunnen worden op
ons pittoreske Gasthuisplein. Het
zag er allemaal aanlokkelijk uit en
de heer Wagenaar blijkt begrip te
hebben voor de mogelijkheden die
dit oude gebouw als Oudheidskamer
biedt, al kwamen persoonlijke be-
langen zo af en toe wel eens even
om de hoek kijken. Logisch, vanuit
zijn standpunt bezien.

Er werden beelden getoond uit de
jubileumfilm die de heer van der
Leden momenteel vervaardigt voor
„De Wurf”. Dat was veelbelovend
en voortreffelijk. De tocht langs 't
visserspad, het verkopen van de
garnael, het schelpenvissen en vele
andere beelden verplaatsten je min-

stens een halve eeuw terug. Dit
wordt een bijzonder waardevolle
historische film, prachtig in kleuren
opgenomen, kostelijk gespeeld door
de Wurfliden, kortom een film die
niet alleen in Zandvoort, doch ook
daarbuiten sterk de aandacht zal
trekken.

Onder groot enthousiasme deelde
de voorzitter mede, dat een com-
pleet Zandvoorts costuum deze
avond was beschikbaar gesteld, ter-
wijl vele nieuwe donateurs werden
geboekt.

Al met al een kostelijke avond, die
waard zou zijn te worden herhaald.

K.

Grafschriften te Zandvoort

door

MR. J. BELONJE.

In de eerste beschrijving van de oude grafmonumenten en grafzerken, welke over de Ned.-Hervormde kerk te Zandvoort gemaakt is ¹⁾, komen bij de tweede groep in het geheel slechts acht nummers voor. Onder dit achttal waren er nog twee, die indertijd maar voor een bescheiden gedeelte leesbaar waren. Stellig zijn er toen meer oude grafstenen geweest, doch deze moeten onder vloeren en vaste banken verborgen hebben gelegen.

Ultimo 1964 werden plannen ten uitvoer gelegd om de kerk te herstellen en Burgemeester en Wethouders van Zandvoort waarschuwden hogerhand, dat een nieuwe vloer zou worden gelegd, welk bericht aan mij door de hoofddirectie van Monumentenzorg in februari van het volgende jaar werd doorgegeven. In overleg met de betrokken architect de heer W. L. van Oostrum te Haarlem kreeg ik vervolgens toen men met de verbouwingen vrijwel gereed was en de zerken opnieuw gelegd en zichtbaar waren in juni daaraan volgende gelegenheid om het tevoorschijn gekomene te inventariseren. Daarvan volgen hier de resultaten. Ik heb in mijn nieuwe opsomming gemakshalve wederom de nummering aangehouden, die in de „Gedenkwaardigheden” van Noord-Holland gevolgd is en alleen die nummers herhaald, die bij nader inzien aanvulling of verbetering behoeften.

Volledigheidshalve zij ten opzichte van de grafschriften te Zandvoort er nog aan herinnerd, dat ook die, betreffende het (oude) kerkhof der Ned.-Hervormde Gemeente aldaar reeds beschreven zijn en wel afzonderlijk ²⁾. Daaronder zijn die zerken, welke nu nog aangetroffen worden rondom de Ned. Hervormde kerk te Zandvoort niet begrepen. De beschrijving van de stenen van deze laatste categorie zal daarom hierna volgen zodra die aangaande de kerk zelf, waarmee ik aanvang, afgehandeld zal zijn.

Verklaard moet tenslotte nog worden, dat de no's. 14, 16, 17, 18, 20 en 23 de tegel-vorm bezitten en dat daarentegen de overigen volledige zerken zijn. Dubbele zerken komen niet voor.

1. Hier, Leyt/Begraven/Jan, Verlaen/Overleden, Den/27, Oc-

1) Mr. P. C. Bloys van Treslong Prins en Mr. J. Belonje „Genealogische en Heraldische Gedenkwaardigheden in en uit de Kerken der Provincie Noord-Holland”, V, Utrecht 1931, bidz. 244/9.

2) Onder de z.g. „Losse Publicaties” van de Nederlandse Genealogische Vereniging, no. 3; genoteerd door F. Renssen te Heemstede in oktober 1952.

tober, 1727/En, Syn, Huys vrou/Hester, De, Bruyn/Overleden, Den/26, October, 1727/.

2) Hier Leydt Begraven/Catharina Tros/Over Leden /den 6 Juny-Anno 1749.

5) Hier Legt Begraven/Jan Gysen van /Duyvenboden/Gestorven Den 20 Fe 1767 Out 71 Jaar/Jannetie Pieters /Van Duyn Gestorven/Den 26 December/1773/En Gijsbert Van Dv:/ijvenboode over/Leeden 20/Desember j 7 8 J.

7) Dit graf Hoort/toe Hendrick/Valcken 1677.

8) Iacobus van der Walle/dienar I.C. tot Santvoort/Bevestigt den 26 November J679/Ontslaepen den 22 November J699/Verwacht Hiere Zalige/Opstandige.

9) W.L.B / I 7 6 7.

10) Dir Graf /Hoord Toe/ I: Koninc 17 6/7 74.

11) Doe Ic Was InDrenke. /Noot Doen Verlost My/Den Heer Al Van Den Doo(t)/ Al-Had-Ic-Salomons-Wyshei(d)/En Samsoms-Kracht Van G./ge.in.hai in-So-en-Ben-Ic-Ni./eacht-Die Alle Qvaet Me(t) /Qvaet-Wil-Wreecken-Samsom/Kracht-Moet-Hem-Gebreken/Willem Gerritsz Van /Santvoort. — Een merk (loodlijn die aan de uiteinden binnen een V. eindigt, met halverwege links aanhangend een kruisje).

12) Gualterus Mollerus/A: Boikhorst/Dienaer:J:C:Tot / Santvoort/Bevesticht Den /2J: Maart J700/Ontslapen Den 3: April: J729.

13) Hier-Leyt-Begraven /Cornelia-Joppe-Luijt/Overleeden Den-30/October-A°1745/En Adrianis Van der /Mye over leede/den 21 Augustus/ J763/G K V D M /Overleden/Den 12 Desember/ A° J805/ K. H. Bos/Gebooren / Den 17 Aug A° 1777/Overl: Den / 7 maart A° I 8 0 8.

(Op 7 maart 1808 deed Cornelia Kooper aangifte van het lijk van haar man Cornelis Bos, oud 30 jaar; zij trouwden te Zandvoort 7 juni 1805, hij als j.m. 4e klasse; zij j.d. pro Deo.)

14) Een merk (zandloper).

15) Marytie Klinken Berg /Over Leeden den 5 Mey/Anno 1755.

16) Ariaantje Post /Overleden/ 28 Desember /1724.

17) M.C.L. / J 6 9 4.

18) Hier Leyt -Begrave Derick, Arians-Vet/van-Santvoort A° 1617/ A D — Een merk (Latijns kruis).

19) Anna, Koning./Obit, 20, Mey, 1778/I, G, Zimmerman/

20) Trjntie-Corne(lis)/Bosch -Vis-Af-Sla(g)/ster-Van Santv°/Gestorven de /29 junj-1699. — Een merk (zandloper, zonder basis; door het midden een dwarslijn met aan het r.einde een naar r. boven uitstekende aftakking.).

21) Hier Leyt begravē /Iohannes-Marcvs /Dienaer-Des-Goddelicken-/Woorts Tot-Santv/oort -Ende-Is. Ghe/storven-Den-31-

/Mey/Anno 1611. — Een merk (een hart, overhoeks doorboord door twee pijlen, de schachten boven.).

Voorts om de kerk:

22) Joh: XI. V^s 25 & 26 — Een medaillon, gevormd door een slang, die de staart in de bek houdt; binnen het medaillon kruislings geplaatst een Latijns kruis en een anker. — Kornelia Koning/Echtgenoot van /Sybrant Stapert /Geboren 28 April 1822/Overleden 21 July 1856.

23) Hier Rust /J. M. v. d. Heyden -Slangen./Overl. 3 nov^r. 1869.

(Johanna Margaretha S., geb. 's-Gravenhage, dochter van Hendrik Matthijs en Neeltje de Groot, echtgenote van Jacob van der Heijden, hoofdonderwijzer te Zandvoort.)

24) B^s :J^s : Swaluë /Sept: 1 8 4 4. /Ps: 112. V^s 1.

(Ds. Bernardus Johannes S., hervormd predikant, overl. 23 sept. 1844, oud 65 jaar, geb. Leeuwarden en wonende te Schoonhoven, zoon van Edelhardus en Catharina Wiersma; zie no. 25.).

25) E. J. Falck/Wed^e /B^s J^s Swaluë /Mei 1846-/Openb: 11 V^s 13.

(Zie no. 24; zij overl. 6 mei, oud 72 jaar, geboren te Dordrecht, wonende aldaar; dochter van Jacob Philip en Catharina Kelderman.).

26 E. M. Schoneveld/1854.

(Elisabeth Margaretha S.-van der Cloet, geb. Gouda, tijdelijk te Zandvoort, dochter van Arij, fabrikant en Grietje Stegerhoek, beiden te Gouda; overl. 31 augustus 1854, oud 24 jaar.).

27) Wijntje Groen/overl. 2 October 1834.

28) Hier Rust/Cornelia Kok/ Geb: 29 Juni 1840/Overl: 30 Juni 1868.

(Zij was geb. Amsterdam, ongehuwde dochter van Pieter, zonder beroep en Aagtje van der Meije, beiden te Zandvoort.).

29) J. M. Rose/Geb^r Duim/Overl^d 15 Augustus /1832.

30) E. B. Swaluë /Maart 1865 /Rom. 8 V^s 18.

31) Hier is begraven /Jan Koning Jzn./Geboren 3 Decem/ber 1831 Overle/den 17 October /1857.

(Hij was broodbakker, ongeh. zoon van Jan Koning junior, broodbakker en Anna Kooth, beiden woonachtig te Zandvoort.).

32) Werdmuller von Elgg/Albertine B.C.J.H./Geb. 18 4/21 68/Overl. 18 9/21 68.

(Albertine Bernarde Conradine Jeanne Henriette W. v. E., geb. Zandvoort, dochter v. Paul Alexander Conrad Heinrich Theodor Albert, oud-luitenant van het O.-Indische Leger, burgemeester van Zandvoort, enz., en van Maria Jacoba Hendrika Dorothea du Puy de Montbrun-St. André; vgl. bldz. 260/1 „Heraldieke Bibliotheek” 1873.).

33) Dirk Hendrik Heyblom /Geb:te Amsterdam/15 October 1868/Overl: te Zandvoort /19 July 1869.

Alkmaar, dec. '66.

GRAND HOTEL WÜST .

Toen in 1896 de eigendommen der gebroeders Eltzbacher overgingen in handen van de N.V. Zandvoortsche Terrein en Hotel Maatschappij werd al heel spoedig overgegaan tot de stichting van een nieuw gebouw het "Grand Hotel". Op Zaterdag 3 Juli 1897 werd door burgemeester J.Beeckman de eerste steen gelegd voor het nieuwe badhotel, dat ten noorden van de villa Clarenwerth, de woning der Eltzbachers , gebouwd werd.

Bij deze plechtigheid waren tegenwoordig de Directie van de Zandvoortsche Terrein en Hotel Maatschappij, de heer Neyrink, architect, de heren Charles van Ooren en Louis Marcus , aannemers, en de bouwkundige J.A.van Noppen.

Op 15 Juni 1898 was het nieuwe hotel reeds geschikt voor de ontvangst van gasten . Het trotse gebouw, hotelpaleis van chic en weelderig comfort, werd onder leiding van de Directeur, de heer C.Wüst, Zandvoorts eerste grandioze zaak, de glorie en de steun van het noordelijk gedeelte van Zandvoort.

Door de heer Th. K.R. Wüst, zoon van de genoemde directeur , werd in 1910 het Grand-Hotel gekocht van de Zandvoortse Terrein en Hotel Maatschappij.

Door de bouw van het Grand-Hotel werd het zwaartepunt van Noord-Zandvoort verplaatst. Met recht kan beweerd worden dat de stichting van dit hotel de herleving van dit gedeelte van de badplaats bevorderd heeft. Het Kurhaus vegeeteerde en de Passage werd door de verplaatsing van het station der H.IJ.S.M. naar de Zeestraat bedreigd.

Het druk bezochte hotel gaf door zijn uitgelezen badgasten bevolking Noord-Zandvoort een cachet van aristocratische voornaamheid, verschaft de Passage een uitgezochte

clientèle en schonk strand en badinrichting een schaar van bezoekers.

De Zandvoortse Terrein en Hotel Maatschappij met haar energieke en beminnelijke directeur , de heer H.M. ^{baron} Collot d'Escury, aan het hoofd, begreep zeer goed dat bij het nieuwe hotel een waardige omgeving behoorde. Ook was haar duidelijk dat door de verplaatsing van het Station Noord-Zandvoort zooveel mogelijk aantrekkelijk moest worden gemaakt. Er werden wegen aangelegd en verbeterd. Aan de helmaanplanting werd de nodige zorg besteed. en ook voor een tennispark werd gezorgd. (Zie plaat Tennisbanen met Theehuis Bernadette.)

Naast vooraanstaande Nederlanders kon het Grand-Hotel bogen op voorname buitenlandse gasten als de Prinsen Georg, Friedrich en Ernst Heinrich van Saksen, Kroonprinses Louise met haar kinderen, Prins Heinrich van Waldeck Pyrmont , De Prinses van Solms-Braunfeld geboren Prinses Reuss uit Hessen, Mevr.Krupp, de vorstelijke Familie van Lippe Detmold en gevolg, Prins en Prinses Birstein Isenburg, de Prins en Prinses Hans zu Hohenlohe-Oehringen met familie en gevolg (Hessen-Darmstadt) Prinses Irma, Prins Georg Ludwig en Prins Wilhelm Ernst zu Erbach Schönberg, kinderen van de jongste zuster van H.M. de Koningin-Moeder .

In de laatste jaren van de Duitse bezetting (1940-1945.) werd het Grand-Hotel tegelijk met honderde andere gebouwen met de grond gelijk gemaakt.

De kunstschilder Hendrik Hulk

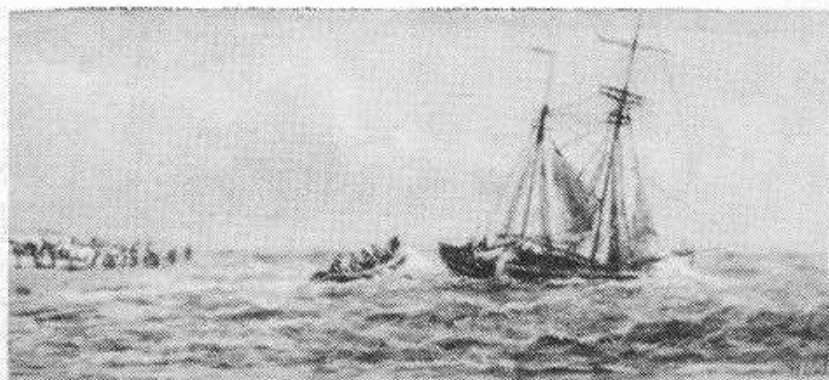
(1842-1937)

Ik meende niet beter te kunnen doen, dan in dit Kerstnummer van Zandvoorts Nieuwsblad U nader in kennis te brengen met de onvergetelijke kunstschilder Hendrik Hulk, die zoveel waardevolle schilderijen, akwarellen en schetsen over het Zandvoort van weleer ons heeft nagelaten. Hendrik Hulk ontdekte de schoonheid van Zandvoort en legde die voor het nageslacht vast.

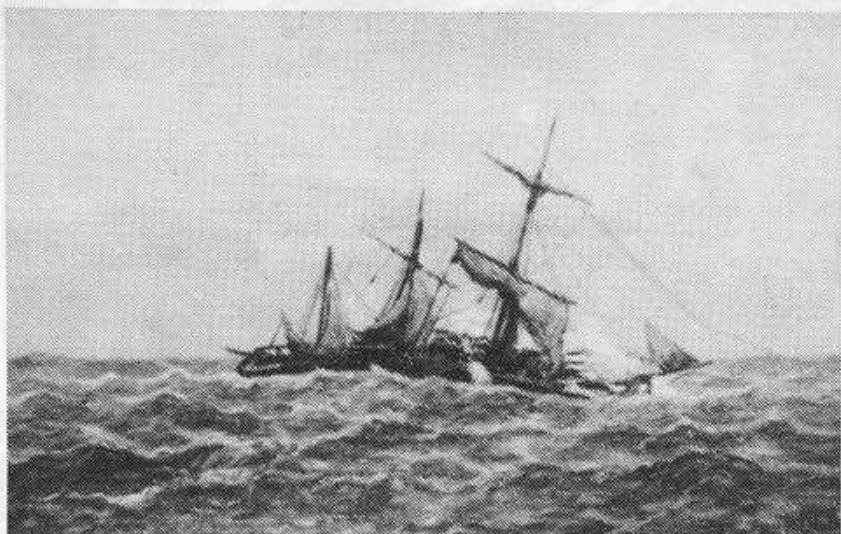
Evenmin als naar Jozef Israëls, werd ook naar hem nog nooit een straat genoemd. Moge zijn werk, waarvan ik U hierbij een klein aantal foto's toon, ons gemeentebestuur inspireren, om dit bij volgende vaststelling van straatnamen eens in gedachte te houden.

Vorig jaar brachten wij U in ons Kerstnummer een reportage over Jozef Israëls, thans is Hendrik Hulk aan de beurt. Van harte hoop ik, dat U er evenzeer van zult genieten als ik dat deed.

De foto's en ook de beschrijving, die hieronder volgt, werden voor ons blad afgestaan door de oud-gemeentearchivaris, de heer G. N. de Heer, die een schat aan gegevens over ons oude dorp bezit. Wij zijn hem hiervoor bijzonder dankbaar en erkentelijk. Hij heeft daarmee een belangrijke bijdrage geleverd aan de waarde van dit Kerstnummer. K.

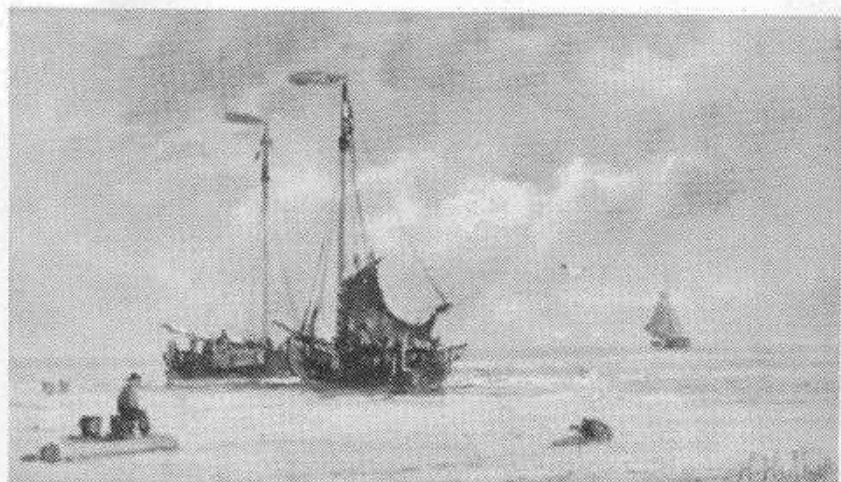
Stranding van de schoener „Content” op 4 december 1883.
(Gemeentearchief Haarlem).

Stranding van de „l' Indépendance" op 22 januari 1884.
(Gemeentearchief Haarlem).

Drie Zandvoortse bomsschuiten. In het midden de Z.V. 6.
(Akwarel van H. Hulk 1890).

Twee bomsschuiten met fraaie wolkenlucht. Op de voorgrond de Z.V. 9.
(H. Hulk 1887)

Hendrik Hulk werd geboren te Amsterdam op 12 mei 1842. Hij overleed te Haarlem op 5 april 1937. In 1858 kwam hij van Enkhuizen naar Haarlem en vestigde hij zich als kunstschilder. Van 1861 tot 1864 was deze kunstenaar werkzaam in Nijkerk, van 1864 tot 1865 weer in Haarlem, van 1865 tot 1867 in Nijkerk, van 1876 tot 1916 in Haarlem, daarna in Bloemendaal.

Hulk voornoemd was een leerling van zijn vader A. Hulk. Hendrik Hulk schilderde meestal watergezichten. Zijn werk werd geëxposeerd op tentoonstellingen in Arnhem, Amsterdam, De Haag, Rotterdam enz. Bekend zijn een scheepswerfje, gezicht bij Spakenburg, diverse riviergezichten, gezichten op de Zuiderzee, de haven van IJmuiden, het strand bij Zandvoort, een gezicht op het IJ te Amsterdam.

Zijn vader en zijn broer waren eveneens schilders van naam.

Deze gegevens zijn ontleend aan Pieter A. Scheens Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars. 1750 - 1950.

Hendrik Hulk heeft veel te Zandvoort gewerkt. Hij maakte talrijke kleine schilderstukjes maar schilderde ook wel grote doeken. Ook vervaardigde hij prachtige aquarelen. Zijn werk heeft niet alleen grote kunstwaarde doch is ook als documentatiemateriaal waardevol voor hen, die zich interesseren voor de geschiedenis van Zandvoort.

Zo vinden we van Hulk een schilderstukje van de stranding in 1883 van de schoener „Content” (Gemeentearchief Haarlem). Men ziet het schip in de branding, de reddingsboot die er naar toe roeit en op het strand de wagen en de paarden welke voor het vervoer van de boot werden gebruikt.

Een ander doek (Gemeentearchief Haarlem) van dezelfde kunstenaar laat ons zien de stranding van de l'Indépendance op 22 januari 1884. Bij welke gelegenheid zes zeelieden behouden aan wal gebracht werden.

In 1890 vervaardigde Hulk een aquarel, waarop drie Zandvoortse bomschuiten voorkomen, de middelste met het registratienummer Z.V. 6.

In 1887 schilderde hij een tweetal bommen met fraaie wolkenlucht en enkele aangespoelde vismanden, die eertijds tot de vaste stoffering van het zestrand behoorden.

Voorts bestaat er een schets uit 1880 van twee bomschuiten, waarvan het linkse exemplaar als kenmerk een roodgekleurd hart draagt hetwelk we terug vinden op de aquarel van Mevr. Teding van Berkhout, voorstellende 't scheepswerfje met schuit aan de Strandweg van omstreeks 1870. De schuit met deze aanduiding behoorde bijkens de verzamelkaart van de kenmerken aan de reder M. van der Schinkel Czn.

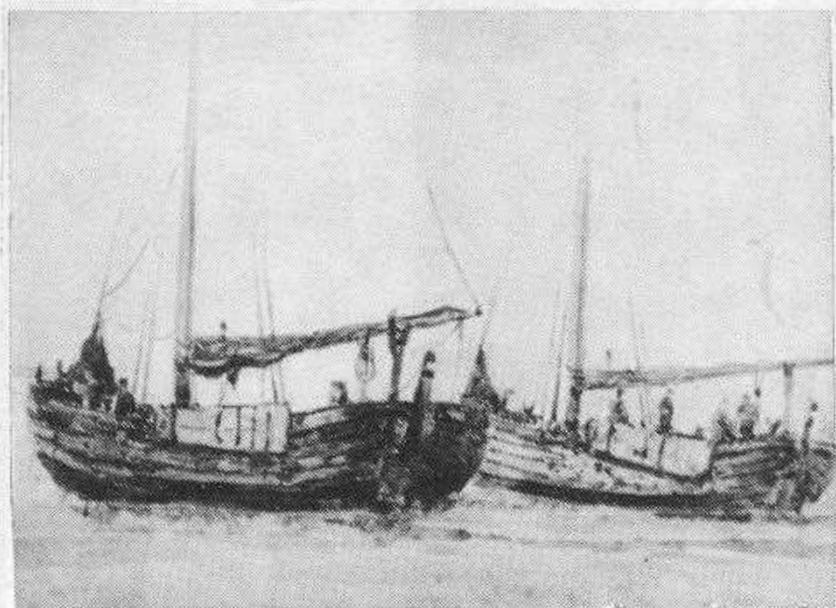
Ontroerend schoon is het grote schilderstuk van 1880: de vissersvloot op de rede van Zandvoort met rechts een visafslag en op de achtergrond de duinreep.

Tenslotte volgt hier nog een reproductie van een in 1890 door Hendrik Hulk gemaakte aquarel van het dorp Zandvoort. De oude kerktoren was toen nog gepleisterd.

Van de hierbij afgedrukte reproducties bevinden de originele exemplaren zich met uitzondering van de twee schilderijen betreffende de scheepsrampen in particulier bezit te Zandvoort.

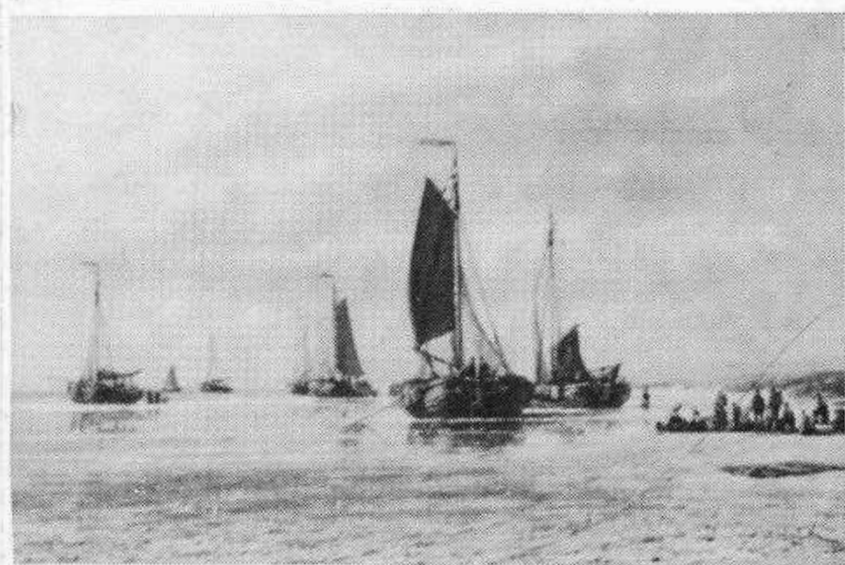
G. N. de Heer

Zandvoort, Kerstmis 1971.

Schets van twee Zandvoortse bommen.

(H. Hulk 1880).

De vissersvloot op de rede van Zandvoort. Rechts de vis-afslag.

(H. Hulk 1880).

Het oude dorp Zandvoort in 1890.

Akwarel van H. Hulk, 1890).

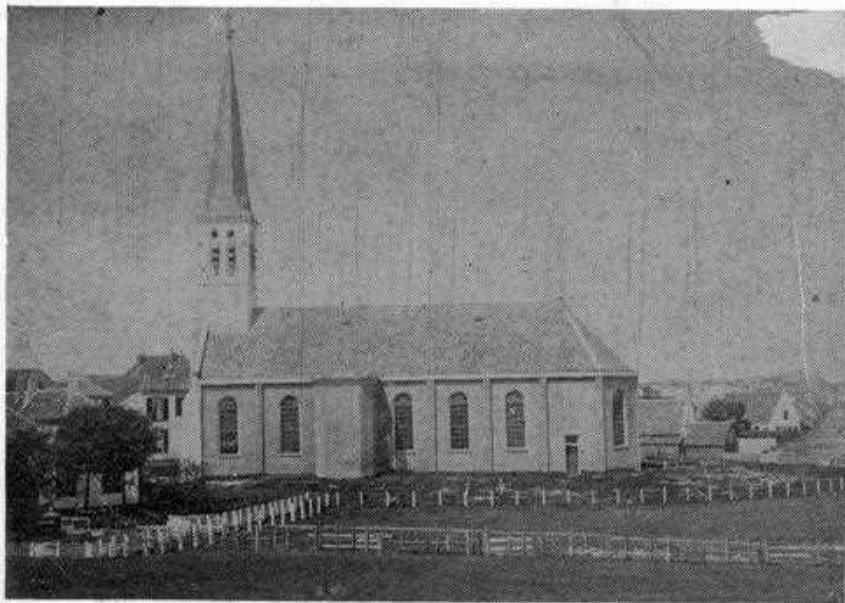
In en om Zandvoorts Hervormde kerk

Architect W. L. van Oostrum onder wiens leiding de laatste restauratie van Zandvoorts Hervormde kerk tot stand kwam, voor welke restauratie de oude vloer werd verwijderd en vernieuwd en de aldaar aanwezige grafzerken opnieuw rondom de preekstoel werden gerangschikt heeft hierbij de Alkmaarse genealoog Mr. Dr. J. Belonje ingeschakeld, waarbij deze op verzoek van de Hoofddirectie van Monumentenzorg de graven in en om onze oude dorpskerk heeft geïnventariseerd.

In het jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie over 1968 heeft Mr. Dr. Belonje daaraan een interessant artikel gewijd, dat wij onze lezers niet willen onthouden. Bij het lezen van deze kostbare historische gegevens worden wij in vroeger eeuwen verplaatst, toen Zandvoort nog vissersdorp was en het dorpsleven zich rondom onze dorpskerk afspeelde, en voor een groot deel ook erin.

De aanwezige graftombe van Paulus Loot blijft hierbij onbesproken omdat dit een aangelegenheid op zichzelf is, waarover de historische bijzonderheden wat betreft de bijzetting vrij algemeen bekend zijn.

Minder bekend zijn de opschriften, die op de grafzerken in en rondom de kerk door Mr. Belonje werden aangetroffen. Voor de meesten onzer zullen ze zelfs totaal onbekend zijn. Ik laat daarom hetgeen Mr. Belonje over een en ander schreef, hieronder in zijn geheel volgen.

Aan het hoofd der baden stond een badmeester, sinds 1858 ook onbezoldigd rijksveldwachter voor strand en badhuis. Het strand namelijk , eerste strekkende honderd meter huurden de heren van de gemeente, die op haar beurt het gehele stranddeel huurde van het Rijk. Voor die onderverhuring moesten de heren f 500.- per jaar betalen.

Het bleef jarenlang een zeer klein badbedrijf. Eerst in 1852 werd een zesde badkoets aangeschaft. Het aantal baden beliep slechts enige honderden; maar in 1891 waren er reeds 17 koetsen en beliep de brutoontvangst der baden 5523 gld. De prijs van het bad was steeds 50 cents, maar het werd verhoogd tot zestig, doordat zoowel heren als dames verplicht waren onderscheidenlijk een badman en een badvrouw mee in zee te nemen, die daarvoor 10 cent beurde.

Toen dit in 1905 niet meer verplicht was , werd de wekelijkse toeslag van 10 cent voor de badvrouw verdubbeld en evenzoo voor de badman of zwemmer. Voor het rijden in zee kreeg de paardenknecht 15 cent per bad . De badmeester assisteerde voor 10 cents bij elk binnenbad.

De enige schoonmaaktster der koetsen zal haar schamel loon van drie gulden per week wel met de nodige fooien aangevuld hebben gezien.

Voor aanschaffing en herstel der stoelen was er een apart

stoelenfonds , waaronder ook enige zomertenten behoorden ; sinds 1861 was er ook een babbelkoets, officieel gezelschapswagen geheten. Het was een langwerpige wagen , waarin de babbelenden à 50 cents per plaats rug aan rug zittend tot aan de eblijn in zee werden gereden en zoo bij vloed de gewenste sensatie konden genieten , achteruit rijdend.

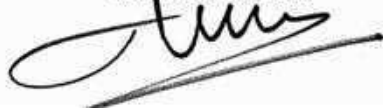
Het Groot-Badhuis heeft niet alleen een belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis van Zandvoort als badplaats maar ook in het dorpsleven zelf . Men kan zich moeilijk het Zandvoort van vroeger voorstellen zonder het badhotel , het altijd goed verzorgde witte gebouw, dat door zijn uiterlijk iets vriendelijks en gedistingeerds had .

Vele ouderen onder ons zullen met weemoed in het harte terugdenken aan de aangename uren doorgebracht in de Concertzaal van het Groot-Badhuis , aan het heerlijke zitje op het terras , waar het glaasje Pils na de vermoeiende dagtaak goed smaakte , waar men zich kon verlustigen in de aanblik der ondergaande zon , die de zee met haar goudgloed overgoot , waar men dromend kon zitten luisteren naar het geluid van de branding en waar het afscheid nemen soms zeer moeilijk viel .

In 1943 werd het Groot-Badhuis gesloopt en viel als slachtoffer van de sloopwoede van ongenode gasten.

De vorenstaande gegevens zijn in hoofdzaak ontleend aan "Uit Zandvoorts Oudsten tijd" van Mevr. J.M. Sterck-Proot en de Zandvoortse Courant.

G.N.de Heer.

IN MEMORIAM

JOHANNES AGNITUS WILHELM HIEBENDAAL

Inspecteur van Politie

Weneer Hiebendaal werd op 15 Januari 1869 geboren te Putten in welke schone Veluwe gemeente zijn vader de burgemeesterlijke scepter zwaaide. Na zijn volontairsperiode werd hij benoemd tot Inspecteur van Politie te Zandvoort met ingang van 26 November 1890. Hij woonde als vrijgezel bij een Zandvoortse familie in de Swaluëstraat. Zijn zitkamer moest hij delen met een onderwijzer, die wel eens te diep in het glaasje keek doch op paedagogisch en muzikaal gebied veel verdienstelijk werk heeft gedaan. Wie er de moeite voor wil nemen snuffele eens in het Gedenkboek van Onderling Hulpbetoon, de onvolprezen vereniging. Men vindt daarin een foto van "O.H." Fanfare met bedoelde onderwijzer als Directeur. Het boterde niet altijd evengoed tussen de twee huisgenoten. Soms voegde de kapelmeester de inspecteur toe "Jij voert nooit wat uit" waarop Hiebendaal dan antwoordde: "En jij bent nooit nuchter". Gelukkig deden deze ontboezemingen geen afbreuk aan de goede verstandhouding.

Tientallen jaren heeft de Inspecteur met zijn echtgenote in de Haltestraat gewoond. Later vestigde hij zich in het perceel Annastein aan de Emmaweg, waar hij gebleven is tot de evacuatie.

Hiebendaal, op het Raadhuis onder ons altijd "Hieb" genoemd, had vele vrienden. Nooit heeft Zandvoort een functionaris gekend, die zich zo in de toegenegenheid van de plaatselijke bevolking heeft mogen verheugen. Iedereen hield van de goede man. Met slechts een twee tal agenten, waarmede niet te spotten viel, Ehbrecht en Berends, heeft hij gedurende vele jaren dank zij zijn tact en medeleven het gezag van de Politie weten te handhaven. Het was niet altijd gemakkelijk. Als de zeelui aan de wal waren en een glaasje op hadden werd het onrustig. Dan was de wijn in de man en de wijsheid in de kan. Er ontstond een kleine woordenwisseling, die zou uitlopen op een vechtpartij. Dan verscheen Inspecteur Hiebendaal ten tonele met Wolf, een uitstekend afgerichte grote

zwarte herder. "Wat is er aan de hand Dirk ? " Meheer hij zegt
 "Laat hem maar praten, ga maar mee" Dan bracht de Inspecteur zijn
 arrestant naar moeder thuis , die haar dronken echtgenoot in bed
 stopte om zijn roes uit te slapen . "Meheer Hiebendaal een kommetje
 koffie ? " "Graag Agie" Als de koffie op was en de heer des hui-
 zes door luid gesnork het bewijs leverde "onder zeil" te zijn ging
 de Inspecteur eens kijken waar de andere klant gebleven was. Deze
 was intussen al mopperend afgezakt naar de echtelijke woning. Een
 houtje alleen brandt niet. Hiebendaal er achteraan. Het slacht-
 offer van Bachus had inmiddels , zij het dan ook „laverende" zijn
 huis bereikt en was door zijn zorgzame vrouw in de bedstede gewerkt.
 Ook hier nog een warme kop koffie en dan maar weer het dorp in.

Inspecteur Hiebendaal behoefde nooit bang te zijn. Zijn rustig
 optreden werkte kalmerend. En mocht er al iemand zijn , die te op-
 dringerig werd , dan behoefde "Wolf" maar even zijn tanden te la-
 ten zien. Ook zonder zijn trouwe viervoeter behoefde de Inspecteur
 zich nimmer bedreigd te gevoelen . Er waren altijd wel mensen bij
 de hand , die het voor hem opnamen.

't Gebeurde wel eens dat ouders moeite hadden met het handhaven
 van hun gezag over hun kroost. (gelukkig komt dit nu niet meer voor)
 Dan werd Hiebendaal gevraagd eens langs te komen. De bengels werden
 goed onderhanden genomen Ze schrokken toch wel een beetje van die
 grote gebaarde man in uniform met zijn lange sabel.

Was het politiebureau oorspronkelijk gevestigd in de Kerkstraat,
 later werd het ondergebracht in het benedengedeelte van het nieuwe
 Raadhuis. Intussen was het aantal manschappen aanzienlijk uitge-
 breid.

Na enige dagen van storm en regen waren de ruiten van de In-
 specteurskamer door het fijne stuifzand bijna ondoorzichtig gewor-
 den. De Inspecteur vroeg toen in de agentenwacht of iemand even
 de ruiten wilde schoonspuiten. Er gebeurde echter niets. Hieben-
 daal wachtte nog een kwartiertje , ging een emmertje water en een
 borstel halen en op straat de ramen wassen tot grote verbazing van
 de voorbijgangers. In de agentenwacht ontstond tumult, allen ren-
 den naar buiten. Ze hadden het lesje begrepen.

Soms haalden de grotere jongens vreemde grapjes uit. Eens op een avond meldde zich een drietal jongens bij de wacht. "Meneer, kijk eens wat we op het strand hebben gevonden": een mooi doosje, deksel er af en op de gewatteerde bodem lag een bloederige duim. De Inspecteur werd erbij gehaald. Hij vroeg "waar heb je dat gevonden?" Plotseling gaat de duim omhoog en gaan de jongelui er lachend vandoor. Ze hadden in de bodem van het doosje een gat gemaakt, de duim er door, watten er om heen en het geval met ossebloed besprenkeld.

Nog schiet me een verhaal te binnen uit Hiebendaals eerste dienstjaren. Op een mooie herfstmiddag reed een Jan Plezier, volgeladen met zingende Amsterdamse studentjes de Kerkstraat op. De jongelui zouden gaan eten in Hotel Driehuizen. Wie zou er met een dergelijk vooruitzicht niet vrolijk zijn? Tijdens de rit door de Kerkstraat zagen ze onze Inspecteur staan voor het Politiebureau. "Kijk daar eens jongens" Toen barstte de bom los: Geroep, gejoel, geloel, beledigingen. Alles wat aan scheldwoorden te vinden was, werd in overmoed uitgestort over het hoofd van de Inspecteur. Hij kon wel tegen een stootje maar dit ging net even te ver. Nu was "Hieb" niet rancuneus van aard, maar ja een klein beetje wraak kan toch ook wel eens zoet zijn.

Omstreeks tien uur, na een goed diné, met weinig "Trijntje" maar zooveel te meer "Wijntje" wilden de toekomstige mannetjes van de wetenschap met hun Jan Plezier naar het Station Haarlem gaan om daar de laatste trein naar Amsterdam te nemen. Hiebendaal stond "toevallig" boven aan de Kerkstraat. Hij werd meteen "ontdekt". Wat er toen aan vriendelijkheden los kwam tart elke beschrijving. Het rijtuig reed stapvoets de Kerkstraat af. Plotseling een snijdende fluittoon. Bij het toen nog schilderachtige huis van de zeilemaker Van der Werff onder aan de Kerkstraat verschenen plots twee veldwachters in vol ornaat: „Halt, omkeren en mee naar bureau".

Het gehele gezelschap werd naar binnen geloodst. De Inspecteur begon op de rustige manier, die hem eigen was, alle jongelui één voor één een verhoor af te nemen. Na verloop van

een kwartiertje werd het rustiger; nog een uur wachten dan was het verhoor afgelopen en dan zouden ze wel mogen gaan; jawel maar dan haalden ze de laatste trein niet meer. Dat werd dan wandelen van Haarlem naar Amsterdam : geen prettig vooruitzicht, en geen welkom thuis. Het werd steeds stiller op het bureau, totdat een der delinquenten de moed opbracht mede namens al zijn collega's de Inspecteur zijn verontschuldiging aan te bieden. Toen vond meneer Hiebendaal het welletjes. Ze mochten gaan. Stuk voor stuk kwamen ze „meneer de Inspecteur" met een hartelijke handdruk bedanken. Ze vertrokkend wuivend doch met het gevoel " dat Zandvoortse Inspecteurtje was ons toch te slim af"

Toen Inspecteur Hiebendaal omstreeks 1919 overging van de Politie naar de Gemeente-administratie en daarmee het zwaard verwisselde met de pen, bleek eerst recht hoe populair deze politiemann bij de bevolking wel was. Er werd een comité opgericht dat een daverend afscheidsfeest organiseerde in één der plaatselijke horecabedrijven. Het geld stroomde binnen. Het echtpaar Hiebendaal werd dik in de bloemetjes gezet en met geschenken overladen. Het overblijvende geld werd o.m. besteed aan een paar mooie marmeren schoorsteenmantels voor de salon en de eetkamer van zijn woning.

Op het Gemeentehuis heeft Hiebendaal nog vele goede jaren gemaakt . Hij was een beminnelijk collega en de vraagbaak voor velen. . Hij was o.m. Loco-Gemeentesecretaris. Zijn benoeming daartoe dateerde uit vroeger tijd. Secretaris P.L.de Vries, in de wandeling bekend als "Piet de Vries" had maar één klerk ter beschikking. Hij moest om propaganda te maken voor het vreemdelingenverkeer vaak op reis , Tijdens zijn afwezigheid moest er een loco-secretaris zijn en daarvoor had men Hiebendaal aangewezen . Verder was hij ook schatter van het vergunningsrecht.

Jammer dat de laatste levensjaren van onze vriend zoo tragisch waren. Door een ernstige ziekte gehandicapt maakte hij dagelijks in een ziekenwagentje een toertje door het dorp, waarvan hij bijna alle inwoners kende met hun lief en leed.

Tot overmaat van ramp mo^{et} hij in de bezettingstijd evacueren naar Rheden, waar hij zijn laatste rustplaats vond op de begraafplaats "Heiderust" te Worth-Rheden. Rust in Vrede, trouwe vriend van het oude Zandvoort, dat U dierbaar was.

Zandvoort , Sprinkelmaand 1972.

G.N.de Heer

Het Hotel Driehuizen had te Zandvoort de oudste brieven. Het werd geopend in 1826 door de heer W.Driehuizen, een tuinder te Rijnsburg, die naar Zandvoort kwam om zeesterren te kopen, welke moesten dienen voor de bemesting van zijn teelland. Ondernemend man als hij was, had hij al spoedig door dat een hotel-café-restaurantbedrijf in het oude vissersdorp levensvatbaarheid moest hebben. Hij vestigde zich hier aan de Kleine Krocht en begon reeds in 1825 met de bouw van het hotel, dat zooals reeds vermeld in 1826 in gebruik werd genomen.

Het hotel Driehuizen was het eerste huis met twee verdiepingen en verkreeg daardoor in de volksmond de naam van het Hoge Huis. Hetzelfde gebouw werd ook als rechthuis (raadhuis) benut totdat het Raadhuis in de Kerkstraat in 1873 in gebruik werd genomen.

Na het overlijden van de stichter, de heer W.Driehuizen, ging het bedrijf over in handen van zijn zoons en werd eindelijk het eigendom van één zoon, de heer H.Driehuizen, uit wiens handen het overging naar de heer W.H.Driehuizen, de kleinzoon van de eerste exploitant. De bij het bedrijf behorende stalhouderij en de badinrichting werden eigendom van de heer Dirk Driehuizen de latere Wethouder en President-Kerkvoogd van de Nederl.Herv. Gemeente. Deze hield zich ook bezig met de bekende duinaardappelteelt, Zijn producten werden zelfs verzonden naar Engeland.

In de loop der jaren had het oude vissersdorp tot ver over de landsgrenzen naam gemaakt als opkomende badplaats; het aantal gasten uit binnen- en buitenland nam gestadig toe . Het hotel werd te klein en was bovendien verouderd . Zoo kwam de eigenaar er toe zijn bedrijf te vergroten en te moderniseren hetgeen geschiedde in de winter 1904/1905. Architect was de heer D.F. Doeglas te Haarlem. Aannemers waren de heren F.Zwaan en O. Schrikkema te Zandvoort.

Her vernieuwde hotel werd naar de eisen des tijds ingericht en bevatte 35 kamers. Tegenover het hotel lag een flinke villa, dependance van het Hotel Driehuizen, waarin nog 20 kamers beschikbaar waren .

Het terras en de hotelkamers aan de westzijde hadden een schitterend uitzicht op de Strandweg en de zee.

Gememoreerd dient hierbij nog te worden , dat de grote brede weg , de latere Strandweg , op initiatief van de eerste exploitant werd aangelegd en door hem uit eigen middelen werd bekostigd.

Achter het hotel vond men de zoogenaamde Dam, die het hotel scheidde van de daarbij behorende stalhouderij.

De heer D.Driehuizen kon met trots vertellen , dat Keizerin Elisabeth van Oostenrijk tijdens haar verblijf te Zandvoort meermalen een rijtoer in de omgeving maakte en daarbij de voorkeur gaf aan een ritje met zijn door hemzelf bestuurde "brikje" boven haar eigen luxe equipage

Het hotel Driehuizen had een buitengewoon gunstige ligging aan de kop van de Kerkstraat . De duizende strandbezoekers door de tram aangevoerd , moesten het hotel passeren om de vlak daartegenover gelegen Strandweg te bereiken en wie van het strand terug kwam zag reeds onderaan de Strandweg het hotel met zijn vriendelijk front en gezellig terras.

De eigenaren-exploitanten van hotel Driehuizen waren voortreffelijke gastheren . Het hotel stond bekend om zijn keuken , die uitermate goed was. Het kwam zelfs voor dat gasten uit een ander hotel bij Driehuizen kwamen eten. Geen wonder dan ook dat het hotel zich steeds in een druk bezoek mocht verheugen .

"Wie kende "Driehuizen " niet ?

In 1941 werd het hotel door de bezetter ingericht als " Gast-wirtschaft" totdat de sloop aan het bestaan van dit voor Zandvoort historische gebouw een einde maakte .

A handwritten signature in dark ink, consisting of a stylized, cursive script. The signature is written over a horizontal line that extends across the width of the page.

H O T E L G R O O T B A D H U I S

000-000

In de jaren 1826/1828 werd door de Commissie over de Straatweg naar Zandvoort en het Badhuis aldaar het Groot-Badhuis gesticht. De stichting van dit hotel hield verband met een andere in het licht van die dagen geziene belangrijke gebeurtenis, namelijk de bestrating van de zandweg van de Leidse Vaart tot aan de Grote Krocht en het doortrekken van deze weg , de latere Hogeweg , tot aan het Badhotel.

De bovengenoemde commissie bestond uit de heren Jhr.W.Ph. Bar-naart van Vogelenzang , W.van der Vlugt en J.Enschedé, Mr .D.J.van Lennep ,van het Manpad en Mr.P.van Lennep ,van Groot-Bentveld.

Het Grote-Badhuis werd gebouwd door de Haarlemse architecten - aannemers B. van Liempt en Martens.

Er werd een geldlening aangegaan van f.150000 ten behoeve van de bouw van dit hotel. Z.M. Koning Willem I was een der eersten, die op deze lening inschreef. Het Badhuis was dus min of meer van "Koninklijke bloede" . De meeste aandelen werden al spoedig genomen door ingezetenen van Haarlem en omliggende gemeenten . De Provinciale Staten beloofden een subsidie van f 30.000.- De gemeente Zandvoort zegde een jaarlijkse bijdrage van f 1500.- toe

De bouwkosten bedroegen f 82.300.- , maar de gehele inrichting kostte zooveel meer dan het bedrag der aanneemsom dat men genoodzaakt werd een obligatie-lening aan te gaan .

Het Groot-Badhuis had toen slechts 36 kamers en 8 badkamers, alle op de begane grond.

De gelijktijdig gebouwde stal met koetshuis stond op de plaats waar later de grote garage gebouwd werd en werd verhuurd voor f.400.- per jaar

Het beheer van het Badhuis behielden de heren echter zelf. Het werd lange tijd speciaal opgedragen aan een der heren Bar-naart , leden der Commissie . De heren, die het Badhuis zelfs van keukengereedschap , buffetbenodigdheden , servies, linnen en zilver hadden voorzien , hielden ook jaren lang het huishou-delijk beheer, een beheer dat sterk doet vermoeden dat de Haar-lemse Sociëteit " Trouw moet Blycken" tot voorbeeld er voor diende . Ja, zelfs kwamen de vrouwen der Commissieleden , die q.q. tot commissarissen werden , in actie. Zij moesten bijvoor-beeld beslissen welke gordijnen moesten worden gewassen en wat er in de badhuislinnenkast moest worden hersteld en vervangen. De heren gingen zelfs over servies en zilver , beslisten bij voorbeeld eenmaal dat vijf zilveren vislepels als overbodig wel van de hand konden worden gedaan .

De heren benoemden voor het dagelijks werk een kastelein (ook weer een echte sociëteitsnaam) en verhuurden hem de ex-ploitatie van het buffet , waarvan zij echter alle prijzen be-paalden . Zij gaven hem procenten van de logés . Hij moest na-melijk van de f 3.50 per dag voor alle kamers één gulden aan hen afstaan . Het controleren van het aantal der gasten was voor de heren blijkbaar te bezwaarlijk , daarom droegen zij in 1852 aan de badmeester op hun aankomst en vertrek nauwkeurig te noteren. In 1881 werd de pensionprijs veranderd in f 5.25.

Deze regeling gaf aanleiding tot veel huiselijke kwesties.

Elken eersten November moest de kastelein alles in het badhuis schoon aan de commissaris afleveren en deze nam dan als een huismoeder met vacantie , de sleutels mee van al het opgeborgen linnen en beddegoed en zelfs van de keukenkasten. Hij nam ook het zilver mee naar huis : aan lepels en vorken een 300 tal en als zijn brandkast tekort schoot voor die overvloed, liet hij in de notulen vermelden dat hij er geen verantwoording voor kon nemen.

Huisbewaarders verzorgden 's winters het badhuis.

Toen in 1879 Jhr. Victor Barnaart stierf werd het de nieuwe heer van Zandvoort A.C.J.de Favauge en na diens dood tot de overgang in 1897 Jhr P.Teding van Berkhout.

Over het geheel waren de toestanden in het Badhuis- zooals trouwens in alle badhuizen langs ons strand vóór 1900 - nog zeer primitief . Zoo werd eerst in 1857 in het Badhuis de verandering aangebracht waardoor de beerputten niet meer binnenshuis werden geleegd.

Herhaaldelijk wordt het huis uitgebreid: in 1858 werden er aan de Noordzijde nog zeven beneden en zeven bovenkamers bij gebouwd en in 1859 daarvóór , de zoogenaamde chalet, waar nu het restaurant is, met een biljart- en een leeskamer en sinds 1861 ook een kegelbaan. De toegang tot deze sociéteit , zooals ze werd genoemd was vrij voor gasten van het Badhuis, doch anderen moesten er lid van worden. Voor het biljart bestond echter op de duur zoo weinig animo , dat het in 1878 werd verkocht. Die ruimte werd tot rookkamer bestemd.

Wat de verdere genoegens van het Badhuis betreft : op Pinkstermaandag werd het seizoen geopend met muziek , waarvoor de heren 20 gulden van de 60 gulden kosten betaalden. Voorts was er na 1870 nog eenmaal in Augustus muziek op het terras ; maar van dans of avondmuziek was voor 1897 geen sprake. Trouwens Zandvoort kreeg eerst in 1912 electrische verlichting .

Eenmaal per jaar tracteerden de heren op een vuurwerk, waarbij blijkens de notulen, meer dan eens de geestdriftige buitenstaanders de rasters vernielden . In dit opzicht is er dus niets nieuws onder de zon.

De eerste kastelein was een Funckler, die ook het oude Concertgebouw te Haarlem (later Hotel Funckler.) beheerde. In 1872 vraagt zijn zoon en opvolger ontslag en wordt C.L.E.Kaufman uit Zaandam "hotelhouder" en met de nieuwe naam werd ook het beheer wat soepeler; maar de dames hielden nog steeds huishoudelijk toezicht. In 1879 wordt Kaufman ontslagen"omdat hij eigen huizen aan badgasten verhuurde". Spoedig bouwt deze dan Hotel Kaufman aan het strand, wat later werd omgedoopt in Hotel d'Orange. (later) een flatgebouw.) en begon met een derde badetablissement te concureren.

Dan wordt kastelein een pachter , die reeds bij de Amsterdammers een goede naam had en later ook"Zomerzorg" te Bloemendaal beheerde, namelijk J.D.Wackwitz.

Maar de eischen van het publiek aan comfort groeiden ver boven de zorgen der heren uit en de reparaties aan het gebouw, dat

meer dan 50 jaar de zeestormen had getrotseerd, werden zoo drukkend dat tegenover een badhuissaldo van bijvoorbeeld 2766 gld. ongeveer in 1900 een onkostenrekening stond van 2109 gld. Reeds in 1889 had de grote plannenmaker voor Zandvoort, de ingenieur E.J.J.Kuinders gevraagd het badhuis te kopen doch dit werd geweigerd . Toen echter 1 Mei 1897 de pacht aan Wackwitz afliep, aanvaardden de heren een bod van een Belgisch consortium van rond f.95.000.- waarbij voor f.3328.-ook de gehele badinventaris overging. Aan de Amsterdamse architect E.Cuypers werd opgedragen het badhuis te verbeteren en te vergroten. De petroleumverlichting werd vervangen door fraaie kronen met gasgloeilicht. Een gezellig hoekje van boven verlicht, nam de plaats van het vroegere zeewaterreservoir, gedurende het seizoen gevuld met niet altijd aangenaam riekend zeewater. Vanuit dit reservoir werden de badkuipen gevuld.

De badkamers werden gesloopt en de vrijkomende ruimte werd tot logeerkamers ingericht. De gelegenheid tot het nemen van binnenbaden werd overgebracht naar de vroegere "dependance" ,nog vroeger "de sociëteit", een gebouw gelegen tegenover het Groot-Badhuis. Voor een uitvoerige beschrijving van deze inrichting voor zout- en zoetwaterbaden leze men "Het Zandvoorts Badnieuws van 2 Juli 1898 , aanwezig in het gemeente-archief .

In het jaar 1905 veranderde het Groot-Badhuis van eigenaar; het werd namelijk door Ingenieur Kuinders verkocht aan een combinatie

van een paar heren , die van het bedrijf een N.V. maakten. Directeur werd de heer C.Trier, directeur van het Poolsche Koffiehuis te Amsterdam en van Hotel Trier te Soestdijk. Het gebouw werd geheel verbouwd en gerestaureerd naar plannen van de bekende Haarlemse architect J.W.F. Stom, die onder meer het Café-Restaurant de Kroon (Brinkman, Gr.^Markt) te Haarlem gebouwd heeft. Het gerestaureerde gebouw bevatte ongeveer 40 logeerkamers, grote eet-zalen , conversatie- rook en leeszalen , en voldeed verder aan alle eisen , die men kon stellen aan een eerste klasse hotel. Er werd bijgebouwd een ruime concertzaal met overdekte veranda's aan zee terwijl een drietal terrassen geegaliseerd en verhard werd ; een muziektent verrees.

Het geheel bleef een deftig oud-Hollands cachet dragen en het oude type van het Grote-Badhuis bleef bewaard zoowel inwendig als uiterlijk.

Voor de aanvang van het badseizoen 1906 was de algehele restauratie voltooid . Als aardigheid kan nog verteld worden dat in de Hall te zien was een portret van Dirkje de badvrouw. (Dirkje Koning) eens door de heer Boissevain genoemd "de koningin van het strand. Voor meêdere gegevens omtrent deze badvrouw leze men "Gort met stroop " en de beschrijving bij haar portret in deze foto-verzameling omtrent Oud-Zandvoort opgenomen.

Als grote verbetering dient nog vermeld te worden de verlichting. De gaslichtlampen verdwenen en werden vervangen door elektrische kronen en booglampen , waarvoor de stroom werd opgewekt

door een eigen installatie , bestaande uit drie dynamo's, gedreven door een motor van 25 P.K. (Vergunning B.enW. 6-3-1907.)

Uitvoerder van het werk was de heer Van 't Wout uit Haarlem.

In de winter 1919/1920 onderging het Groot-Badhuis opnieuw grote veranderingen. Er werd een verdieping opgebouwd . De directeur de heer C.A.C. Gunters , die al vele jaren de scepter zwaai-de over dit bedrijf met zijn 100 man personeel in het seizoen (tot 1918 gezamenlijk met de heer Stom en sedert die tijd alleen) had begrepen dat het aloude etablissement er op bedacht moest zijn de primus te blijven . " Tempora mutantur, et nos mutamur in illis" : Met de tijden veranderen onze zeden en ...onze eisen. En het was vooral het uitgaande publiek , dat deze eisen steeds hoger stelde. Om daaraan tegemoet te komen werd aan de architect A,J.Joling opdracht gegeven tot de verbouw van het hotel, een verbouw , die meer aan een nieuwbouw deed denken. De leek, die alleen van buiten de ambachtslieden bezig zag , kreeg de indruk, dat er alleen maar een tweede verdieping opgezet werd. Zoo was het echter niet. Met behoud van veel dat goed was , werd een werk gewrocht, werd een hotel geschapen , dat aan de allerhoogste eisen van weelde en comfort voldeed . Men zou deze restauratie het best kunnen noemen : de wedergeboorte van Hotel Groot-Badhuis.

Voor meerdere uitvoerige gegevens omtrent het interieur leze men de Zandvoortse Courant van 22 Mei 1920. (archief gem.huis.)

JAN BEECKMAN

1860-1942

De heer Jan Beeckman werd geboren te Utrecht op 30 Juni 1860.

Na enige jaren dienst als Luitenant ter Zee werd hij met ingang van 30 Maart 1896 benoemd tot burgemeester van Zandvoort, als opvolger van de plotseling overleden burgemeester Ter Spill.

In zijn ambtsperiode werd de riolering aangelegd en werden de meeste wegen en pleinen bestraat, waardoor aan een onhoudbare toestand een einde kwam. De straatverlichting werd electrisch.

De tramverbinding Haarlem-Zandvoort (later Amsterdam - Zandvoort kwam tot stand. De verbindingen der H.IJ.S.M. werden aanmerkelijk verbeterd, het nieuwe station werd gebouwd en in 1909 in gebruik genomen. In 1912 kwam de waterleiding tot stand.

In 1911 werd 10 h.a. duinterrein aangekocht ten behoeve van een pompstation voor de riolering, vuilnisbelt en een nieuwe begraafplaats. De gasvoorziening kwam tot stand. De eerste gemeentewoningen werden gebouwd (+ f 1500. per stuk.) Haarlemmerstr. en Zandvoortse Laan werden verbreed. Er werd een nieuw Kurhaus gebouwd.

De heer Beeckman deed veel voor de bevordering van het vreemdelingen verkeer. Hij was beschermheer van de Werkliedenvereniging "Onderling Hulpbetoon", de Rederijderskamer "Sandevoerde" en had onder meer zitting in de besturen van philanthropische instellingen (Bewaarschool , Badhuis voor minvermogenden Zeeduin) e.a.) Voorts was hij bestuurslid van de afdeling der N.Z.H. Redding Mij.

Op verzoek van de Commissarissen der Zandvoortse Terreinen en Hotel Maatschappij werd door hem de eerste steen gelegd van het alom bekende Grand-Hotel (Wüst.)

Op 3 September 1912 werd het nieuwe raadhuis (f. 42350.) plechtig geopend, een glorie dag voor burgemeester Beeckman.

De heer Beeckman woonde aanvankelijk in de Haarlemmerstraat in een groot huis hetwelk burgemeester Boerlage voor zichzelf had laten bouwen . Later vestigde de heer Beeckman zich in het pand "Sandevoerde" Brederodestraat no 1.

Het 12½ jarig ambtsjubileum van burgemeester Beeckman op 30 September 1908 en zijn 25 jarig ambtsjubileum op 31 Maart 1921 werden beide op spontane wijze door de Zandvoortse bevolking tot een groot feest gemaakt .

Burgemeester Beeckman was bij de bevolking zeer populair; desondanks had hij het als Voorzitter van de Gemeenteraad niet altijd even gemakkelijk. Als hij lastige vragen moest beantwoorden beschikte hij over een verzameling stopwoorden, die bij de ouderen in Zandvoort nog goed bekend zijn n.l. " zeg zie je zeg, bij wijze van spreken , eventueel morgen aan den dag" Hij had dan de tijd gehad om na te denken en gaf een raak antwoord.

De heer Beeckman was Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

Het leven van Jan Snijer

(lange Jan)

Het leven van Jan Snijer, bij de oude Zandvoorters beter bekend als „Lange Jan” begon op 3 mei 1835. De baker zag niet veel heil in de jonggeborene en voorspelde, dat hij vroeg bij God zou zijn . . .

Had deze vrome vrouw ook maar kunnen bevroeden, dat deze Jan Snijer eenmaal de sterkste, de krachtigste de meest gevreesde man van Zandvoort zou worden, zij zou haar gedachte verzwegen hebben . . . In zijn dagboek, dat hij met zwierige letters steeds nauwkeurig heeft bijgehouden en welk historisch document ons door mej. E. Bakels ter lezing werd gegeven schrijft hij:

„Ik was een zwak kind en kreeg er later de Engelse ziekte bij. Toen ik 1½ jaar oud was moest ik levertraan drinken en gebruikte 7 flessen. Als ze mij vergaten het te geven dan dacht Jan er wel aan, ik was er zo aan gehecht. . .

Op ruim 2 jarige leeftijd moest ik baden gebruiken en mijn eerste bad was een tobbe met zeewater. . .” Later werd hij in de zee zelf „behandeld” en ter droging in het warme duinzand gelegd. In zijn 3e levensjaar leerde hij eerst lopen. Door zijn „pijnlijk en ziekelijk gestel” had hij steeds rondgekropen. Het is vooral zijn grootmoeder geweest, die zich het lot van het ziekelijke kereltje heeft aangetrokken en die hem als haar eigen kind heeft gekoesterd tot zijn twaalfde jaar. Haar heengaan is een enorm verdriet voor hem geweest. Hij leerde voortreffelijk op school en zat op zijn 11e jaar in de hoogste klas. Hij schrijft: De boeken: Braven Hendrik, De jonge Zeeman, de Landman, Geschiedenis van Jozef, allen gehad. Nooten en Rekenen waren moeyelijk . . .”

NAAR ZEE.

Daarna is hij op 12 jarige leeftijd naar zee gegaan en voer een aantal jaren op de Zandvoortse schuiten waar hij het harde zeemansleven leerde kennen. Hij maakte vele stormen mee en eenmaal verdaagden ze zelfs dwars van Terschelling waar ze ankerden aan de rand van een droge plaat (zandbank). Moe, koud, (de brand was op) en totaal uitgehongerd liepen ze na de storm op de kust aan, waar ze liefderijk werden opgenomen door de eilandbewoners. Thuis gekomen was hij nog juist op tijd om zijn „Grootje” te zien sterven „die al die tijd sprakeloos en stil gelegen had . . .” Zij dacht, dat hij was „gebleven”. . .

Na de varenstijd kwam hij bij een oom, die hem opdroeg zijn land te spitten. Van het ochtendgloren tot in de late avond werkte hij als een paard met spitten en planten (aardappelen) en kreeg zelfs op zijn weekloon een dubbeltje opslag . . .

KOSTER.

In 1850 werd de gerestaureerde Herv. Kerk in gebruik genomen en werd zijn oom, Jan Groen, tot koster aangesteld. Jan hielp hem bij het klokluiden en het opwinden van het uurwerk. Tot zijn 18e jaar bleef hij zo hulpkoster totdat hij na het overlijden van zijn oom zelf tot koster werd aangesteld tegen een beloning van f 30,— per jaar. Voor het klok-opwinden kreeg hij nog f 4,— en 2 wagens turf per jaar . . . Het ambt van koster heeft hij niet minder dan 57 jaar vervuld, het luiden van de kerkklok heeft hij 60 jaar gedaan. Hij trouwde inmiddels met Willempje van der Schinkel, welke echt zeer gelukkig is geweest.

Intussen kwamen er nog meer baantjes los en was hij naast

zijn voornaamste functies ook nog nachtwaker, als opvolger van zijn vader hetgeen hij van 1857 tot 1900 heeft gedaan, voorts doodgraver, kustlicht-ontsteker, torenvlag uitsteker en omroeper (55 jaar). In totaal is hij 61 jaar in gemeentedienst geweest, een mensenlevenlang in dienst van zijn geliefde Zandvoort. Waar geen mus uit de boom kon vallen of Lange Jan wist er van. Bij nacht en ontij ging hij door het dorp met zijn „Klap” (ratel) om zijn „twaalf ure heit de klok” uit te galmen. Dronken vissers bracht hij zorgzaam (soms onder zijn arm . . .) naar huis maar als ze vaak niet wilden dan sloeg hij ze naar huis, maar dan ook zo onbarmhartig, dat ze maanden uit zijn buurt bleven . . . Hij noemde dat: „even aan de klap ruiken”. Zijn lichaamskracht moet onvoorstelbaar geweest zijn. We lezen een ooggetuige verslag van een vechtpartij waarbij Lange Jan het opnam tegen 12 woest vechtende visserlui. Hij heeft ze gekraakt en verfrommeld . . .

CONFLICTEN.

Als kosten diende hij 6 achtereenvolgende predikanten met grote liefde en achting, alhoewel zijn dagboek tal van hooglopende conflicten vermeldt. Niet alleen dat hij het met Ds. Swaluë (die hij vereerde) vaak braaf aan de stok had, zijn meeste conflicten had hij met de nogal driftig en kort-aangebonden Ds. Posthumus Meyes, die hier stond van 1904-1923. Niet onvermakelijk en ook niet altijd van humor ontbloot zijn de oorzaken van de conflictstof en Lange Jan wist vaak echter een moeilijke situatie door zijn guitige invallen tijdig te bezweren. Zo had hij eens de vlinder in de preekstoel niet helemaal plat neergelegd, zodat

het ding erbarmelijk wiegelde. (Ds. Posthumus Meyes was nogal klein van stuk). Tijdens de preek wiebelde de dominé vervaarlijk van stuurboord naar bakboord. Telkenmale als hij in het vuur van zijn prediking de armen ophief kon hij zich nog tijdig aan de Bijbel vastgrijpen. Lange Jan die op zijn vaste plaats in de Kerk de draad van de eveneens nogal wiebelig geworden preek aldra kwijt was bezon zich reeds op zijn verontschuldiging . . . Nauwelijks was de dienst ten einde of Lange Jan kreeg in de Kerkeraadskamer de volle wind van voren. Zijn antwoord was: „Dominé, ik heb het gezien maar ik heb God gebeden, dat U niet naar beneden mocht vallen en U ziet het de Almachtige heeft mij verhoord . . .”

Ds. Posthumus Meyes, die niet gauw op zijn mondje was gevallen zweeg toen, maar wierp bij het weggaan de deur snepend in het slot . . .

ONTROOSTBAAR.

Eind januari 1904 brengt een zeer smartelijke dag voor „Lange Jan”, Zijn 18 jarige dochter Elisabeth had veertien dagen te voren een noodlottige val gemaakt van het balkon van zijn woning aan de Hogeweg (daar waar nu mevr. Van Fraassen woont). Na een vreselijk lijden, waarbij de oude Dr. Gerke alle denkbare hulp heeft verleend, sterft ze in zijn armen. Lange Jan is ontroostbaar. Hij gaat nu het 12e kind (van zijn 18 kinderen) begraven. Onder enorme belangstelling wordt het jonge Zondagsschoolonderwijzeresje ten grave gedragen. Ds. Hulsman, die juist naar zijn nieuwe standplaats Groningen was vertrokken had er de lange reis voor over om de rouwdienst te leiden. . . . Lange Jan, die bij iedere begrafenis voorop liep volgde nu als een geslagen man de met ontelbare bloemen bedekte baar . . .

Het was zijn 4e dochter, die Elisabeth heette. . . .

Lange Jan is een zo merkwaardige figuur geweest, dat wij vele pagina's zouden kunnen vullen over zijn leven, zijn lief en leed, zijn zorgen, zijn moeiten, zijn plichtsbetrachting, zijn diep en innig geloof. Aan het einde van zijn leven werd hij door de Kerkeraad tot Ouderling der Ned. Herv. Gemeente voorgedragen, welk ambt hij - als alle andere - voortreffelijk vervuld heeft. Zelf een leven

vol strijd en vaak fel verdriet gedragen hebbende wist hij voor anderen bij vele gelegenheden, ziekten, sterven en dood, het juiste en meest troostrijke woord te vinden. Want Lange Jan - zo schrijft hij het zelf - leefde uit het geloof.

Zijn dagboek, dat een aaneenschakeling is van feiten en gebeurtenissen uit het oude Zandvoort van de vorige eeuw is één groot getuigenis van de waarheid over datzelfde oude dorp aan de zee, waar heel goede, maar ook heel slechte mensen hebben geleefd en geworsteld om het bestaan.

Niet alles is voor publicatie geschikt, omdat Lange Jan, vaak met een onbarmhartige oprechtheid ook de misstanden uit die dagen met naam en toenaam aan de kaak heeft gesteld.

De laatste bladzijde van zijn levensverhaal eindigt in 1903 waar hij zijn dagboek besluit met de woorden: „...en loopt mijn weg ten einde, voer mij O Here dan in de veilige haven van rust en vrede. Waar mijn oog staart, wachtend op genade uitgenade in Jezus Christus, Amen”.

Op 7 april 1914 legt hij zijn laatste functie, die van omroeper, neer na 55 jaar dag in dag uit deze dienst trouw en nauwgezet te hebben vervuld.

ZIJN EINDE.

Op 15 mei 1920 komt zijn einde ... Zandvoort is diep ontroerd. Hij werd begraven vanuit de Ned. Herv. Kerk, die tot de laatste plaats was bezet. Het Kerkhof was zwart van de mensen toen „Lange Jan” aan de schoot der aarde werd toevertrouwd.

Een groot Zandvoorter was heengegaan. Een man, die niet in hoogte was gezeten, maar in dienende liefde en trouw zijn nederige functies heeft gemaakt tot een legendarisch voorbeeld van voorbeeldige plichtsvervulling.

Zijn graf is nog steeds bewaard gebleven tot op de huidige dag. Nog niet zo lang geleden hebben we er voor gestaan. Denkend aan deze

grote figuur, die zijn leven boven alles zinvol heeft gemaakt. Zinvol in de wereld en de dagen van toen ...

Is dat ook niet ons aller opdracht? Voor het heden van nu en morgen!

Zandvoort, Oud en Nieuw, 1963.
Steen.

Uit het dagboek van
Jan Snijer:

Conflict met de burgemeester

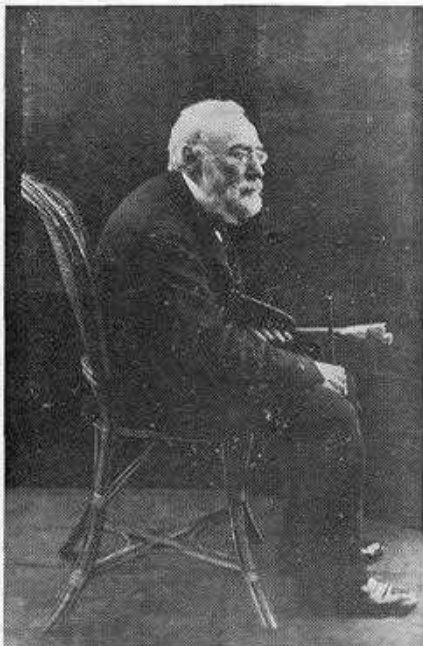
1895 kwam als burgemeester P. N. van Doorninck in de gemeente. En ik als nachtwaker en kostenverwaker in kennis (en moeilijkheden op kerkelijk gebied) daar hij een trots man, overal mee bemoeide en onderzocht, zelf de grafmonument opende en er in ging (bedoeld wordt de grafmonument van Paulus Looft in de Herv. Kerk - St.) en onderzocht. Hij tot mij zijde: die ouden Heer zou wat boos wezen als hij wist dat zijn graf niet beeter onderhouden wordt door de Zandvoorters. Mocht ik zeggen? - of wat er nou gebeurd? Keek mij even boos aan en daarna met het plaatsen der Wapenschilden in de Kerk: (Herenbank-St.) Dat ik zijde: Gij maakt er een poppenkast van ... !

(Jan Snijer en Burg. Van Doorninck zijn bittere vijanden gebleven ...)

JAN SNIJER (Lange Jan)

Ik weet, aan wien ik mij vertrouwde
Al wisselen ook dag en nacht.
Ik ken de rots, waarop ik bouwde
Hij faalt niet, die uw heil verwacht.
Eens aan de avond van mijn leven
breng ik, van zorg en strijden moe,
voor elke dag, mij hier gegeven,
U hoger, reiner loflied toe.

(Gez. 280 : 5).

Jozef Israëls (1824 - 1911)

Uit het Rijksbureau voor
Kunsthistorische documentatie
(Den Haag).

Jozef Israëls

Zijn leven en zijn werken.

Samengesteld door G. N. de Heer.

Jozef Israëls werd geboren te Groningen op 27 januari 1824. Zijn ouders behoorden tot een oude achterswaardige burgerfamilie. Vader Israëls was van beroep koopman, een beschaafd en ontwikkeld man, die zich aangetrokken voelde tot de dichtkunst en zich in zijn vrije tijd bezig hield met letterkundig werk. Zijn moeder was een vrome vrouw, die zeer door de zorg voor haar huishouden in beslag genomen werd. Evenwel vond zij nog tijd om haar zoon in zijn artistieke liefhebberij aan te moedigen.

Jozef Israëls vertelt dat hij na het verlaten van de school op het handelskantoor van zijn vader werkte. Daar bleek al spoedig dat zijn belang voor de handel geen belofte inhield voor zijn toekomst.

Vader Israëls, die wel inzag dat zijn zoon nooit een goed zakenman zou worden, gaf hem toestemming de kunstenaarsloopbaan te kiezen en de tekenschool „Minerva” te Groningen te volgen, die hij met goed resultaat doorliep.

Op zeventienjarige leeftijd trok Jozef naar Amsterdam, waar hij onder leiding kwam van de historieschilder Kruseman, een professor van de Academie voor Beeldende Kunsten.

Boerderij aan de Kleine Krocht van de familie Zwemmer. Hier woonde Jozefs Israëls in 1855. Foto: G. N. de Heer 1920.

In de hoofdstad woonde de jonge Israël bij verwanten. Reeds vroegtijdig maakte hij er kleine schilderstukjes en schetsen, die hij voor drie tot vijf gulden, later voor twintig tot dertig gulden per stuk verkocht. Voor het onderwijs van professor Kruseman kan Israëls weinig bewondering opbrengen en geleidelijk groeide bij hem het verlangen zijn studie te Parijs voort te zetten, waar hij in 1845 door tussenkomst van de beroemde schilder Picot toegelaten werd tot de Académie. Hij werkte hard, leefde zuinig en gaf zich met volle overgave aan de studie en de daarbij behorende technische ontwikkeling. Israëls verbleef drie jaren in de Franse hoofdstad. Het was in die tijd dat de romantiek van veldslagen en ridderlijke avonturen moest wijken voor de schildering van het volks- en het landleven. Het is niet uitgesloten dat deze nieuwe opvattingen een tijdlang zonder directe invloed op de schilder bleven doch later tijdens zijn verblijf in Zandvoor begonnen door te werken.

De nieuwe richting paste zeer wel bij het karakter van de zachtmoedige, de gevoelsmens Israëls. Hij heeft zich daarin geheel kunnen uitleven en dat heeft zijn leven rijk gemaakt.

In 1848 verliet Israëls Parijs en keerde naar Amsterdam terug. Hij bezocht daar wederom de Académie. In die dagen verkreeg hij op een tentoonstelling voor zijn schilderstuk „De Zondvloed” de tweede prijs.

In 1850 verliet Israëls definitief de académie. Hij richtte te Amsterdam in de Warmoesstraat een atelier in. Tegenslagen bleven hem niet bespaard, doch de verkoop van „de brief van Oldenbarneveldt” voor f 800,—, een goede beloning voor een jonge kunstschilder, maakte veel goed. Nog bleef hij

historieschilder. Hij maakte echter ook wel portretten. Daarin zou spoedig verandering komen, hoewel Israëls gehele scheppingswerk gedurende zijn leven door zijn jeugdindrukken beïnvloed bleef. Zelfs toen hij voor goed zijn artistieke weg gevonden had en hij zonder aarzelen de blik op zijn doel richtte, zijn visserstypen en zijn interieurs schilderde, bleef hij steeds de gevoelsmens, die de poëzie zelfs in de eenvoudigste voorwerpen zocht en vond. Ondanks dit alles volgt hij de natuur zo nauwkeurig mogelijk en bewaart hij ook in de kleinste onderwerpen, in zijn interessante figuren de lichtende blik van de dichter, waarmede hij van oudsher het leven aanschouwd had.

Anneke van Zandvoort

Uit het Rijksbureau voor
Kunsthistorische documentatie
(Den Haag).

De voorwerpen, de huizen, de landschappen, de personen, grijsaards en oude vrouwen, moeders

**„Een Koning onder de schilders
bij de gratie Gods”.**

Aart van Dobbenburgh

en kinderen, die zijn niet rustend penseel schilderde, had hij met de tedere glans zijner warme poëzie overgoten en toch levenswaar weergegeven. Men ziet in zijn werk steeds de onopgesmukte natuur tot in het kleinste onderdeel met een nimmer eindigende fijn gevoeligheid als voor hem geen kunstenaar geschilderd had. De stille waarneeming van de zee, de liefelijke Hollandse duinen, de eenvoudige mensen, de vissersdorpen, hebben Israëls de weg gewezen, waarop hij gedurende een halve eeuw met steeds groeiende roem is voortgegaan.

In 1855 woonde Jozef Israëls enige tijd bij de scheepstimmerman van Duivenboden in Zandvoort, het stille vissersdorp, dat toen nog in zijn primitieve staat verkeerde. Er was nog geen kurhaus, geen luxerestaurant, geen spoorwegverbinding, alleen een kleine kerk temidden van visserswoningen en op het strand een groot aantal boten. De bewoners waren stoere vissers, die met vrouw en kinderen moeiteloos hun dagelijks brood verdienden. Ver naar buiten zag men de oneindige wijde zee, overkoepeld door de blauwe hemel en vond men de stille prachtige duinen, doorsneden met slingerende voetpaden.

Hier ontdekte de grote kunstenaar zijn werkelijke bestemming, hier vond hij de schelpenvisser, de ankerdrager, de vrouwen, die met verlangende blik naar de van zee terugkerenden uitzagen. Hier zag hij de moeders en de aan het strand spelende „Kinderen der Zee” en de oude zeerobben, die door ziekte aan huis of aan het bed gebonden waren. Hier vond hij het goede, oude, door de last der jaren gebogen moedertje, dat door de wrede zee van haar echtgenoot en haar veel belovende zoon werd beroofd en eenzaam achtergebleven was. En hiermede nam Israëls afscheid van zijn historische onderwerpen, als prinses, ridders en burchtvrouwen. Zijn nieuwe vrienden is hij nadien meer dan een halve eeuw trouw gebleven.

De eerste oorzaak voor het loslaten der historische motieven lag in de smaak van de tijd, die zich zowel in Frankrijk als in de andere landen ging richten op onderwer-

pen uit het dagelijks leven. De tweede moet daarin gezocht worden dat Israëls door zijn langdurig verblijf in Zandvoort gegrepen werd door al het schoons, dat hem omringde, dat hij hoger waardeerde dan de door zijn eigen fantasie geschapen gestalten, die naar slecht geklede modellen waren uitgebeeld en weinig overeenkwamen met zijn ideale opvattingen. Hier echter zag hij in de kleine schilderachtige huizen de oprechte stoere mensen temidden van hun doen en laten en vond die aantrekkelijker dan de schoonste naar de mode van de 17e of 19e eeuw opgetooide dames en heren. Hier vond hij alles, lijn en kleur, vrouwen met haar karakteristieke witte mutsen, haar prachtig gekleurde blauwe en liljakken, mannen met verweerde koppen en eeltige werkhandsen in hun bruinzwarte zeemanskleding, die zo fraai bij de rode baaien hemdsmouwen afsteekt. En de achtergronden in het binnenhuis. Het rood van de bakstenen vloer, de warme grauwe kleur der wanden, het geverfde houtwerk, de schilderachtige vensterramen, waardoor een zacht licht op de tafel valt, dat alles vervulde het oog van de kunstenaar met grote verrukking.

De onvermoeibare schilder stortte zich met volle overgave op zijn werk en ontdekte zo van dag tot dag nieuwe onvermoede schoonheden.

Overal vond hij onderwerpen voor zijn schilderstuk. In tuin of hof, een moeder met haar kinderen, vrouwen op het bleekveldje bij het ophangen van de was, in de duinen de schilderachtige groepen nettenboetsters, op de landwegen korvendragende meisjes met blote voeten elastisch heupwiegend onder de zware last. Waarheen zijn oog zich ook wendde overal ontdekte hij nieuwe prachtige motieven. En dan aan het zeestrand: in de witschuimende branding de sterke ankerdrager en daarnaast een met paarden bespannen wagen, die een rijke visvangst, zojuist door een schuit aangebracht, op het strand zal brengen; de blonde kinderen, die in het ondiepe water dat achter een zandbank na de vloed is achtergebleven naar hartelust plonzen en spelen. Daar ziet men de schelpenvisser met kar en paard, het is een

schimmel, welks glanzend witte huid prachtig afsteekt bij de branding. Dat was een tijd rijk aan ontdekkingen in het rijk der schoonheid, die het palet van de meester in hoge mate veranderde.

Zelden maakte Israëls in zijn et-sen volledige toonstudiën. Als hij het evenwel doet lijkt de prent die hij schept, zo compleet als een schilderij en is even rijk van toon. Een prachtig voorbeeld daarvan is het beroemde etsje „kindje in den stoel”, dat verscheen in het tijdschrift „de kunstchroniek” en vergezeld was van een versje van de schilder-dichter.

Het luidde als volgt:

In 't riekend, donkere visscherkot
zoo eenzaam en oud,

waar de winden
doen trillen het dak

en den tochtigen wand
Is daar nog iets lieflijks te vinden?

Ja toch! Bij dien haard,
waar de rook en het roet
Hun kleur op de muren penseelen
En alles U aanziet

zoo oud en verweerd
Zit een kind in zijn stoeltje

te spelen.

In dit versje tekent Israëls zichzelf geheel.

Een zeer bekend schilderij, voorstellende een vissersbinnenhuis, van uit welks donkere ruimte men een doodkist naar buiten draagt heet „Van duisternis tot licht”. De voorstelling der herstellende zieke vrouw met het kleine kleutertje dat een stoof voor moeder aandraagt, wordt betiteld „Moeders hulp”. In „Huiselijk leed” ziet men op de voorgrond in de schamele woonkamer, de huisvrouw treurend met haar kind terwijl op de achtergrond de vader met zijn kornuiten zit te passedyzen (dobbelen) en drinken. Het vereenzaamd aan het doodsbéd van haar man zittend vrouwtje is „Alleen op de wereld”. Er is nog een tweede „Alleen op de wereld” en wel uit de verzameling Mesdag, waarvoor de kunstenaar in 1886 te Budapest de grote gouden medaille kreeg toegekend.

Israëls schilderde met voorliefde oude lieden, die stil en vereenzaamd in hun kleine hut woonden. Vaak gaf hij hun het een of ander gezelschap, zoals op de uitbeelding van „Twee oude vrienden”: de grijsaard, die zich bij het stoppen van zijn pijp zo aardig met zijn trouwe hond bezig houdt, is van een grote natuurlijke getrouwheid. Let eens op de handen van de man en de smachtende ogen van de viervoeter. Deze scène is werkelijk door een

Goede vrienden.

meesterhand geschilderd. „Het varkenskot” is een der voornaamste werken van de meester. Twee liefvallige meisjes bekijken aandachtig het varken. Op de achtergrond de zachtgetinte duinen en de blauwe hemel. De hoofden der meisjes zijn in uitdrukking ware meesterstukken, de zachte glans

Oude vrouw met kerkboek.

der kleuren laat zich nauwelijks beschrijven. En dan vooral ook „De kinderen der zee”. De kinderen der zee, hoevele malen heeft de grote kunstenaar ze niet getekend, getst, geschilderd met waterverf en olieverf. Hoe heeft hij ze bespied, hetzij als garnalenvissertjes, hetzij in spelen met de zee, die ze misschien binnen enkele uren tot wezen zal maken. Zie de elegance der compositie en de bijzondere physiognomie dier kindertjes. Ze

zijn echte typische Hollandse visserskinderen en toch alleen zo weergegeven door Israëls. Ze zijn vuil, schamel gekleed, bruin en mager en hebben toch een eigenaardige charme, die geheel door Israëls ontdekt is. En hij laat ze

bijna alleen met mooi weer in de plassen spelen. Met de oneindige hoge blauwe lucht en de wegdrijvende zomerwolkjes boven hen.

En zo vindt Israëls altijd, niet alleen een passende titel, maar een titel die, bescheidenlijk aangesterkt de beschouwer een handje helpt om de bedoeling van de meester dadelijk te vatten en hem dus mede in de stemming brengt. De titel is als de etiket op de fles, waarin de edele geurige wijn. En het is niet de wijn, die de etiket behoeft, maar hij, die hem met gepaste attentie moet drinken.

De techniek van Israëls is eigenlijk boven alle lof verheven. Ze ontvlucht elke beoordeling steunende op regels, op school of systeem. In de weke zachte toon, welke men bij geen andere kunstenaar aantreft herkent men immer Jozef Israëls. Zijn werk heeft een uitgesproken eigen karakter.

Vissersvrouw

Jozef Israëls is vanouds een groot liefhebber van muziek geweest. Hij bezocht gaarne de goede concerten, die regelmatig in den Haag gegeven werden. Als echte Hollandse schilder was hij een liefhebber van tabak en een goed glas wijn. Zijn gezondheid, welke hij tot op hoge leeftijd heeft mogen behouden, bewijst dat hij een man van gematigde en rustige geregelde leefwijze was.

De kunstenaar moet wel veel verdiend hebben, want gedurende vele jaren werden zijn schilderstukken met goud afgewogen. Zijn inkomen maakte het hem mogelijk ongelukkigen te helpen en arme jonge kunstenaars te ondersteunen. Hij hielp niet alleen met zijn raadgevingen, doch ook met de daad en dat brengt hem zeker niet minder waardering en eer dan een goed schilderstuk. Helaas worden bewezen weldaden spoedig vergeeten.

Hoge onderscheidingen vielen hem ten deel, o.a. de Leopoldsorde van België (1860) de Orde van de Ned. Leeuw (later het Commandeurskruis) het Legioen van Eer, de Frans Jozeforde, enz. enz.

Langs moeders graf

LANGS MOEDERS GRAF

't Was de eerste thuiskomst
na haar sterven;
Wij haalden hem van boord.
Hij pakte en kuste ons
honderd werven,
Maar sprak geen enkel woord.
Een tijd lang stond hij in
gedachten,
En zag ons zwijgend aan;
Op eenmaal kreeg hij moed
en krachten,
En zeide: „Laat ons gaan!”
Het kleine Stijntje werd
gedragen,
Ik bij de hand gevat;
Opeens de Kerkstraat ingeslagen,
In plaats van 't Achterpad.
Verwondering heb ik niet doen
blijken;

Benepen zweeg ik stil,
En had het hart niet op te kijken
Al had ik ook den wil.
Maar toen wij langs het
kerkhof togen,
Zijn hand de mijne neep,
Zag ik hem aan met
vochtige ogen,
Ten blijk dat ik 't begreep.
„Had ik dien blik maar niet
geslagen!”
Herhaal ik duizend keer:
't Gelaat, dat toen mijn ogen
zagen,
Vergeet ik nimmermeer.

Bovenstaand vers dichtte Nic.Beets
bij het aanschouwen van het prach-
tige schilderij „Langs moeders
graf” waarvan wij hierbij een af-
beelding tonen.

Zandvoortse vislopers in de duinen

Interessant is de inhoud van de volgende brief, welke ik ter inzage mocht ontvangen van de heer Mr. Schaafsma, een kleinzoon van burgemeester Boerlage (Zandvoort 1880 - 1885).

Uit dit schrijven blijkt hoezeer de Vorst der Schilders gesteld was op Zandvoortse duinaardappelen. De door hem bedoelde familie Zwemmer woonde op „Stuifzand” (Zandvoortselaan), verbouwde zeer veel aardappelen, maar niet voldoende om aan de vraag naar dit heerlijke Zandvoortse product te voldoen. Wel een bewijs dat de roem van de duinaardappelen geen praatje is.

Den Haag 2 febr 1883

Wel Ed. Heer!

U hebt dat U niet nóg wel
mijn excursie in Zandvoort gult
willen herinneren. Dat geeft mij
aanleiding U een verzoek te doen
nameljk. Hetteje zwenner beent
ons altyd aardappelen ter minste
ledens eenigen tijd nu heeft zij er
geen meer. Zoudt u my niet iemand
in uwe gemeente kennen te kamanden
die ons wat Zandvoortse duinaardappelen
zou willen verkopen. — Ik hoop
dat u myn verzoek niet ontkonlijk
zult vinden en geeft u my lot weder
stond bereid. Met de
Jozef Bracks.

Den Wel Edelen Heer

Boerlage
Burgemeester

Zandvoort
b. Haarlem

De heer G. de Heer, ijverig snuffelaar in de historie van Zandvoort en thans beschikkend over een werkelijk zeldzame collectie foto's, op bijzonder knappe en kundige wijze door hem gekleurd, een man met een grote liefde voor alles wat de historie van Zandvoort betreft, toonde mij onlangs een zeldzame foto van een oud Zandvoortse kamer, waarop ik direct verliefd werd. „Dat is een foto voor Zandvoorts Nieuwsblad" zei ik hem, en direct was hij bereid, deze daarvoor af te staan.

Wij tonen U deze unieke opname die U een beeld geeft van het interieur van de woning van Kees Keur bijgenaamd Kees de mandenmaker aan de Rozennobelstraat, het smalle opgaande straatje naar de oude watertoren, waarvan thans niets meer bestaat, omdat dit oude deel van Zandvoort tijdens de bezetting werd gesloopt.

De foto moet gemaakt zijn zo ongeveer een halve eeuw geleden, want U ziet het: de oude petroleumlamp is reeds vervangen door electrisch licht. Doch verder is deze foto een typisch voorbeeld van een oud Zandvoortse kamer, die bij menige oud-Zandvoorter nog veel herinneringen zal opwekken.

Kees de Mandenmaker is in Zandvoort een welhaast legendarische figuur geworden. Zijn naam verdraagt het al: hij maakte manden, die hij in vele gevallen niet in geld, doch in natura omzette. Hij was een sober levend man, die aan het leven niet veel eisen stelde, evenmin aan het interieur van zijn huisje.

Met het vlechten van zulk een mand ziet U hem op deze foto bezig. Arm en rommelig is de eerste indruk, die dit beeld ons geeft, een beeld, dat helder aantoon, in wat voor omstandigheden vele oude

Zandvoorters een halve eeuw geleden leefden, een beeld, waarvan we ons nauwelijks meer een voorstelling kunnen maken.

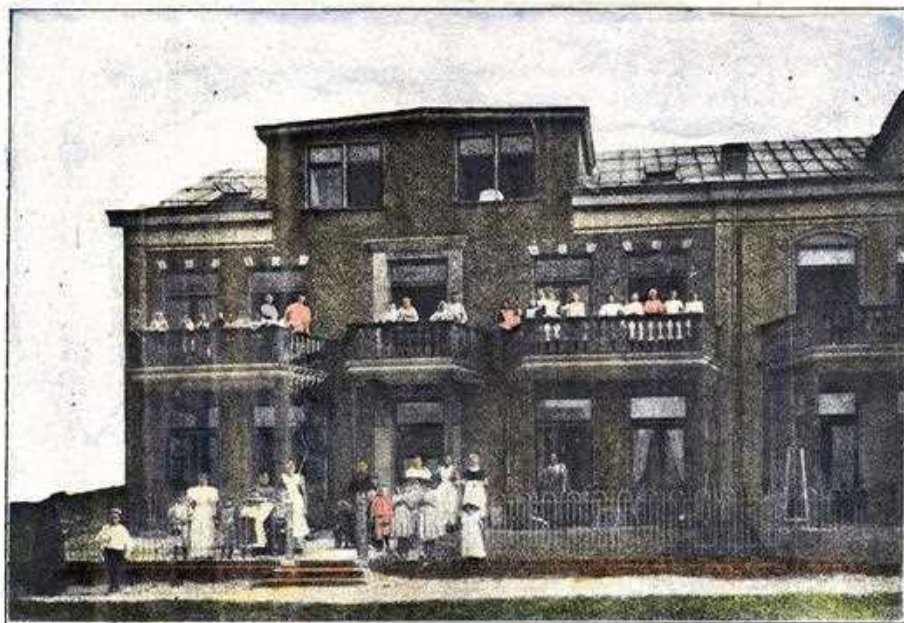
Maar die oude potkachel zou het in een antiekzaak van heden nog best doen, evenals die oude hangklok, die op deze foto te ontdekken valt. En let U eens op die bedstee, rechts in de hoek met de wekker op het oude tafeltje en de wrakke stoel op de voorgrond.

Een beeld dat te denken geeft en ons tot overpeinzen zet. Want in deze omgeving waren vele oud-Zandvoorters nog maar een halve eeuw geleden, tevreden en gelukkig, omdat ze geen hoge eisen stelden aan het leven. We kunnen ons dat nauwelijks meer voorstellen.

Kees de Mandenmaker, inmiddels reeds geruime tijd geleden overleden, was zulk een tevreden en in z'n huisje, in die oude vertrouwde omgeving, gelukkig mens.

Geloof U het niet? Het was toch heus zo. Praat er maar eens over met oude Zandvoorters. Zij zullen U van Kees de Mandenmaker nog héél veel kunnen vertellen. K.

*Zandv. Nieuwsblad
2010-66 10/14*

Het oude Kinderhuis aan den Hoogen Weg te Zandvoort-Bad.

„Eigen Haard. 1900.

DEN HAAG, '08.

Kinderhuisje,

DOOR

HELENE SCHÖFFER.

Nu ruim 25 jaar geleden is er iets gebeurd! Geen ontdekking, geen uitvinding, geen genie geboren! Maar er is iets gebeurd, en wel in Nederland, 't kleine Nederland, in Noord-Holland (dat nog kleiner dan Nederland is, hoewel onze Duitsche buren altijd van „Holland" spreken als ze 't over ons heele goede, mooie land hebben), zelfs in de hoofdstad die natuurlijk nog weer kleiner is. In 't heldere, bloemrijke Haarlem! Behalve helderheid en bloemen zijn er in Haarlem nog meer zaken te vinden, en hiervan wil ik slechts twee noemen. Waarschijnlijk groeien die twee zaken over de geheele wereld dicht bijeen. 't Zijn arme zwakke kindertjes uit 't volk, en menschen uit de bevoorrechte klasse, die een warm hart, een flink verstand en goed gevulde beurs bezitten. Maar ik wilde gaan vertellen wat er gebeurd was in dat kleine stadje.

Vijf-en-twintig jaar geleden dacht men nog weinig aan school-baden, aan kinderkleeding, aan kindervoeding, aan vacantie-kolonies.

Niet ieder jongmeisje van goeden huize zei tegen haar vriendinnetje: „wat doe jij op sociaal gebied?"

Alles ging nog op een andere manier dan nu. Er werd altijd

enorm genaaid en gebreid en gehaakt, met veel ijver en plezier, voor zoo maar „de armen". Maar 't was toch anders dan nu. Of 't beter was? Enfin, we zullen niet filosoferen: ik wilde maar simpel-tjes iets vertellen.

Dus om kort te gaan: 25 jaar geleden kreeg een lieve, verstandige, kinderlooze vrouw het idee, 25 bleke, zwakke stumpertjes van de stads-armenscholen op te pakken en ze eens lekkertjes door zon en zeewind en goede voeding, te versterken. Ze sprak er met haren man over, die het plan toejuichte, en toen ging mevrouw er met de hoofden der scholen over spreken. Iedereen had er ooren naar, en nadat de meesters, (zooals de kinderen toen nog vertrouwelijk van hunne leeraren spraken) met de doctoren en ouders ruggespraak gehouden hadden, trok de eerste kolonie naar Zandvoort.

't Was maar een huurhuis en de kinderen sliepen in bedjes afgestaan, door alle familieleden van 't echtpaar die wel kinderen hadden, welke er uit gegroeid waren. Een bont ameublement! Eén kleine kriebel sliep in een balie-mand, en één in twee oude, ronde leunstoeltjes, die met een stevig touw verbonden een soort van bakje op pooten vormden.

Als hulp waren er geen gediplomeerde Fröbel-onderwijzeressen, of verpleegsters met witte kruisen, of bakkers met zilveren dito. Maar gewone jongemeisjes, nichtjes en vriendinnetjes van 't echtpaar. Een neef kwam van Haarlem om vleesch te snijden, want een van de principes was: altijd vleesch en nooit messen.

't Kinderhuisje aan den Hoogen Weg groeide en bloeide. Van binnen werd het steeds grooter en rijker, zoowel aan kinderen als aan „dames", zooals de titel van de helpsters werd, maar vooral aan praktische ondervinding. Regels waren er zoo min mogelijk. Het groote principe was: „'t Kinderhuis" mag nooit een klein gesticht, maar moet een groote familie worden". 't Goed van de kleuters werd daarom

De bevolking van het Kinderhuisje.

ook niet van een eijfer voorzien, maar elk kind, kreeg een letter van 't alphabet, terwijl „Z” op 't goed van 't huis prijkte. Allemaal oude versterkte plunje van wie maar iets missen kon of wilde. Die bonte mengeling van jasjes, jurkjes en broekjes heeft er sterk toe bijgedragen om een intiem huiselijk karakter aan 't geheel te geven. Van tijd tot tijd was er één bij de jonge meisjes, die in 't buitenland of in den loop der jaren ook hier in 't land, een beetje van gevestigde inrichtingen gezien en geleerd had. Dan werd er overlegd: „Tante Anna, zullen we dit of dat in 't vervolg zus of zoo doen?” En

Tante Anna vond 't meestal goed, mits er geen militair „over een kam scheeren” bij te pas kwam.

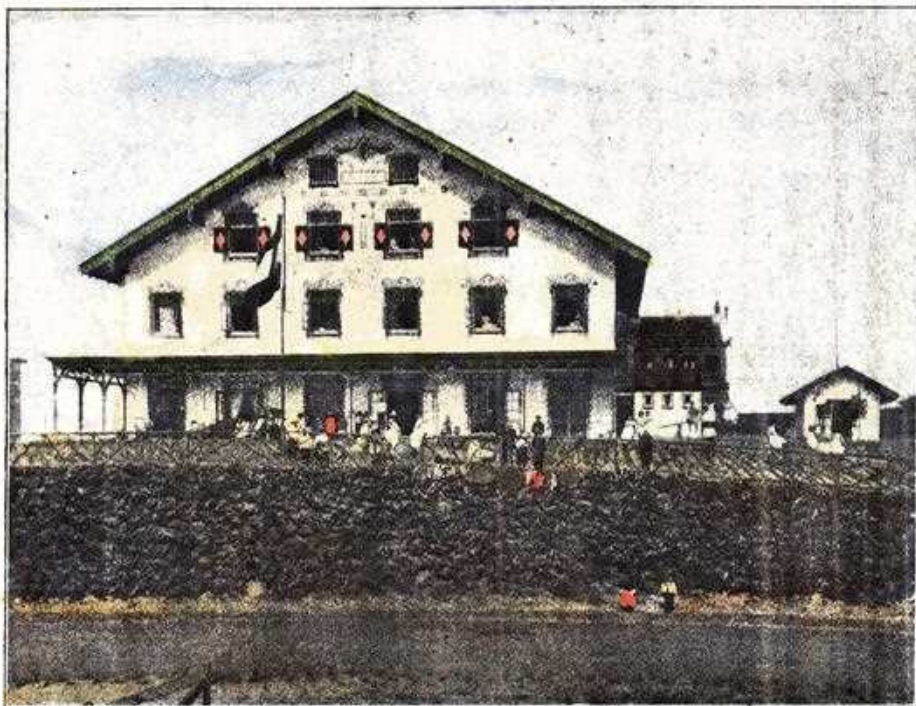
Vijf-en-twintig jaar is een heele tijd, en vele van de meisjes die er hielpen zijn nu zelve moeders geworden. Weer anderen werden verpleegsters, of directrices van vacantie-kolonies, die hoe langer hoe meer in ons land

grootter en mooier en aan allerlei moderne eischen vol-doende; maar de oude liefdegeest kwam mee; zelfs eenige van de oude (?) dames. Toch nog onder de veertig en

best in staat om met kinderen een rondedansje te doen, of met een paar flinke grooten naar IJmuiden te wandelen. En wat óók mee kwam, de twee leuningstoeltjes en de baliemand.

Op 8 Sept. had er een huislijk feestje plaats. Van heinde en ver kwamen ze, de vroegere „dames”. En de réunie was zoo hartelijk en prettig, als ook nergens dan in 't Kinderhuis denkbaar was. Eerst sprak een oude leeraar uit Haarlem 't jubi-

leum-paar toe. Hij had in der tijd alle bezwaren van ouders gehoord, en vertelde zoo sympathiek, hoe blij hij en zijne collega's geweest waren toen 't plan werkelijkheid werd en de dwaze vooroordeelen zoetjes aan vergeten werden. In de mooie ruime eet- en speelkamers stonden de kinderen geschaard en zongen allerliefste, eenvoudige, hartelijke woor-

Het Nieuwe Kinderhuis te Zandvoort-Bad.

De dames zorgdragend voor lichamelijk en geestelijk voedsel der kinderen.

tot stand komen. Maar allen denken met veel liefde aan de gelukkige uren in Zandvoort, aan 't lieve Kinderhuisje. Eenige jaren geleden verrees er een eigen huis, veel

den. Toen konden de oudere réunisten een kijkje door 't nieuwe huis nemen. De jongemeisjes van thans toonden al de geriefelijkheden van badkamer, electrisch licht, water-

leiding enz., en de ouden zagen het met plezier. Toen werden er komedietjes vertoond — alles bloempjes van eigen bodem. Evenals de liedjes, waren die stukjes door vroegere dames en haar mannen geschreven, en de acteurs en actricetjes waren kinderen van vroegere „dames” met echte kinderhuis-kinderen. Wat was 't gezellig die echte haarlemsche haaltjes en die eigenaars van „paarsche bijnen”¹⁾ te hooren samen spreken met de beschaafde juffertjes en jongentjes. Uitroepen als „Hè ben jij getrouwd en hoe heet je nu?” wisselden af met begroetingen van vriendinnen die in 't lieve kinderhuisje hechte vriendschapsbanden geknoopt hadden. „Jammer dat Indië zoo ver weg is!” klonk het herhaaldelijk, want zelfs daarheen verhuisden eenige trouwe kinderhuis-dames.

Maar aan alles komt een einde, en dus ook aan 't feest en aan mijn stukje. Een goochelaar vermaakte de jeugd, en dat er flink getrakteerd werd (die hoofdzaak bij kinderpret) behoef ik wel niet te zeggen.

Moge ons lieve Haarlemsche kinderhuis nog jaren en jaren bestaan en mogen de kinderlooze ouders nog veel plezier van hun kleine en groote beschermelingen hebben!

Nog steeds wordt 't Kinderhuis bestuurd door nichtjes en vriendinnetjes, maar vaak na een grondige opleiding in een ziekenhuis of paedagogische school. En nog steeds komen de bleke verlegen meisjes en jongens uit Haarlem om als echte bruine robbedoezen uit Zandvoort terug te keeren. En een schoppen dat er gebroken worden!!! Heeft U soms wat over? In 't Kinderhuis wordt alles dankbaar aanvaard, en u blijft in de herinnering als de mevrouw, die eens 12 schoppen aan 't Kinderhuisje cadeau gaf. Of de mijnheer die twee jaar geleden onze kinderen op kersen trakteerde.

De tijden veranderen, maar de geest blijft; wel steeds groeiende; toch dezelfde.

Lang leve 't Kinderhuis te Zandvoort!

¹⁾ De kinderen spraken altijd van bijnen inplaats van beenen, en droegen meest paarsche kousen.

H E T K U R H A U S H O T E L

De ondernemingsgeest van de gebroeders Eltzbacher schiep in 1881 de kern van Noord-Zandvoort, namelijk het Kurhaus-Hotel en de Passage met de lijn der Haarlem-Zandvoort Spoorwegmaatschappij als verbinding tussen Neerlands spoorwegnet en het nieuwe Zeebad.

Het was een geheel van praktische aanleg . Vanuit het in de laagte gelegen station voerde een monumentale met leeuwen versierde trap de bezoekers naar boven door de vriendelijke winkel- en cafèrestaurantgalerij der Passage tot vóór de royale entree van het Kurhaus , die uitnodigde tot opname en verblijf , terwijl de stroom der passanten zich verdelend om de beide vleugels van het Kurhaus weer samen kwam voor het ruime halfcircelvormige terras , waar een tweede trap, pendant van de voorgaande , de bezoekers deed afdalen naar het strand en de badinrichting.

Om Kurhaus en Passage als kern schaarden zich al heel spoedig het Hotel Belvedere met de bochtige villareeks van de heer Peters, Hotel de l'Océan (Schelfhout, Heck, Spinhof) en de villa's van de Boulevard.

Bij een der vleugeleindpunten van het Kurhaus bouwden de Eltzbachers hun weelderig hutje aan de zee, terwijl de verdere uitbreiding voornamelijk het werk was van de architect en bouw-specialist J.A.van Noppen.

Hoewel het Kurhaus door ligging en inrichting veel voor de toekomst scheen te beloven had toch de exploitatie niet die

resultaten, die men zich gedroomd had. Vermoedelijk was er in die dagen nog te weinig toerisme. Door de bouw van het Grand-Hotel, dat aan hoge eisen voldeed, werd het zwaartepunt van Noord-Zandvoort verplaatst. Met recht kan beweerd worden dat de stichting van dit hotel de herleving van dit gedeelte der badplaats bevorderd heeft. Het Kurhaus vege-terde en de Passage werd door de verplaatsing van het station naar de Zeestraat bedreigd. Het viel dan ook niet te verwonderen dat de Zandvoortse Terrein- en Hotel Mij, die in 1896 de eigendommen der Gebr. Eltzbacher overgenomen had, in 1913 overging tot de bouw van een nieuw meer exploitabel Kurhaus, zonder hotelaccomodatie. Zoo vond het prachtige Kurhaus-hotel met zijn vier torens een roemloos einde.

Zandvoortse Courant. 17-7.

Men constateerde dan dat de aannemer Osinga naar tekeningen van de architect Van Wijk op de duinreep iets projecteerde, dat met zijn torens en transen, zijn balustraden en pilasters wat romantisch aandeed.

Het Kurhaushotel bestond uit een hoofdgebouw met vier hoek-torens en twee boogvormige zich naar zee uitstreckende armen, waarin zich de hotelkamers bevonden. Deze vleugels omvatten een terras plaats biedende aan 4000 personen, terwijl in de torens schoorstenen en ventilatoren ingebouwd waren.

De clou van het geheel was de grote concertzaal met rondom spiegels en met veel rood pluch "ausgestattet". Zij zal bij de galaopening op 3 Juni 1881 tegelijk met die van de treinver-binding een schitterende aanblik hebben opgeleverd.

(H.G.Gerke.)

H E T T W E E D E K U R H A U S

De eerste steen van het nieuwe gebouw werd gelegd op Woensdag 26 Maart 1913. Op het met vlaggen versierde terrein waren aanwezig de heren Dr. Fr. Eltzbacher uit Berlijn, President-Commissaris der Terreinen Hotel Mij, de heer H. Gompertz, Secretaris van den Raad van Commissarissen, de heer H. M. Baron Collot d'Escury, Directeur van de Maatschappij, de heer J. Beeckman, burgemeester, de beide wethouders, de gemeentescretaris en de gemeenteontvanger.

*F F Zwaan en
Jac. v. d. Werff.*

Dat de architect, de heer van Dorsser, de aannemers de heren Lens en Van der Wal, de Pers en de fotograaf A. Bakels aanwezig waren was vanzelfsprekend.

Dr. Eltzbacher dankte in goed Nederlands de aanwezigen, in het bijzonder het Gemeentebestuur, voor hun belangstelling.

Het leggen van de eerste steen van het nieuwe Kurhaus voerde sprekers gedachten onwillekeurig terug naar het tijdstip van 32 jaar geleden (1881.) toen zijn vader en zijn beide ooms de grondsteen legden voor het eerste Kurhaus.

Vervolgens zei spreker: "Hoe zijn de tijden veranderd. Het eerste Kurhaus verrees eenzaam te midden van een woeste duinstreek op tamelijke afstand van een bescheiden vissersdorpje. Heden tendage (Maart 1913) aanschouwt men op de plek, waar het Kurhaus stond een bloeiende badplaats en ook het nader gekomen dorp heeft zich tot een flinke plaats ontwikkeld. Dat het nieuwe Kurhaus eveneens werke als een factor die aan de bloei van Zandvoort bevorderlijk is. De stichting ervan moge op de eerste plaats gericht zijn op gunstige

verwachtingen voor de naaste omgeving en strekken tot bloei van de badplaats in het algemeen."

"En nu, mijn jongen , aan het metselen" besloot spreker, zich richtend tot zijn elfjarige zoon Max Otto. Nadat deze zich van zijn taak gekwetend had en de gedenksteen op het laagje cement was neergedaald , nam burgemeester J.Beeckman het woord . Spreker hoopte dat het nieuwe gebouw in alle opzichten aan de gunstige verwachtingen zou mogen voldoen, welke de Heeren Commissarissen er van koesterden en sprak het vertrouwen uit dat het nieuwe Kurhaus een sieraad van de badplaats zal zijn en de bloei der gemeente zal bevorderen .

Door de Directeur der Maatschappij , de heer H.M. Baron Collot d'Escury werd de jeugdige "eerste steenlegger" als aan denken een fraaie zilveren truffel met ebbenhouten handvat aangeboden. Van de Commissarissen ontving de burgemeester f.100.- voor de armen van Zandvoort.

In het Kurhaus werden gedurende het seizoen matinee en avondconcerten en ook cabaret voorstellingen gegeven totdat de oorlogstoestand in Mei 1940 intrad, die tot gevolg had dat alle hotels en woningen aan de Boulevard gesloopt werden. Alleen de romp van het Kurhaus bleef staan , doch deze moest in 1946 door sloping verwijderd worden . En daarmee ging het tweede Kurhaus van Zandvoort ten onder.

In memoriam Dr. Max Otto Eltzbacher

Kurhaus — Zandvoort.

Het tweede Zandvoortse Kurhaus.

Op 27 oktober j.l. overleed op bijna zeventigjarige leeftijd te 's-Gravenhage Dr. Max Otto Eltzbacher, kinderarts aldaar.

De Eltzbachers hebben een grote rol gespeeld in de geschiedenis van onze badplaats. Ze legden de spoorbaan Haarlem - Zandvoort aan, verlost Zandvoort daarmee uit zijn isolement, bouwden een station, een grote Passage en een schitterend Kurhaus-hotel, dat later vervangen werd door een Kurhaus, dat wat kleiner van opzet was.

Dr. M. O. Eltzbacher legde als jongetje van 11 jaar de eerste steen van het tweede Kurhaus.

Enige keren heb ik Dr. Eltzbacher en zijn echtgenote ten mijne huize mogen ontvangen. Ik heb hem leren kennen als een beminlijk man, die prettige herinneringen bewaarde aan de vakanties, die hij in zijn jeugd in Zandvoort doorbracht.

Hier volgt het verslag van de eerste steenlegging, waarin de oudere lezers de namen van enige oude bekenden zullen tegenkomen.

„De eerste steen van het nieuwe gebouw werd gelegd op woensdag 26 maart 1913. Op het met vlaggen versierde terrein waren aanwezig de heren Dr. Fr. Eltzbacher uit Berlijn, President-Commissaris der Terrein- en Hotel Mij, de heer H. Gompertz, secretaris van de Raad van Commissarissen, de heer H. M. Baron Collot d'Escury, Directeur van de Maatschappij, de heer J. Beeckman, burgemeester, wethouder F. Zwaan, wethouder Jac. van der Werff Wz. de gemeente-secretaris P. L. de Vries en de gemeentevontvanger.

„Dat de architect, de heer van Dorsser, de aannemers de heren Lens en van der Wal, de Pers en de fotograaf A. Bakels aanwezig waren was vanzelfsprekend.

Dr. Eltzbacher dankte in goed Nederlands de aanwezigen, in het bijzonder het Gemeentebestuur, voor hun belangstelling.

Het leggen van de eerste steen van het nieuwe Kurhaus voerde sprekers gedachten onwillekeurig terug naar het tijdstip van 32 jaar geleden (1881.) toen zijn vader en zijn beide ooms de grondsteen legden voor het eerste Kurhaus.

Vervolgens zei spreker: „Hoe zijn de tijden veranderd. Het eerste Kurhaus verrees eenzaam te midden van een woeste duinstreek op tamelijke afstand van een bescheiden vissersdorpje. Heden ten dage aanschouwt men op de plek, waar het Kurhaus stond een bloeiende badplaats en ook het nader geko-

men dorp heeft zich tot een flinke plaats ontwikkeld.

„Dat het nieuwe Kurhaus eveneens werke als een factor, die aan de bloei van Zandvoort bevorderlijk is. De stichting ervan moge op de eerste plaats gericht zijn op gunstige verwachtingen voor de naaste omgeving en strekken tot bloei van de badplaats in het algemeen”.

„En nu, mijn jongen, aan het metselen” besloot spreker, zich richtend tot zijn elfjarige zoon Max Otto. Nadat deze zich van zijn taak had gekweten en de gedenksteen op het laagje cement was neerge-daald, nam burgemeester J. Beeckman het woord. Spreker hoopte dat het nieuwe gebouw in alle opzichten aan de gunstige verwachting zou mogen voldoen, welke de heren Commissarissen er van koesterden en sprak het vertrouwen uit dat het nieuwe Kurhaus een sieraad van de badplaats zou zijn en de bloei der gemeente zou bevorderen.

Door de Directeur der Maatschappij, de heer H. M. baron Collot d'Escury, werd de jeugdige „eerste steenlegger” als aandenken een fraaie zilveren truffel met ebbenhouten handvat aangeboden. Van de Commissarissen ontving de burgemeester f 100,— voor de armen van Zandvoort.

In het Kurhaus werden gedurende het seizoen matinee en avondconcerten en ook cabaretvoorstellingen gegeven totdat de oorlogstoestand in mei 1940 intrad, die tot gevolg had dat alle hotels en woningen aan de boulevards gesloopt werden. Alleen de romp van het Kurhaus bleef staan, doch deze moest in 1946 door sloping verwijderd worden. En daarmee ging het tweede Kurhaus van Zandvoort ten onder.

G. N. de Heer

Zandvoort, 1 november 1971.

Zandv. Nieuwsblad 5-11-71

OP DE RAILS

Zandvoorts tram

Er zijn in ons land vele kleine plaatsen geweest, waar in een min of meer grijs verleden een lokaal trambedrijfje het openbare vervoer heeft verzorgd. Veelal waren dit paardetrambedrijfjes en bestond het wagenpark uit de standaardstelling van 3 gesloten en 2 open wagens. Was dit ook zo het geval geweest in Zandvoort, dan zou een artikel hierover alleen maar een doublure zijn geweest van zo vele artikelen over het tramgebeuren in die andere plaatsen. Het feit echter, dat zich in Zandvoort iets totaal anders heeft afgespeeld moge rechtvaardigen wat meer aandacht te besteden aan het plaatselijke trambedrijf van deze badplaats, dat in omvang nog veel nietiger was dan de bovengenoemde standaardbedrijven.

Zandvoort is door onze oostelijke burens ontdekt, niet alleen in 1959, evenmin in 1940, maar reeds veel eerder. Met vooruitziende blik beseften zij, dat er, evenals van plaatsen als Noordwijk aan Zee en Wijk aan Zee, wat van te maken viel. Omstreeks het jaar 1880 werden hier établissements geopend, die het begin van de bloei dezer plaatsen als badplaats betekenden. Nu is voor het welslagen van zo'n onderneming nog wel meer vereist: allereerst dient er een goede verbinding met het achterland te zijn en verder schijnt het een soort wet te zijn, dat aan een badplaats enkele exclusieve attracties verbonden moeten zijn.

Het waren de spoorwegen, die al weldra de badgasten naar deze oorden brachten, naar Zandvoort per trein, naar de andere twee plaatsen per speciale H.S.M.-stoomtram, die iets verder in het achterland aansluiting gaf op het spoorwegnet van Nederland en dus van Duitsland.

De speciale attractie, waarmee Zandvoort zijn publiek moest trekken, was geen pier of andere mondaine onderneming, maar een tramlijntje van een in die dagen zeer bijzonder soort. Op 10 mei 1882 werd nl. te Amsterdam de Electriche Tramweg-Maatschappij Zandvoort opgericht, die een elektrische lijn zou openen tussen Zandvoort (bij de Passage) en het in die dagen als wandelpark ingerichte verpozigsoord Kostverloren. In Europa was de elektrische tractie voor het railvervoer nog vrijwel onbekend, alleen liep er reeds een elektrische tram tussen Berlijn en Lichterfelde. De Zandvoortse tram was dus de tweede Europese elektrische tram en stellig Nederlands eerste. Het getuigt van weinig inzicht en kennis van zaken, laat staan van fijn gevoel, dat zich 17 jaar later een andere onderneming tooidde met de naam van Eerste Nederlandsche Electriche Tram-Maatschappij en dat nog wel een onderneming die haar eerste lijn juist in Zandvoort liet beginnen. Trouwens reeds 4 jaar eerder dan de E.N.E.T., die dus in ieder geval Zandvoorts tweede elektrische tram was, had de Deutsche A.K.G. haar lijn Aken-Vaals, die in Vaals een klein traject in Nederland volgde, al geëlektrificeerd (7 augustus 1895).

De aanleg van Zandvoorts tram, begonnen in april 1882, voltooid op 17 mei, waarna op 20 mei de eerste proefrit volgde, geschiedde door de welbekende firma Siemens en Halske, die baan en materieel tot eind 1883 in eigendom had; de wagens kwamen ook uit Duitsland. Men volgde hier het systeem van stroomtoevoer via de ene en afvoer via de andere rail. Dit bracht met zich mede, dat de lijn geheel op eigen baan lag en dat bij overwegen de rails een stroomloos gedeelte hadden. Daar de spoorwijdte slechts 1 meter was, was anders het gevaar van kortsluiting via passerende voetgangers of vee niet denkbeeldig. De elektrische centrale bevond zich bij het eindpunt Kostverloren, alwaar een dynamo werd gedreven door een stoommachine met een vermogen van 15 paardkrachten. De twee, denklijk door Siemens geleverde, wagentjes konden ongeveer 12 personen vervoeren.

Tot zover de theorie. Nadat na een geslaagde tweede proefrit op 6 juni de lijn op 9 juni 1882 onder de gebruikelijke uitgebreide festiviteiten was geopend, begon de praktijk. Reeds 11 dagen later valt te lezen, dat de dienst tijdelijk moest worden gestaakt. Aan de wagens kleefden nog vele gebreken, wat een ieder begrijpt, die verneemt dat de transmissie van de energie der motoren naar de wielassen met kettingen of ... touwen geschiedde. Dat daarbij de overwegen met hun stroomloze deel voor de wagens méér problemen gaven dan voor overstekende wandelaars, valt te begrijpen. De levende kracht der passagiers moest dan die der motoren bijstaan.

Het zou te ver voeren al het wel en wee te beschrijven, dat Zandvoort met zijn tram en de passagiers voor hun 12½ cent per rit of niet-rit beleefden. Ook elders is hierover reeds geschreven¹⁾. Genoege zij het te vermelden, dat de dienst onder meer 2 juli 1882 weer werd hervat en op 1 oktober 1882 werd gestaakt, voor goed, althans in Zandvoort.

Verklaring: 1. Elektrische tramweg ETMZ (1882); 2. opgebroken in 1884; 3. Paardetramweg TMZ (1884); 4. opgebroken in 1894; 5. Elektrische tramweg ENET (1899); 6. Spoorweg HZSM (1881).

De moeilijk geworden financiële situatie werd iets verbeterd, toen men in 1883 kans zag de wagens te verkopen aan de eerste wereldtentoonstelling, de Internationale Koloniale en Uitvoerhandel-tentoonstelling, die toen in Amsterdam werd gehouden. Hier gingen de beide motorwagentjes een dienst op het tentoonstellingsterrein verzorgen, waarschijnlijk direct reeds, door Javaanse paardjes getrokken. Later zag men in Amsterdam vaak elektrische motorwagens, die paardetrans trokken, nu reden er dus elektrische motorwagens, die door paarden moesten worden getrokken.

In ditzelfde jaar beleefde Zandvoort een tramloze periode. Inmiddels echter begon de gedachte niet zozeer aan een exclusieve, als wel aan een nuttige tramlijn post te vatten. Een plan uit december 1882 voor een plaatselijke stoomtramlijn met voor bagagevervoer doorgaande goederenwagens van de spoorwegen ging niet door. Uiteindelijk besloot men tot de aanleg van een paardetramlijn, die het station niet meer met de buitenplaats Kostverloren, maar met het centrum van Zandvoort zelf zou verbinden. Het eerste deel van de baan van de elektrische tram kon behouden blijven, zij het dan dat de spoorwijdte werd versmald tot 750 mm. Het zuidelijk eindpunt van de lijn lag bij de Villa Evelina, dat is even ten zuiden van de Hogeweg.

De historie vermeldt niet of men hier de Javaanse paardjes van de tentoonstelling als trekkracht kreeg; het is trouwens de vraag, of die zich wel thuis zouden gevoelen aan het verre strand van een Noordzee.

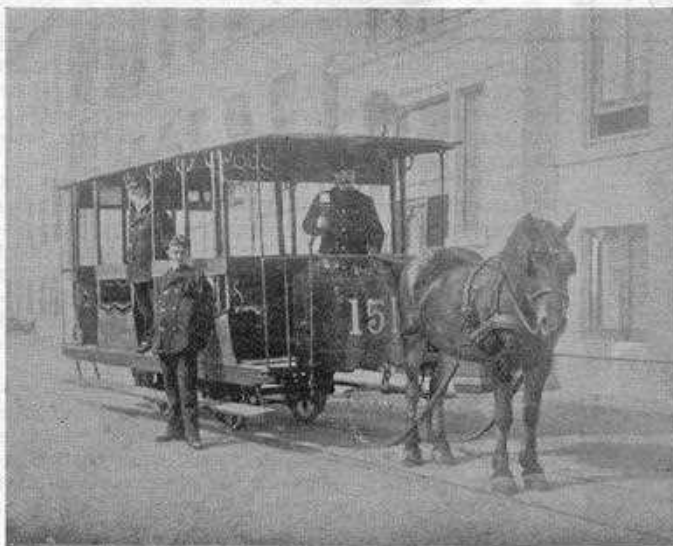
Wel bleef iets anders merkwaardigerwijze bestaan: evenals de beide rails bij de elektrische tram een verschillende rol hadden gespeeld, was dat bij de paardetram het geval; de wielen die over de ene rail liepen, hadden ter weerszijden ervan een flens, die van de andere rail waren flensloos. Er waren geen wissels; slechts een draaischijf in de Burgemeester Engelbertsstraat gaf de verbinding met de remise aldaar. Op 4 juli 1884 werd de paardetramlijn geopend.

De firma Beynes bouwde een dichte paardetram met langsbanen (ook de elektrische trams hadden langsbanen) en op de juiste wijze van flenzen voorzien. Een tweede wagen, eveneens gesloten, volgde in het volgende jaar, 1885. Deze had een geheel ongewoon interieur, aan de ene zijde een langsbank, aan de andere zijde dwarsbankjes.

De exploitant van deze lijn, die op 10 juli 1884 de naam E.T.M.Z. had gewijzigd in Tramweg-Maatschappij Zandvoort (T.M.Z.) oogstte nu meer succes dan met de eerste lijn, althans in den beginne.

De paardetramlijn werd uiteraard slechts gedurende het zomerseizoen geëxploiteerd, de elektrische had zelfs daartoe in 1882 nauwelijks kans gezien.

Later kwam de T.M.Z. in moeilijkheden doordat

De R.T.M. wagen 151 in dienst op de tramlijn te Zandvoort voor het Hotel D'Orange in 1901.

Foto 255.826L

naar het schijnt de oorspronkelijke concessionaris, de heer E. J. J. Kuinders, rechten kon doen gelden op de baten van het bedrijf. Dit is dientengevolge — om in moderne termen te spreken — ten ondergegaan aan haar welvaart. Toen op 23 sept. 1889 de dienst werd gestaakt was dat tevens het einde van het optreden van de TMZ.

Een tweede tramloze tijdperk trad nu in, waarvan eerst een einde kwam, toen de Buffet-Maatschappij „E Pluribus Unum” het bedrijf der TMZ overnam. Deze maatschappij had een paar jaren te voren de lijn van Beverwijk naar Wijk aan Zee overgenomen van de failliet gegane Duitse ondernemers, die hun zaken te groots hadden opgezet. De exploitatie met stoomtrams door de H.S.M. op dit traject maakte ook daar plaats voor een paardetram. Blijkbaar had EPU reeds zoveel ervaring met het exploiteren van paardetrans, dat ze ook de lijn in Zandvoort wel voor haar rekening kon nemen.

Met de nog aanwezige wagens werd de Zandvoortse lijn op 10 juni 1894 weer geopend, zij het dat deze ingekort was met als zuidelijk eindpunt het Hotel D'Orange, dat eigendom was van EPU. De lijn diende nu voornamelijk voor aan- en afvoer van hotelgasten in aansluiting op de treinen en had dus een ongeregelde dienst. De spoorwegen hadden toen geen starre frequenties uitgevonden, in tegenstelling tot de ETMZ, die een starre half-uursdienst had gereden, althans dat had gepoogd.

In deze derde periode en trouwens ook reeds in de tweede periode van de tram van Zandvoort fungeerde als exploitatieleider de heer Sanders. Deze in die dagen in de Nederlandse tramwereld zeer bekende figuur trad als zodanig op bij heel wat andere trambedrijven, o.a. de N.H.T. (T.N.H.T.) en de paardetramlijn Amsterdam-Sloerdijk. Naar het schijnt was hij niet afkerig van enkele materieeltransacties bij de onder zijn hoede staande bedrijven. Zo werd in 1894 de open wagen

Een tramkaartje uit de jaren tachtig (1/2 grootte). Verzameling G.V.B.A.

11 van de paardetramlijn naar Sloterdijk overgebracht naar Zandvoort en de Zandvoortse wagen van 1885 naar Sloterdijk, alwaar deze tot 1905 heeft gereden, toen de lijn werd aangekocht door de Gemeente Amsterdam. In 1906 heeft de GTA die curieuze wagen met zijn langs- en dwarsbanken gesloopt.

Misschien moeten wij wel de wijde blik van Ir. Sanders bewonderen: in 1893 had hij nl. twee open wagens (no 157 en 158) van de AOM overgenomen, die op zijn lijn naar Sloterdijk de nrs 11 en 12 (passend in de nummering van het materieel der NHT, die de Sloterdijkse lijn in beheer had) kregen en waarvan hij er misschien één expres had overgenomen om die met een wagen van Zandvoort te kunnen ruilen.

In 1894 was de Zandvoortse lijn voor een periode van 5 jaar door de gemeente een subsidie toegekend. Blijkbaar is die nog verlengd. Hoe dan ook, in 1900 begon de vierde fase, toen Sanders en de EPU zich van de directe exploitatie terugtrokken en deze in handen van de R.T.M. gaven.

Dit bracht de nodige mutaties met zich mede. De dichte en open paardetram (de laatste dus ex Sloterdijk, exex AOM) verhuisden naar de hoofdlijn van EPU en de RTM koos met zorg haar kleinste en afwijkende rijtuigen uit voor Zandvoort: de dichte wagen 116 en de open 151 elk met 24 plaatsen; de laatste was in 1894 door verbouwing van een paardebussen ontstaan. Ieder seizoen werden drie man personeel en een paar paarden per H.S.M. naar Zandvoort overgebracht om op deze buitenpost de naam der RTM hoog te houden. Dat enerzijds de paarden niet de slechtste waren en anderzijds de banden met E.P.U niet geheel verbroken, blijkt uit een verhaal van de derde man, die eens een paard naar Wijk aan Zee moest brengen, in ruil waarvoor hij een E.P.U.-paard terug kreeg. Terwijl hij de heenreis, uiteraard over het strand, in galop per paard maakte, was het ruilobject van dien aard, dat beiden moeizaam lopend de terugreis volbrachten.

Ook de bespanning van de lijn naar Beverwijk werd door de R.T.M. verzorgd, terwijl de R.T.M.

aldaar eveneens enige wagens in bedrijf had (o.a. no 103, 107 en 123).

Drie jaren lang (in de zomers van 1901, 1902 en 1903) heeft de R.T.M. deze diensten bewezen aan de badplaatsen van Noordholland. De reorganisatie van 1904, waarbij een andere taakverdeling voor de R.T.M. en de daarvan afgesplitste RETM ontstond, maakte, dat de RTM zich uit dit deel van Noordholland terug trok, waarna EPU wederom de exploitatie van beide lijnen zelf ter hand nam.

Hiermede begint het vijfde bedrijf voor de tram van Zandvoort, zo ongeveer op het tijdstip, dat voor het bedrijf, dat zich ENET had genoemd, het tweede aanbrak. Ten dele nam de RTM het naar de EPU-lijnen gebrachte wagenpark terug ten dele werd dit verkocht aan EPU, die prompt haar manoeuvre van 1900 herhaalde en een wagen van Zandvoort overbracht naar Beverwijk. De 151 kreeg daar door wegschilderen van het laatste cijfer 1 het nummer 15. Natuurlijk kreeg Zandvoort iets terug voor dit offer: een dichte EPU-wagen kwam als no 2 in Zandvoort in dienst. Het is waarschijnlijk, dat de 116 door de RTM aan EPU werd verkocht en in Zandvoort, wellicht eveneens door wegschilderen van cijfers, als no 1 bleef lopen.

Het vijfde en tevens laatste bedrijf duurde niet veel langer dan het voorafgaande. Toen de H.S.M. haar nieuwe station in Zandvoort had geopend, dat zuidelijker en dus meer centraal lag, had de plaatselijke tramlijn geen bestaansrecht meer. Op 31 aug. 1907 reed de Zandvoortse tram voor het laatst, op den dag af nog een halve eeuw overleefd door de tramlijn op het voormalige ENET-traject, dat toen zijn vierde exploiterende onderneming had versleten.

Dpc

¹⁾ De eerste elektrische tram in Nederland, Sp. en Tr. 16e Jrg. (1943), n° 5, blz. 186.

De Zandvoortse tram. W. A. Askamp, Ned. Mndbl. v. S.S. 6e jrg. (1950), n° 8, blz. 118-119.

Uit het verleden van de elektrische tram. H. A. Boerema, Ibidem, 7e jrg. (1951), n° 6, blz. 58 en 59.

DE HAARLEMSE TRAM

EEN VERLAAT AFSCHEID

Een jaar geleden, in de nacht van zaterdag op zondag 31 aug—1 sept. 1957, vertrok van het Spui te Amsterdam, omstuwd door een ontelbare menigte, de laatste tram naar Haarlem. De enorme belangstelling langs de gehele route, ondanks het nachtelijk uur, was wel een bewijs, dat het hier geen gewoon afscheid gold. Deze tramlijn, in menig opzicht een unicum in ons land, was voor velen een begrip. Hoevele hebben niet als kind, gewapend met schep en emmertje, de hoge forse wagens beklommen met het prettige vooruitzicht een dagje aan zee door te brengen? De rit was vol afwisseling, met als hoogtepunt het viaduct over de spoorbaan bij Aerdenhout. Ouder geworden kon men genieten van het prachtige panorama in de duinen. Dit alles is nu historie; de bus heeft het pleit gewonnen. De geschiedenis van deze tramlijn gaat terug tot 1894. In dat jaar vroegen de heren Van den Arend en Van der Steur vergunning voor de aanleg van een elektrische tramlijn Haarlem-Zandvoort, die hun in 1897 verleend werd. Tevens kregen de heren Anderheggen en Neumeyer vergunning voor een lijn van Haarlem naar Amsterdam. In de concessies was de bepaling opgenomen, dat beide lijnen op elkaar konden aangesloten worden. Nadat het Rijk en de andere erbij betrokken gemeenten hun bewilliging verleend hadden, droegen genoemde heren hun concessies resp. over aan de in april 1898 opgerichte Eerste Nederlandsche Electriche Trammaatschappij (E.N.E.T.) en de in dec. 1902 opgerichte Electriche Spoorweg Maatschappij (E.S.M.). Op 1 juli 1899 vond de officiële opening plaats van de lijn Haarlem-Zandvoort. Het feit, dat men bij Aerdenhout het viaduct over de spoorbaan zou passeren, was

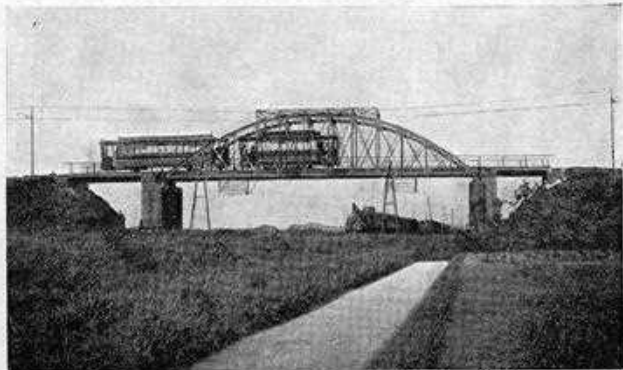
voor de weinigen, die de uitnodiging voor de eerste rit hadden aanvaard, toch wel te bar; de meesten stapten uit en wandelden terug naar Zandvoort.

Het materiaal voor deze lijn bestond aanvankelijk uit 8 motorrijtuigen, 5 dichte en 2 open volgrijtuigen. Een van deze motorwagens heeft, hoewel sterk gewijzigd, de slooping overleefd en staat nu opgesteld in het Nederlandsch Spoorwegmuseum te Utrecht onder het nummer A 37.1). Van juli—dec. 1899 werden 196.366 passagiers vervoerd. Mocht de populariteit voor het nieuwe vervoermiddel in het begin nog niet groot zijn, later werd dat anders en zo zijn er in de loop van ruim 58 jaren tussen Amsterdam en Zandvoort circa 300 miljoen passagiers vervoerd.

Op 4 okt. 1904 vond de officiële opening plaats van de lijn Amsterdam-Haarlem, geëxploiteerd door de Electriche Spoorweg Maatschappij (E.S.M.). De aanleg van deze lijn was in handen van de firma J. G. White en Co te Londen. Op 6 okt. d.a.v. vond de opening voor het publiek plaats. Ofschoon de Wiegbrug over de Kostverlorenvaart eerst in 1905 gereed kwam, was hij in okt. 1904 zover gereed gekomen, dat de tram er over kon. De E.S.M. was reeds sedert 1 juli 1904 ook de exploitatie van de lijnen der E.N.E.T. gaan verzorgen. De aansluiting te Haarlem was vrij eenvoudig, daar beide lijnen dezelfde spoorbreedte hadden (1 meter). Tussen Amsterdam en Haarlem werd een 10 minutendienst onderhouden van 8 uur 's morgens tot 9 uur 's avonds; vervolgens werd tot middernacht om de 20 minuten gereden. Met ingang van de zomerdienstregeling 1905 kon men rechtstreeks van Amsterdam naar Zandvoort doorrijden. Voor het traject Amsterdam-

Het tramstation te Zandvoort met E.N.E.T. tramstel. ± 1900
(Verz. G. N. de Heer)

Het viaduct te Heemstede/Aerdenhout met E.N.E.T. tramstel.
Beide wagentypen worden in het artikel beschreven. ± 1900.
(Verz. G. N. de Heer)

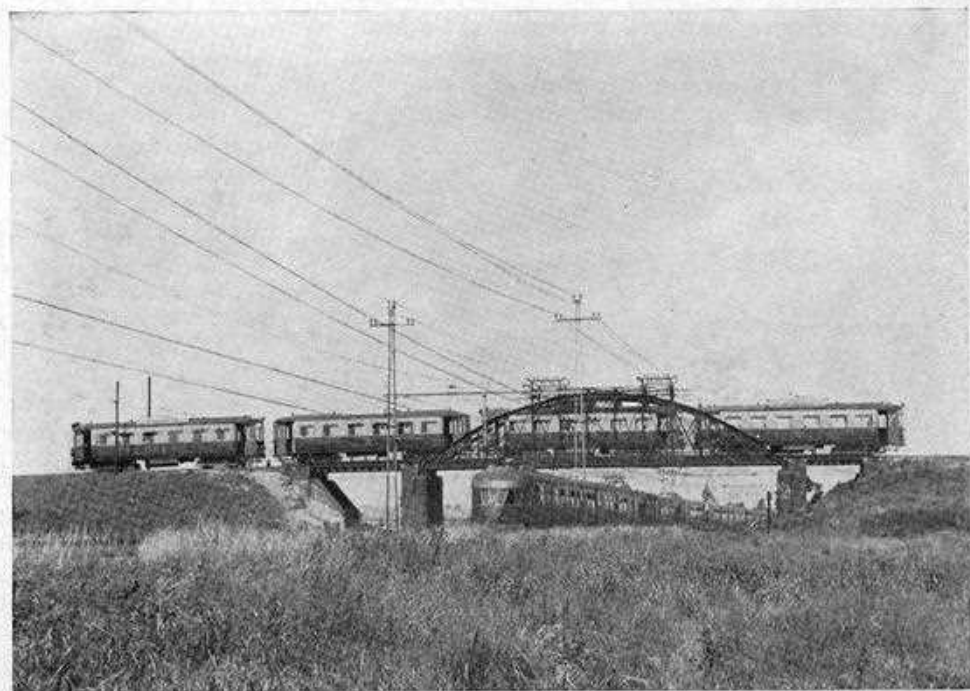

Hetzelfde tramstation te Zandvoort met twee Beynestreinen in 1957.

(Foto L. Albers)

Zandvoort waren 34 motorrijtuigen beschikbaar, vervaardigd door de firma „Métallurgique” in België. Vandaar, dat deze wagens gemeenlijk met de naam „Métallurgiques” werden aangeduid. In 1956 waren van deze serie nog 29 wagens in bedrijf (no. A 1-A 3, A 5-A 30; een aantal deed dienst in Waterland. Een der wagens (A 14) bevindt zich eveneens in het Nederlandsch Spoorwegmuseum. Het uiterlijk van deze wagens bleef in de loop der jaren vrijwel ongewijzigd. In de beginperiode waren deze motorwagens uitgerust met twee afzonderlijke beugels: een lange en een korte. Dit was nodig, omdat de rijdraadhoogten in Amster-

dam en Haarlem bijna 2 meter verschilden. In de Tempeliersstraat te Haarlem had de maatschappij jongens in dienst, die de beugels verwisselden. Naar Zandvoort werd met korte beugel gereden. Later brachten de zogenaamde pantograaf-stroomafnemers, zoals wij die tot het einde toe hebben gekend, de juiste oplossing. In het eerste volledige exploitatiejaar (1905) werden 1.563.998 reizigers vervoerd. In 1956 waren het er 7.059.000, dus bijna 5 maal zoveel. Het totaal aantal passagiers bedroeg in 1956 op alle lijnen der N.Z.H. (27) 60.957.000, waaruit blijkt, dat de Haarlemmer wel zeer in trek was. In het begin kostte een enkele

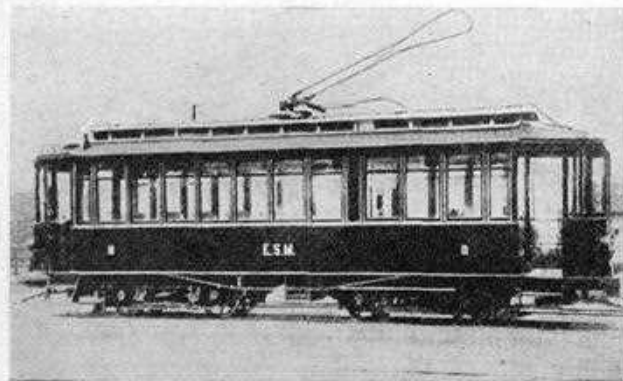
Hetzelfde viaduct met vier-wagen Beynestrein in 1956
(Foto L. Albers)

Eindpunt E.S.M. op het Spui achter het Begijnhof te Amsterdam kort na de opening. (1904) De kleur der rijtuigen was oorspronkelijk groen. De spraakmakende gemeente noemde ze daarom „kikkers”. Via geel en zilverwit werd de kleur in de N.Z.H. periode overheersend blauw.

(Verz. J. v. d. Berg Jr.)

reis Amsterdam-Haarlem 40 cent; Amsterdam-Zandvoort f0,60. Retours bedroegen resp. 60 en 85 cent. In 1957 bedroegen de prijzen resp.: enkel 65 en 85 cent; retour f1,10 en f1,45. Hieruit blijkt wel, dat de tarieven in 1957 naar verhouding veel lager waren. Het tracé heeft zich in de loop der jaren hier en daar sterk gewijzigd. Zo werd het eindpunt op het Spui in 1914 verlegd naar de Spuistraat. Tussen Sloterdijk en Haarlem lagen de rails oorspronkelijk aan weerszijden van de weg; in Halfweg reed de tram aan weerszijden van de toenmalige R.K. kerk. Wanneer een wagenbestuurder 's zondagsmorgens vlak bij het kerkgebouw een fluitsignaal gaf, werd de pastoor kwaad. Als hij even kans zag, brak hij de preek af en gaf de snoodaard bij de halte een geducht standje. Veel heeft het niet geholpen, want omstreeks 1925 werd de kerk aan het wegverkeer opgeofferd. Nu bevindt zich daar ter plaatse het Dr. Boumanplein. In Haarlem reed de tram vervolgens over een aparte brug ten zuiden van de Amsterdamse Poort; het verdere wegverkeer ging door de poort. Verder werd de baanligging op het Houtplein en langs de Leidsevaart, in verband met het toenemende verkeer, sterk gewijzigd. De netspanning bedroeg 600 volt, geleverd door eigen

Métallurgique motorrijtuig serie 1 — 34 van de E.S.M. met lange en toegevoegde korte beugel. De oorspronkelijke eerste klasse afdeling gewijzigd in rookcompartiment. 1905

(Archief N.Z.H.V.M.)

centrales te Haarlem en Halfweg, die tevens voor de straatverlichting in verscheidene gemeenten langs de tramlijn zorgden. Later werd deze taak overgenomen door provincie (P.E.N.) en gemeenten; daartoe moest de stroom eerst gelijkgericht worden tot de spanning van 600 volt. Door te lage netspanning kwam het nog al eens voor, dat de Sloterdijkse Wiegbrug (waar de stroomdraad ontbrak) niet kon halen. Hij stond dan muurvast op de brug en moest met vereende krachten weer op gang worden gebracht. Met de doortrekking van lijn 13 naar West was het leed echter spoedig geleden. De versterkingsdienst Spuistraat—Sloterdijk werd in het najaar van 1913 bij wijze van proef ingesteld. Gereden werd in de namiddag- en avonden ter ontlasting van de hoofdlijn. Met ingang van de winterdienst 1919 werd de dienst de gehele dag onderhouden. Hij is op 6 okt. 1954 opgeheven.

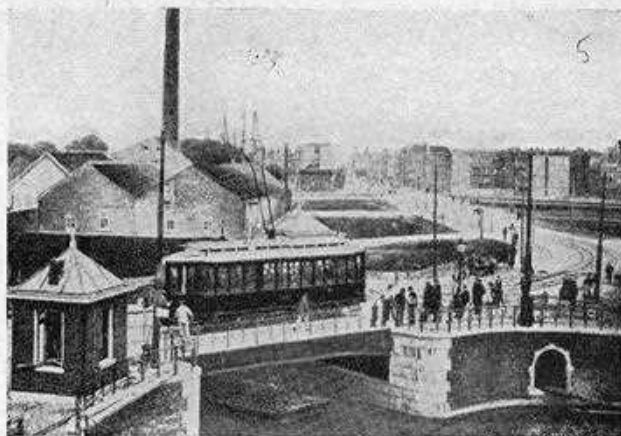
Reeds kort na de opening van de lijn Amsterdam—Zandvoort nam het vervoer op Haarlem en Zandvoort sterk toe; vele Amsterdammers vestigden zich in Heemstede en Aerdenhout en tevens kwam Zandvoort als badplaats in trek. Dat de Haarlemmer voor de opkomst en bloei van Zandvoort van groot belang is geweest, behoeft geen betoog. Het wagenpark van de E.S.M. moest uitgebreid worden. De acht oorspronkelijke motorwagens der E.N.E.T. waren intussen overbodig geworden. Zes hunner werden twee aan twee op onderstellen geplaatst om zo in de behoefte aan aanhangrijtuigen te voorzien. Een dezer hebben wij tot het einde toe gekend onder nummer B 63. (zie foto). Z'n bijnaam was „kip op hoge poten”. De twee anderen werden in 1916 door de firma Beynes voorzien van een nieuwe wagenbak. Later droegen ze de nummers B 252 en B 253. De twee oude wagenbakken werden weer gesplitst en zo ontstonden weer 4 motorwagens, waaronder de reeds vermelde A 37; een wagen dus met een wel zeer merkwaardige geschiedenis. (zie foto). Verder deden bij de E.S.M. o.a. de 5 dichte aanhangrijtuigen der E.N.E.T. dienst. In 1905 werden ze van 2-assige tot 4-assige wagens verbouwd. Omstreeks 1916 werden ze van motoren voorzien en deden dienst op het traject Spuistraat—Sloterdijk, bekend onder de bijnaam „het groentje”. Ze kregen later de nummers A 73-A 77 en werden in 1932 naar Waterland overgebracht. Ontdaan van hun lichtkap (om het lage viaduct der N.S. bij Purmerend te kunnen passeren) deden ze in hoofdzaak dienst op het traject Amsterdam-Purmerend. Na de opheffing van deze lijn (1949) bleef een aantal van dit type echter in dienst. Intussen bestelde de E.S.M. in 1905 te Hamburg een 6-tal aanhangrijtuigen, dat goed paste bij het Métallurgique-materiaal. We hebben ze gekend onder de nummers B 65-B 70. (z.g. Hamburgers.)

In 1913 bleek het noodzakelijk met langere treinen te gaan rijden. De E.S.M. ging toen over tot treinschakeling, d.w.z. tramtreinen bestaande uit motorwagen, bijwagen, motorwagen met eventueel nog een motorrijtuig. (A-B-A-A). De eerste schakeltrein kwam in dienst in het voorjaar 1914. Daarom was het noodzakelijk het eindpunt van het Spui naar de Spuistraat te verplaatsen. In de loop der volgende jaren werden de meeste wagens met de „smalle hoge ruitjes” voor treinschakeling ingericht. De E.S.M. is de eerste maatschappij in Nederland geweest, die op haar tramtreinen met goed gevolg treinschakeling toepaste. Vermelding verdient, dat één der Métallurgique motor-

rijtuigen (no. 34) van 1911—1913 als restauratiewagen heeft dienst gedaan. Het bleek geen succes, zodat het bij één wagen is gebleven. Hij werd weer ingericht tot normaal rijtuig (no. 1, later A 1). Inmiddels werden vijf andere motorwagens tot aanhangrijtuig verbouwd. Bij deze gelegenheid kreeg één ervan een geheel nieuwe bak van de firma Beynes en reed zo tot 1957 toe onder het nummer B 54. De E.S.M. heeft zich doen kennen als een maatschappij met grote voorliefde voor verbouwen en veranderen. De tot dusver genoemde voorbeelden bewijzen dat. Er zouden nog vele gevallen vermeld kunnen worden, maar we zullen het, op een enkele uitzondering na, hierbij laten.

Intussen bleef het personenvervoer op Haarlem en Zandvoort zich in stijgende lijn bewegen en zo besloot de E.S.M. tot uitbreiding van het wagenpark. In 1918 werden 5 motor- en 9 aanhangrijtuigen afgeleverd, gebouwd door de „Koninklijke Fabriek van Rijtuigen en Spoorwagens J. J. Beynes” te Haarlem. Het waren ook inderdaad koninklijke wagens en ze behoorden tot de meest luxueuze van alle tramrijtuigen, die ooit in ons land hebben gereden. Het interieur kon vergeleken worden met een 2de klasse, zo niet 1ste klasse rijtuig der toenmalige treinen. Daarbij bedenke men, dat men destijds in de 3de klasse op houten banken zat. Vanwege hun vorm kregen ze al spoedig de bijnaam „pannebroden”. De meeste bijwagens van dit type werden in de loop der jaren tot motorwagens verbouwd, zodat tenslotte alleen de B 251 als bijwagen overbleef. De motorwagens waren uiteindelijk genummerd van A 251-A 263.

Inmiddels werden plannen gemaakt voor nieuw materiaal, daar de elektrische uitrusting der oude motorrijtuigen begon te verslijten. Men wilde overgaan tot krachtige motorrijtuigen, die in staat waren om drie volgrijtuigen te trekken. Een der Beynes-wagens werd in 1921 als proefrijtuig in dienst gesteld. Hij was voorzien van 4 motoren, waarvoor één coupé tot motorkamer werd ingericht. Tevens kreeg hij twee beugels of juist gezegd: pantograaf-stroomafnemers, zwaardere draaistellen enz. (zie foto). Hij trok drie volgrijtuigen (B 65-B 67). Hoewel het een trage wagen was, werd hij onder de bijnaam „Jumbo” voor de jeugd van de Admiraal de Ruijterweg het pronkstuk van de E.S.M. In 1932 werd hij weer onttakeld en viel als gewone motorwagen onder het nummer A 259 niet meer op. Alleen de fijnproevers herkenden hem van verre²⁾. De proef met de A 259 mocht als geslaagd worden beschouwd, want in 1924 verschenen de zware Boedapesters, gebouwd door de firma Ganz en Co te Boedapest. (3 motor- en 9 volgrijtuigen). Het waren in hoofdzaak stalen rijtuigen met midden-instap. Één motorwagen woog liefst 34.500 kg (een Beynes motorwagen 20.800 kg). Ze reden oorspronkelijk in trektreinformatie, d.w.z. één motorwagen trok een aantal volgrijtuigen, eerst drie, later twee. Later is men van dit systeem afgestapt en paste men de duwtreinformatie toe, zoals wij die gekend hebben. De motorwagen in het midden en aan weerskanten een aanhangrijtuig. (B-A-B). Één wagen werd dus geduwd; de andere getrokken. Deze formatie werd, zover bekend, nergens ter wereld toegepast. Dit systeem had z'n voordelen; bij een aanrijding was het aanhangrijtuig meestal het slachtoffer en dit kon gemakkelijker worden vervangen dan een motorwagen. Tevens werd het rangeren overbodig. Toen in 1932 de A 259 weer

E.S.M. motorrijtuig met lange beugel. Wiegbrug gezien naar de De Clercqstraat te Amsterdam. ± 1904

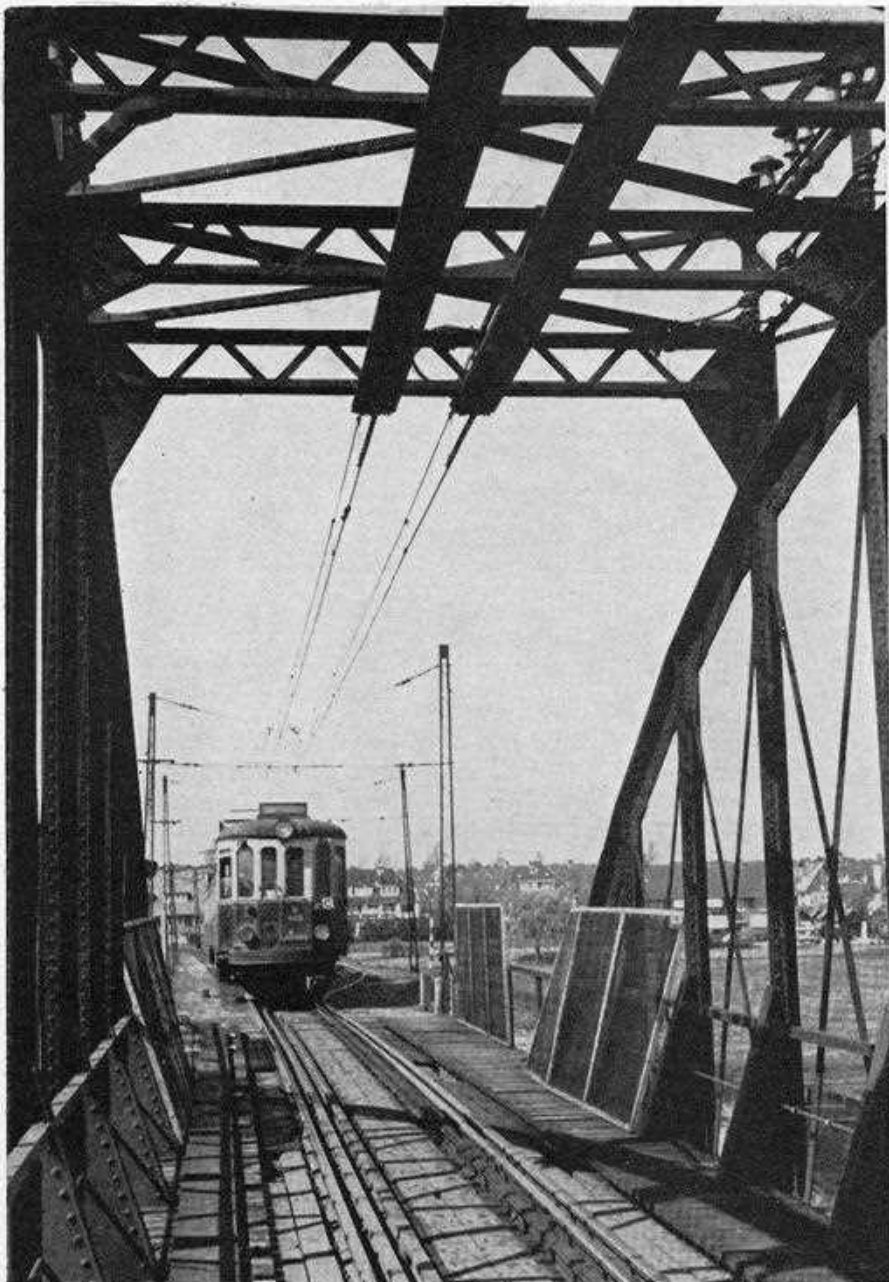
(Verz. J. v. d. Berg Jr.)

tot gewone motorwagen werd omgebouwd, kwamen de B 65 t/m B 67 vrij. Er werd nu een Boedapester voorgezet en zo reed dit edele viertal tot kort voor de opheffing als forensentram. (zie foto) De algemene opleving na de eerste wereldoorlog, die zich in de jaren twintig voortzette, maakte verdere uitbreiding van het materiaal noodzakelijk, temeer, daar tot een kwartierdienst werd overgegaan. Tenslotte bestond het Boedapestermateriaal uit 9 motorwagens (A 451-A 459) en 16 volgrijtuigen (B 451-B 466). Hiervan waren 2 motor- en 3 volgrijtuigen afkomstig van de lijn Leiden—Den Haag; zij moesten voor smalspoor worden ingericht. Met een daarvan, de B 466, geschiedde dat pas in 1950. In de jaren dertig werden van de Limburgsche Tramweg Maatschappij (L.T.M.) nog 4 aanhangrijtuigen overgenomen, die de nummers B 254-B 257 kregen. Ze waren in 1918 door Beynes geleverd³⁾. Het wagenpark bestond in 1956 uit 72 rijtuigen, waaronder 41 motorwagens. Het motorvermogen van de Boedapesters bedroeg 4×100 pk en 4×125 pk (A 458-A 459). De Beynesrijtuigen bezaten 2×84 pk, terwijl dat der Métallurgiques 2×50 en 2×60 pk bedroeg. De Boedapesters waren veel sneller dan de andere typen. Het was altijd een sensatie, wanneer de stoom-

E.S.M. motorrijtuig op kruising De Clercqstraat-Bilderdijkstraat te Amsterdam. Kleur: geel of zilverwit. ± 1915

(Verz. J. v. d. Berg Jr.)

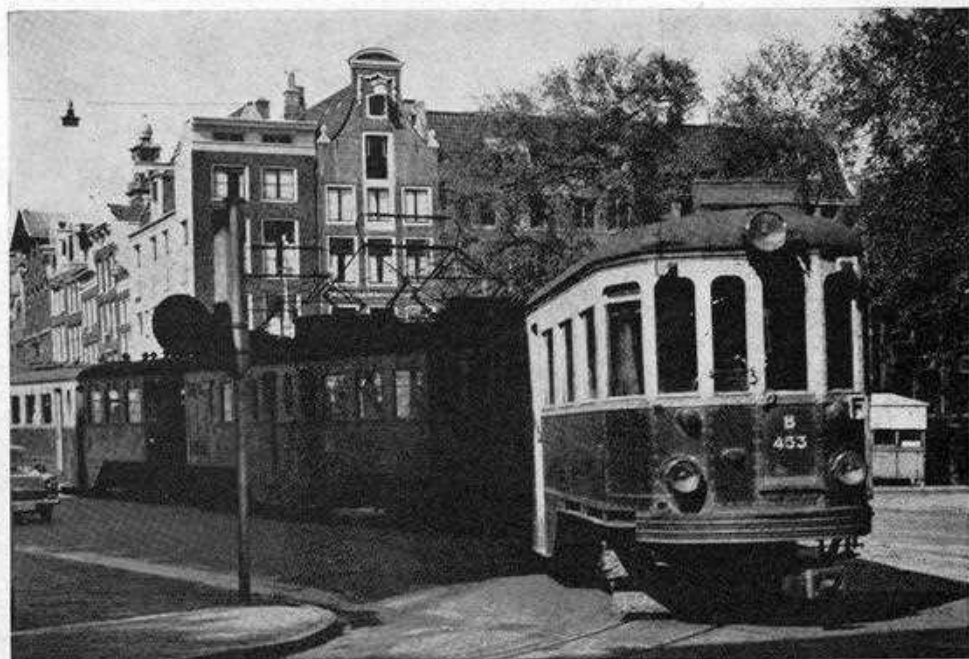

Welverdiende rust. Nachtstemming in de N.Z.H. remise te Haarlem. (Métallurgique materiaal)
(Foto L. Albers)

Viaduct nabij Aerdenhout

(Foto L. Albers)

Een Boedapester in de bocht. Spuistraat, hoek Raadhuisstraat te Amsterdam
(Foto A. Bredschneyder)

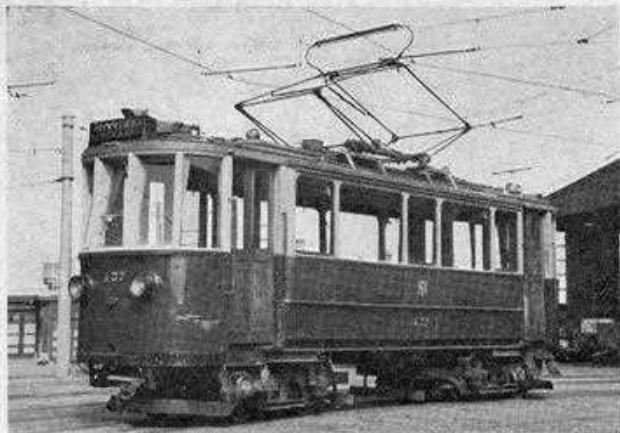
Vier-wagen-Beynestrein op de Adm. de Ruijter-
weg te Amsterdam
(Foto L. Albers)

Bij het vallen van de avond. Beynestrein bij Aerden-
hout
(Foto L. Albers)

In de sneeuw. Spuistraat te
Amsterdam. (De bijwagen be-
hoort tot de serie B 254-B 257,
overgenomen van de Limburg-
sche Tramweg Maatschappij)
(Foto L. Albers)

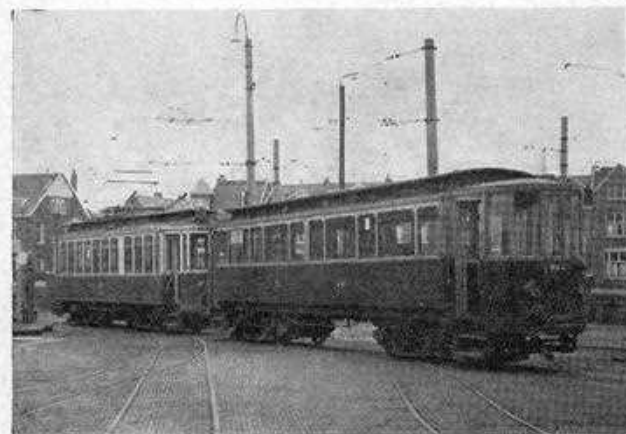

Motorrijtuig A 37 met verwijderde lichtkap. Een wagen met een merkwaardige historie. (zie artikel). Remise te Haarlem. Thans opgesteld in het Ned. Spoorwegmuseum te Utrecht.

(Foto J. Albers)

trein naar Zandvoort, die toch altijd 60 km reed, werd ingehaald. Maar het was geen dagelijks verschijnsel. Later werden de Beynesrijtuigen van sterkere motoren voorzien. Vooral 's avonds kon er behoorlijk worden gereden; snelheden van 70 km en meer waren geen uitzondering. Alleen de Métallurgiques bleven met circa 50 km hun oude snelheid getrouw.

Ongelukken en derailleringen konden op dit druk bereiden traject niet uitblijven. Vanwege de talrijke ontsporingen in de hoofdstad, vooral gedurende de E.S.M.-periode, kreeg de tram de toepasselijke bijnaam van „Haarlemse lastpost”. Een der ergste ongelukken vond plaats op de Admiraal de Ruijterweg bij de Rijkstraat. Op 19 sept. 1927 botste aldaar een Haarlemmer op een Sloterdijker; er waren 8 gewonden en er werd grote materiële schade aangericht. Vermeldenswaard is nog het feit, dat op 20 maart 1923 een motorwagen z'n beugel in de Spuistraat verloor. Bij een botsing moest de auto altijd het onderspit delven. Zo werd omstreeks 1931 bij de Amsterdamse Poort te Haarlem een personenauto tussen 2 Boedapesters volkomen gekraakt, waarbij één dode viel te betreuren. Toen

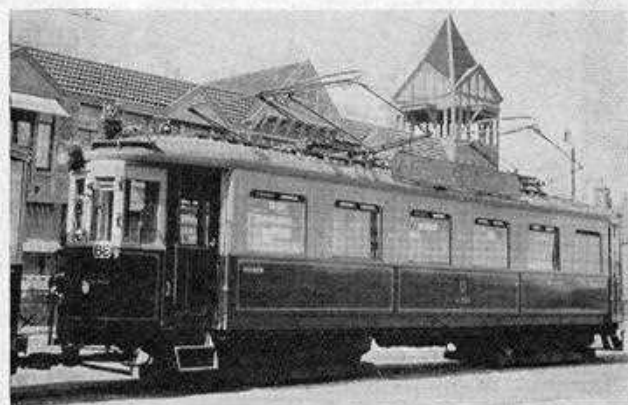
Aanhangrijtuig B 63, bijgenaamd „kip op hoge poten”. Aan de raamindeling is duidelijk te zien, dat dit rijtuig uit twee gelijke delen bestaat, nml. samengesteld uit twee E.N.E.T. motorwagens: type A 37. Zie bovenste foto. Remise te Haarlem.

(Foto J. Albers)

vooral na de tweede Wereldoorlog de vrachtauto's steeds groter en zwaarder werden, moest de tram het ook wel eens ontgelden. Zelfs de zware Boedapesters liepen daarbij lelijke schrammen op en raakten wel eens het spoor bijster.

In verband met de slechter wordende economische toestand werd de kwartier-dienst op 15 mei 1934 weer teruggebracht tot een 20 minuten-dienst, welke tot het einde toe als maatstaf zou dienen. Tijdens de spitsuren bleef de 5 minutendienst echter van kracht. In oktober 1944 moest de dienst wegens stroomgebrek gestaakt worden. Op 2 juli 1945 kon de dienst, weliswaar op bescheiden schaal, worden hervat. Behalve enige goederenwagens vorderden de Duitsers geen rijtuigen. Op 14 april 1946 was de 20 minuten-dienst-regeling weer volledig hersteld.

Op 31 december 1945 hield de N.Z.H.T.M. op te bestaan en op 1 jan. 1946 trad de E.S.M. nogmaals op

Motorrijtuig A 259 (de Jumbo), de voorloper van de Boedapesters. Links nog juist zichtbaar één der drie volgrijtuigen B 65-B 67. Zandvoort ± 1930

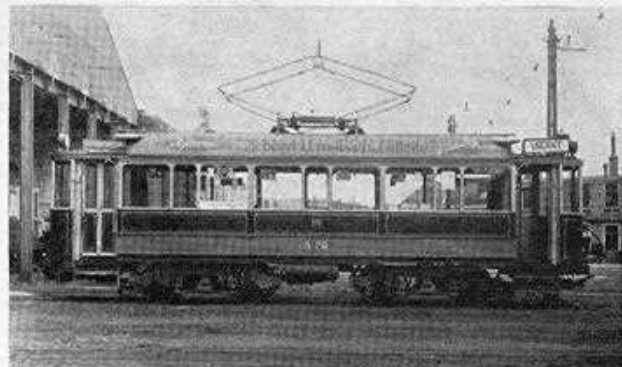
(Verz. Stichting Tram-Archief)

als exploiterende maatschappij. Daar de naam N.Z.H. een bekende klank was geworden, werd op 20 mei 1946 de naam gewijzigd in Noord-Zuid-Hollandsche Vervoer Maatschappij (N.Z.H.V.M.).

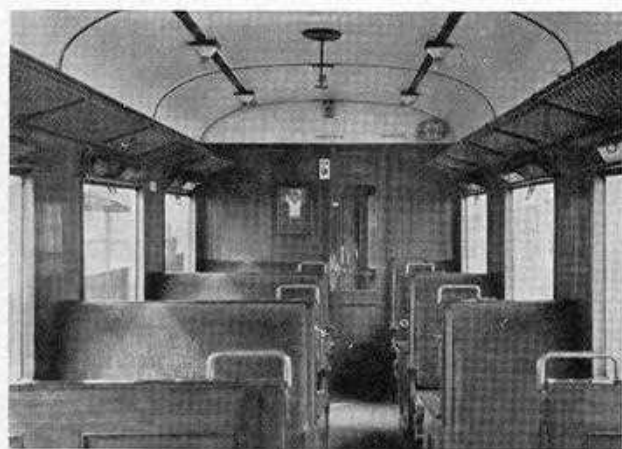
Na de oorlog ontstond behoefte aan nieuw materiaal. De oude Métallurgiques, hoe gezellig ook, konden met hun tijd niet meer mee. In 1948 waren de tekeningen gereed voor comfortabele gelede trams, die maximaal 85 km konden lopen. Maar het bleef bij tekeningen. In Nederland schijnt het klimaat beslist ongezond te zijn voor de tram. De ene lijn na de andere wordt opgeheven en omstreeks 1960 zullen de trams nog alleen in enkele grote steden rijden. Men beschouwt nog al te vaak de tram als een verouderd vervoermiddel en een obstakel in het verkeer. Wie echter het genoeg heeft gesmaakt een rit met de gelede tram in Amsterdam te maken, is wel voor goed genezen van zijn vooroordeel. Voor we echter de oorzaken zullen bespreken, die geleid hebben tot opheffing van de Haarlemmer, willen we eerst onze aandacht bepalen bij het probleem tram-bus.

Omstreeks 1930 begon de auto-industrie zich in snel tempo te ontwikkelen. De auto en de autobus bleken een geduchte concurrent voor het railverkeer

te worden. De tramdirecties zagen zich daardoor voor grote moeilijkheden geplaatst. Daarbij kwam nog, dat de aanleg van tramwegen zich in Nederland niet, zoals b.v. in België, in een zeker landelijk verband had voltrokken, zodat ieder bedrijf voor zich maar moest zien, hoe aan de moeilijkheden het hoofd te bieden. Bij gebrek aan een landelijke regeling verzezen de busbedrijven als paddestoelen uit de grond; deze dreigden het spoor- en trambedrijf geheel te ontwrichten. De tijd der wilde bussen was aangebroken. Een groot aantal lokaalspoorlijnen en tramwegen van de Nederlandsche Spoorwegen werd opgeheven; eveneens was dit het geval met vele particuliere stoomtramlijnen. Dit proces liet de N.Z.H. ook niet onberoerd, zodat bij de N.Z.H. ook bussen in dienst werden genomen. Vele tramlijnen zijn sindsdien door busdiensten vervangen en binnen afzienbare tijd zullen alle door de N.Z.H. geëxploiteerde tramlijnen tot het verleden behoren.

De A 76 met lichtkap in Sloterdijker-uitvoering. Boven de balcons de lamp met groen licht, vandaar de bijnaam „het groentje”. In 1932 in gewijzigde vorm overgebracht naar Waterland.
(Verz. H. D. Dekker)

Interieur Beynesrijtuig. (A 253)

(Foto L. Albers)

Het is verder wenselijk op de volgende punten te wijzen:

„1. Na de oorlog vereiste het vooral gedurende de laatste oorlogsjaren overbelaste tramapparaat dringend vernieuwing, zowel de baan, de bovenleiding als het rollend materieel.

2. De ligging en het bereik van de tramlijnen vroegen herziening, welke stuitte op tegenkanting van de zijde van de wegbeheerders.

3. De kosten van materiaal en loon stegen tot het drie- en meervoudige van het vooroorlogse prijspeil.

4. De stroomprijs steeg op nog meer onrustbarende wijze.

5. De tarieven van het tramvervoer mochten slechts geleidelijk worden verhoogd.

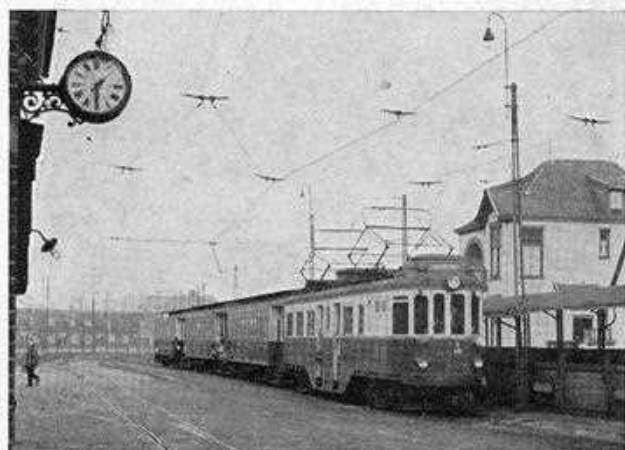
6. Het wegverkeer met fietsen, bromfietsen, motorrijwielen en auto's nam hand over hand toe, hetgeen zijn invloed had op het openbaar vervoer.

De overweging, dat aanschaffing van autobussen minder investering vereiste, waarbij de „levensduur” van een bus korter is, zodat na een redelijke afschrijvingstermijn tot geleidelijke vernieuwing van het wagenpark kan worden overgegaan en dit steeds kan worden aangepast aan de laatste eisen, speelde ook

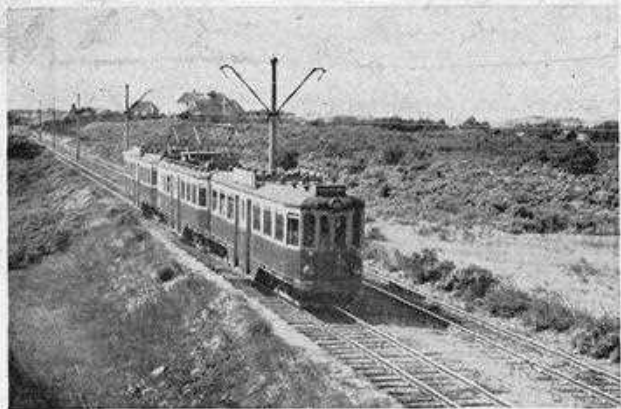
een grote rol. Zo ook het algemene voordeel van de bus: het niet aan een baan gebonden zijn, waardoor het net steeds kan worden gewijzigd, opdat de routes zoveel mogelijk in de vervoersbehoefte blijven voorzien. Zo besloot de Directie van de N.Z.H.V.M. tot revolutionaire vervanging van de tramlijnen 4).”

Het merkwaardige is echter, dat voor de lijn Amsterdam-Zandvoort een uitzondering werd gemaakt. Gezien het omvangrijke vervoer, vooral in de spitsuren, wilde de N.Z.H. deze lijn als tramlijn handhaven. Naar reeds werd opgemerkt, lagen de tekeningen gereed voor nieuw rollend materiaal. Maar het bleef bij plannen. Wat waren hiervan de oorzaken?

De concessie in 1904 verleend aan de E.S.M. om gebruik te maken van de gemeentelijke trambaan, liep in 1954 af. Wel werd deze concessie tijdelijk verlengd, maar de gemeente Amsterdam wilde de lange tramtreinen niet meer in de binnenstad toelaten. Het gemeentebestuur was wel bereid vergunning te verlenen voor een eindpunt te Sloterdijk, eventueel naar een punt in de omgeving van het Centraal Station, via de Haarlemmerweg en de t.z.t. te saneren Haarlemmer Houttuinen. Dit voorstel was voor de N.Z.H. onaantvaardbaar; het doordringen in de binnenstad

De „trektram”. In 1932 werd de A 259 gewijzigd in een normaal motorrijtuig. Sindsdien fungeerde een Boedapester als motorwagen. Zandvoort 1957.
(Foto L. Albers)

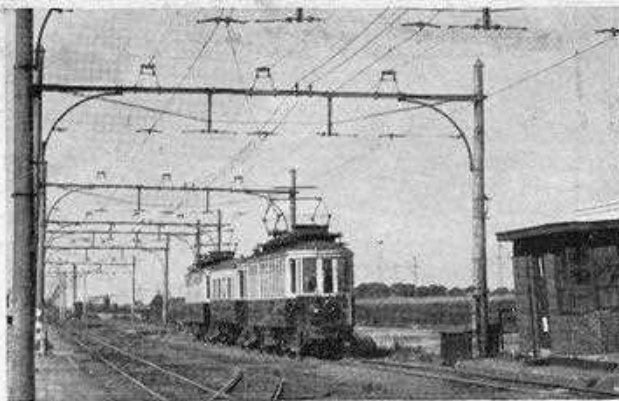

In de duinen bij Zandvoort. (Boedapester-duwtrein).
(Foto A. Bredschneyder)

was voor haar een eerste vereiste. De N.Z.H. kwam met het voorstel het eindpunt naar de Stadhouderskade te verleggen, eventueel met routewijziging. Maar Amsterdam had er geen oren naar. De Algemene Bond van Forensen zat evenmin stil en kwam met enige voorstellen voor de dag; het mocht niet baten. De Minister van Verkeer en Waterstaat stelde het eindpunt overeenkomstig de rijksconcessie vast aan de Krommerdt, waar de trambaan aan die van de gemeen-

De laatste tram, bestaande uit drie oudgedienden (A1-A13-A18) Spuistraat te Amsterdam 31 aug. / 1 sept. 1957. (Foto Anefo)

Dradenspel. Haarlemmerweg bij Sloterdijk. (De bijwagen is de B 54, oorspronkelijk een Métallurgique motorrijtuig).
(Foto A. Bredschneyder)

tetram grensde. Ook dit voorstel kon geen genade vinden bij de Directie der N.Z.H. en terecht: men vreesde een grote teruggang van het vervoer, waardoor de exploitatie als tramlijn niet lonend zou worden. En zo gingen de tramplannen voor goed de kast in en besloot men de tram door bussen te vervangen. Men mag het jammer vinden, maar een andere oplossing bleek niet mogelijk. Sindsdien is een jaar verstreken. We mogen constateren, dat het reizend publiek zich wel met de bus heeft verzoend. Liep het forensenvervoer in de eerste maanden na de opheffing van de tram met niet minder dan 17% terug, in mei j.l. was het nog slechts 4% beneden het peil van aug. 1957, de laatste maand waarin de tram reed. Ongetwijfeld heeft ook de uitstekende service van de N.Z.H. tot dit resultaat meegewerkt.

Voortaan zal de Haarlemmer, zo nauw verweven met de jongste geschiedenis van Amsterdam, slechts in onze herinnering blijven voortleven.

Zeist,

A. Bredschneyder.

1) Voor de aanduiding der wagens wordt gebruik gemaakt van de nummering, zoals die bij de N.Z.H. gebruikelijk is. A betekent: motorrijtuig, B betekent: aanhangrijtuig.

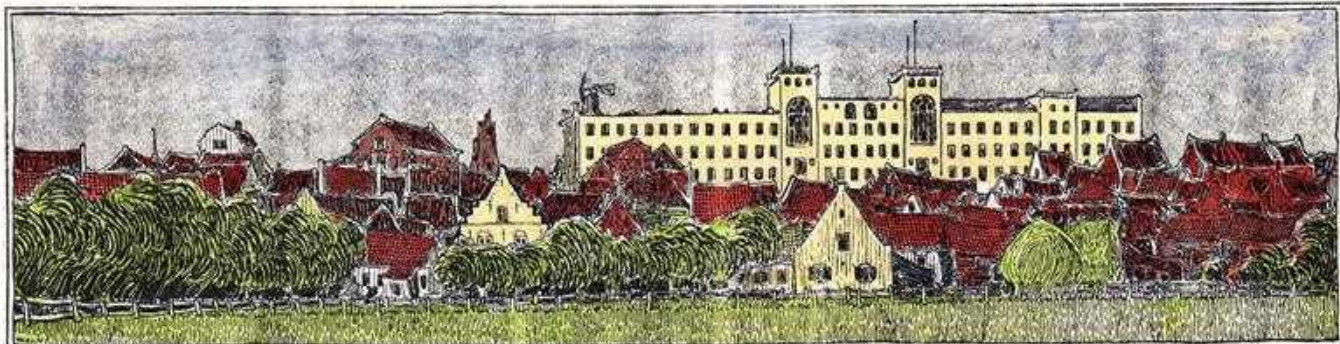
2) Op 31 dec. 1923 eindigde de E.S.M. haar bestaan als exploiterende maatschappij. De voortzetting geschiedde door de Noord-Zuid-Hollandsche Tramweg Maatschappij (N.Z.H. T.M.) of kortweg N.Z.H. Het zilverwit der E.S.M.-wagens maakte plaats voor het dominerende blauw, waardoor de naam „blauwe tram” in zwang kwam, maar voor de Amsterdammers bleef het de „Haarlemse tram”. Tevens werd de nummering der wagens voorzien van de reeds vermelde A's en B's.

3) Na de tweede Wereldoorlog kwamen enige rijtuigen uit Waterland het wagenpark versterken.

4) Overgenomen uit: De N.Z.H. van tram naar bus. Opgenomen in: Maandblad voor het N.Z.H.-personeel. 35e jaargang, no. 9/10.

Literatuur:

- 1 Jubileumnummer N.Z.H. Personeelsblad 1956.
- 2 Maandblad voor het N.Z.H.-personeel 35e jaargang, no. 9/10.
- 3 Ned. Maandblad voor Streek- en Stadsvervoer. Uitgave: Stichting Tram Archief. S.T.A. 3e jaarg. no. 12 en 6e jaarg. no. 9.
- 4 Spoor- en tramwegen: 26 mei 1931; 24 mei 1941; 7 nov. 1957.
- 5 Op de rails (Orgaan der Nederl. Vereniging van Belangstellenden in het Spoor- en Tramwegwezen): 20e jaargang, nov. 1952; 22e jaargang, mei 1954; 24e jaargang, mei 1956; 25e jaargang, sept. 1957.
- 6 Gegevens uit Archief, Amsteldijk 67 te Amsterdam.
- 7 Algemeen Handelsblad 7 mei 1958.

HET OUDE MANNEN EN VROUWENHUIS TE ZANDVOORT.

Boven de lange rij vriendelijke visscherswoningen met roode daken, in bevallige wanorde tegen en op het duin dicht naast elkander saamgescholen, verheft zich het groote kaalhoofdige badhotel, met zijn ontelbare holle oogen gulzig landwaarts speurend, als een monster, zooeven uit zee aangespoeld, gereed heel het oude, nederige „Sandevoerde” te verpletteren.

Een weinig links van dit moderne wangedrocht, en meer naar onderen, kan men op bovenstaand vignet den top van een gewitten trapjesgevel ontwaren; hetgeen de voorgevel is van het Oude-Mannen- en Vrouwenhuis. Dit huis van liefdadigheid, eertijds Proveniers- of Gasthuis geheeten, wordt bestuurd door drie regenten en een rentmeester, en voornamelijk onderhouden door geschenken, daar 't slechts over uiterst weinig eigendommen of fondsen te beschikken heeft. Een der belangrijkste geschenken, die het in den loop der tijden heeft ontvangen, is zeker wel dat van een geestelijke dochter uit Haarlem, die in 1663 haar vermogen aan de gasthuizen van Zandvoort en Wijk aan Zee vermaakte, waarbij het deel voor Zandvoort f 5432 bedroeg, terwijl zij tevens bepaald had, dat jaarlijks, tot haar nagedachtenisse op haar sterfdag (7 Jan.) de bewoners der stichting zouden onthaald worden op „recreatie van een half conijn ende een pinte wijn.” Dikwijls had het gesticht met slechte tijden te kampen, hetgeen o.a. blijkt uit een stuk van 8 Febr. 1699, waarin bepaald wordt dat ieder verpleegde van zijn verdienste buitenshuis de helft aan de stichting af moet staan, omdat „tegenwoordigh alle dingen dier en kostelijk” zijn en „het hujs schier onmagtig is om te bestaen”.

Omtrent het ontstaan der inrichting is weinig bekend; volgens overlevering zou het een stichting zijn van een

Eigen Haard 1892

Jonkvrouwe van Brederode, wier portret vroeger in het huis aanwezig was. De heer P. N. v. Doorninck, oud-Burgemeester van Zandvoort, schrijft in zijn „Inventaris van het oud archief der Heerlijkheid, thans gemeente Zandvoort”, dat dit portret niet onwaarschijnlijk Sandrina van Brederode zou voorstellen, dochter van Reinout van Brederode (overleden in 1584) en Catharina van Holten. Deze Sandrina stierf te Wijk-bij-Duurstede in 1617, na vijf maal gehuwd te zijn geweest.

Eertijds maakte Zandvoort een deel uit der heerlijkheid Brederode, waarmede de eerste Heer van Brederode beleend werd door den Graaf van Holland, en die na het kinderloos overlijden van den laatsten Heer, Wolfert van Brederode, in 1679 aan de Staten van Holland terugkwam. Deze verkochten in publieke veiling (6 Nov. 1722) een gedeelte er van, genaamd Ambachtsheerlijkheid van Zandvoort, aan Paulus Loot van Amsterdam voor f 14.640. Deze

Loot liet zich den 31sten Mei van het volgende jaar inhuldigen als Heer van Zandvoort, dat toenmaals 92 huizen en 626 inwoners telde. Hij wist zich algemeen bemind te maken, en was de wel-doener van zijn heerlijkheid (20 Juli 1746 schonk hij de gemeente o.a. f 2703.15), waarom de schoolmeester van Zandvoort, tevens lijkbezorger, bij zijn overlijden dan ook een bijzondere memorie deed opstellen. ¹

„Pr. Memorie

van Zijn WED. Gestr. De Heere Paulus Loot van Santvoort, Heer van Santvoort enz. enz. enz.

Wegens het gepasseerde te Santvoort Omtrent het Overlijden en Begraaven van Syn WED. H^d. Op d: 14° Octob. 1753 Synde Zondag. De Nademiddag kerk uyt zijnde En ik Naauliks 't Huys Gekome zynde, kwam de Schout aan mijn Huys En zeyde mr. Gij moet eens bij de domine koomen, de secretaris is er moet u spreken. Waar op ik terstond met de schout heen ging. Bij d^oo komende zeyde de schout: de Heer Van Santvoort is

Achterkant van het Oude Mannen- en Vrouwenhuis.

doodt: doe Belaste mij de secretaris Om terstond ten vier Uuren te Luyden Een Half Uur Lang, En dat driemaal daags te doen bij Provizie zoo Lang Als Sijn WelEdHd. Boven Aarde was. En Ook Beval dien Heer mij Om met Twee Andere Verzeld Ordentelijk in 't zwart Gekleed de Notificatie te doen Aan de schout en scepenen, D^e en Kerkeraad. Hetwelk dien dag in die Ordre ook volbragt wierd.

Op de 16 dito Wierd mij door D^e H^r secretaris Geordineerd om met dezelve mannen die mij de Notificatie hadden helpen doen op de 18^e de Geheele Regeering tegen des anderen daags d^e 19^e ter Begraffenis te Noodigen en daar bij nog Eenige Burgers, die mij met Naamen Genoemd wierden. En wel zoo, dat ik er bij moest zeggen, dat ze na de Begraffenis Bij Corn. Van der Mije (Cornelis Bos van der Mije, welke van 1751—1772 schout was) moesten Gaan om een Glaasje Wijn te drinken En Een Stuk te Eten maar niet te Zingen off te Kijven, hetwelk ik haar ook zoo Gezegd hebbe. Ook kreeg ik Ordre Om de Graffkelder te Oopenen met zoodanige Adsisenten Als ik zoude verkiezen op mijn Kosten.

De Tijd Gekoomen zijnde om te Begraaven, zoo kwamen er Vier Bidders Uyt de Stadt met Een Koets en Bragten Een Slegt Kleed mede waar mede zij de zitplaats van Syn WEDHd In de Kerk Behongen. Ik Liet terstond als de Bidders kwaamen de Klok Luyden En na verloop van een Groot Half Uur kwam men met het Lijk bij het Kerkhoff, Alwaar de Baar op Ordre Even Binnen de muur Gezet was, het Lijk daar op gezet zijnde Hadden ze een Roeff en Een Kleed van Amsterdam Mede gebragt, welk Kleed ik offkeurde omdat het zoo Klijn was, dat op de Roeff Liggende de Kist niet konde Bedekken En Haalde ons doodkleed: En in ordre Gekoomen zijnde Gingen de Bidders Aan Eyder Zeyde van my Twee En Ik in de midden Voor het Lijk: en Om het slegte Weer werd my Geordineerd om maar Eens om de Kerk te Gaan, En zoo de Kerk in tot voor het Graff, Alwaar Twee mannen in Klommen om de Kist waar te nemen. Want de Kist moest met het VoetEynde Eerst wat Neder gelaaten worden, omdat de Oopening te Kort is en daarom Gebruykte Ik Ook drie Touwen voor de Zekerhij: het Lijk dan bijgezet zijnde Gingen wij de Kerk weder Uyt met zoo Goeden Ordre als wij konden En Geleyden de Vrinden tot voor het Huis van de schout, Alwaar ik de Bidders, die Anders voor het Lijk heel Onordentelijk Gegaan hadden, Aan Eyder Zeyde van de deur Twee Plaaste met de Hoed in de Hand, hetwelk Ik haar voor deede Zoo Lang totdat de Vrinden Nevens de schout en de H^r Secretaris en D^e in Huys waaren: En doe zeyde Ik nogmaals Aan de Regeerin en de Andere Genooden, dat ze nu beliefte te gaan Aan het Huys van Corns. v. d. Mye, maar dat ze dog niet moesten Zingen off Kijven: En nadat de Klok omtrent een Uur Geluyd had, kreeg ik Ordre om op te houden, maar dat we Zes weeken, te Reekenen van de Eerste Ordre off, driemaal daags Elke Reys Een Half Uur moesten Luyden. Ook kreeg ik Ordre om de Naam Van Syn WEDHd. met Koopere Spijkertjes op de Kist te Laaten spijkeren, hetwelk ik ook volbragt heb.

Laat onstot het Oude-Mannen- en Vrouwenhuis terugkeeren.

Den schilderachtigen voorgevel behoef ik hier niet weder te beschrijven, daar ik dezen reeds hierboven nauwkeurig in beeld heb weergegeven. Treden wij dus binnen. Door een tegen den voorgevel geplaatsten uitbouw komt men in het hoofdvertrek, een ruime zaal, met rood-steenen vloer en houten zoldering, rustend op zware balken. Aan het einde dezer stemmig verlichte ruimte bevindt zich een oude schouw, van binnen met kleurige tegels bekleed,

terwijl de linkerwand nog versierd is met een oude, zeer goede schilderij van A. Beerstraten, „Gezicht op Vlissingen”, deze schoone stad voorstellende met hare torens en molens uitstekend boven de vestingmuren, terwijl fraaie zeekasteelen met bolle zeilen statiglijk de haven binnenvallen.

Hier hing eertijds ook het hierboven genoemde portret der stichteres, tevens dat van haar echtgenoot, twee zeer bijzondere schilderijen uit het jaar 1583, die evenals de beschilderde vensters welke hier twee eeuwen lang het binnenvallend zonlicht zachtkens temperden, uit hun schoone omgeving weggerukt, en in de burgemeesterskamers van het nuchtere raadshuis zijn geplaatst. Mochten ze eenmaal weer hunne oude plaatsen innemen!

Op een der ruiten is in een ovaal een pink afgebeeld, met Zandvoort op den achtergrond; daaronder het volgende vers:

„Ik zeyl garen, voor de wint,
Maar ik moet hebben dat mij Godt gunt,
Hoe wij zeylen of laveren,
Is Godt met ons, wie mach ons deeren,
De Segen des Heeren, so Salomon seyt,
Maeckt rijk sonder arbeyt.”
1621.

Op een ander is een fregat afgebeeld en daaronder in sierlijk schrift:

„Dient Godt met goeden wille,
Geeft den armen en swijgt stille,
Samson was een sterck man,
Noch is hij sterker, die zijn tonge bedwingen kan,
Die alle sijn leit mit leit wil wreecken,
Samsons kracht sal hem ontbreecken.
Gerrit Willems en Aeltgen Willems,
sijn huysvrouw.”

Nog een ander heeft tot opschrift:

„Die den uitwendigen tempel bouwen,
en den inwendigen nyet,
Seyt my na schriftuers ontfouwen,
of sulcke menschen bedrijven yet.
Isaack Maertens. Gasthuysmeester.
Syburch Louweres, syn huysvrouw.”

Aan beide zijden der zaal bevinden zich elk vijf deuren, waarvan acht toegang geven tot uiterst kleine kamertjes, elk met een klein venster, een bedsteê, een miniatuurtafel en één of twee stoelen, naar gelang van het aantal inwonenden. Tusschen de deuren staan langs den wand de kleerkasten der oude luidjes, waarvan er op 't oogenblik tien zijn opgenomen, vijf mannen en vijf vrouwen. In deze zaal wordt gemeenschappelijk gegeten om een onderwetsche klaptafel.

Tijdens het sloopen der oude en het bouwen der tegenwoordige kerk, werd hier de dienst verricht; de oudjes herinnerden zich nog best, doch konden 't er niet over eens worden of de goê-gemeente bij die gelegenheden op stoelen of op banken zat. De verdere vertrekken bieden weinig merkwaardigs; één er van bevat nog een schouw, gelijk aan die der zaal, een eikenhouten kast en een Friesche hangklok; dit vertrek is des winters woon- en eetkamer, daar 't dan gemakkelijker te verwarmen is dan de groote zaal.

W. O. J. NIEUWENKAMP.

Pastoor L'Ami

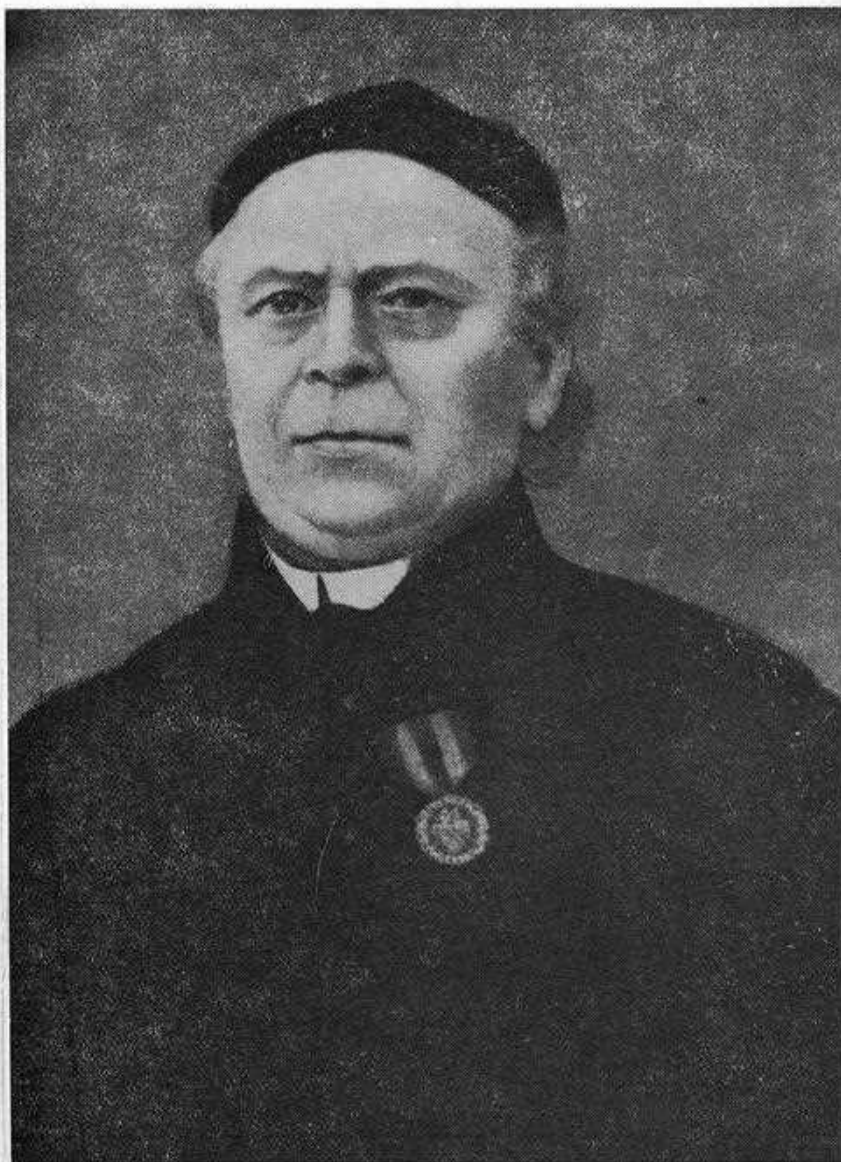
hielp arm Zandvoort met hand en hart

Nu dit nummer van Zandvoorts Nieuwsblad verschijnt aan de vooravond van de dag die in de Rooms Katholieke kerk als een der hoogtijdagen geldt, namelijk Allerheiligen op 1 november, leek het mij goed, eens een man naar voren te halen, die een onuitwisbaar stempel heeft gedrukt op onze gemeente, een man, die Zandvoort een grote genegenheid en liefde toedroeg en hielp waar hij helpen kon met hand en hart. Een man, die een rijke Parochie verliet, om in het toen nog arme vissersdorp Zandvoort zijn Parochie arbeid voort te zetten. In de jaren, dat hij in Zandvoort werkzaam was als pastoor in totaal 38 jaar), heeft hij enorm veel voor Zandvoort gedaan en niet alleen bij zijn Parochianen, doch bij alle inwoners werd hij tenslotte een man, die men op handen droeg.

Die man was pastoor l' Ami en wij vonden oud-archivaris G. N. de Heer bereid, ons over het werk van deze pastoor nader in te lichten, middels het interessante artikel, dat wij hieronder laten volgen.

Van harte dank ik de heer G. N. de Heer voor deze bijzonder boeiende bijdrage, die stellig in onze lezerskring met grote interesse zal worden gelezen.

K.

Pastoor l' Ami met de gouden medaille, hem geschonken door Keizer Napoleon III van Frankrijk.

Jacobus Joannes l' Ami werd geboren op 9 februari 1814 te Roelofarendsveen en tot priester gewijd op 21 mei 1842 te Citta di Castello bij Rome. Hij was achtereenvolgens kapelaan te Amsterdam, Zierikzee en Purmerend. Hij werd pastoor te Zandvoort op 6 september 1851 en is op 31 augustus 1889 aldaar gestorven.

In 1852 werd Zandvoort een zelfstandige parochie en moest worden voorzien in de benoeming van een pastoor. Door de Aarts-priester werd kapelaan l' Ami daartoe uitgekozen. Deze ontving in de maand augustus 1851 een schrijven om naar Soeterwoude te komen waar de Aarts-priester verbleef. Daar werd aan kapelaan l' Ami mede gedeeld dat hij tot pastoor van Zandvoort was benoemd en tegelijkertijd werd hem de verre van rooskleurige toestand van zijn toekomstige parochianen afgeschilderd. Aan de trouw gebleven katholieken waren alle onroerende kerkelijke goederen ontnomen en roerende goederen om een kerk en een pastorie te bouwen waren er ook al niet. Er was geen penning en later zou nog blijken dat de „kerkekas” een deficiet aanwees.

In Purmerend, de standplaats van kapelaan l' Ami, was een fraaie kerk, sierlijke paramenten, een goed zangkoor, een prachtig orgel en over het algemeen bemiddelde gelovigen, die zeer goed voorzagen in de behoeften van geestelijken en kerk. Het was dan ook een geweldig contrast, maar de gehoorzaamheid aan de kerkelijke overheid deed hem over alle bezwaren heen stappen en zo kwam Pastoor l' Ami op zaterdag 6 september 1851 te Zandvoort aan met zijn zuster Jaantje en het noodzakelijke huisraad. Hij begaf zich naar de huis-kapel (het latere café „Neuf”, thans de „Kousepael” in de Haltestraat) waarvan kerkje en woon-gelegenheid onder één dak en vond dit verblijf gesloten, want de kapelbewaarster, een zekere Jobbe van der Meij, van beroep visvrouw was niet aanwezig. De nieuwe pastoor kon moeilijk blijven wachten tot ze terug kwam en hij liet het kerkhuis openmaken. Toen Jobbe 's avonds terugkeerde, was ze niet genegen het huis te verlaten omdat ze er al zo lang gewoond had.

Ze was van mening dat de pastoor maar kamers moest nemen in het dorp.

Toch is ze gezwicht en nam met haar zoon, die bij haar inwoonde, haar intrek bij een getrouwde zoon, Dirk van Velzen.

Zo kwam pastoor l' Ami dus in het rustige bezit van zijn kerk en woonhuis, waar hij een paar jaar „op de zolder onder de dakpannen heeft gelogeed”, want andere ruimte was er niet.

Er was dus een pastoor, maar nu moest er nog een behoorlijke kerk met pastorie komen. Het was voor de nieuwe geestelijke geen bemoeiigend begin; zoals reeds gezegd er was meer schuld dan bezit. Hij heeft er echter dapper zijn schouders onder gezet. Het viel hem soms als bedelpastoor niet mee, maar het was voor de zaak van God en gelaten heeft hij verschillende moeilijkheden, die hem van sommige zijden niet bespaard gebleven zijn, gedragen.

Voor zijn nooit aflatende ijver en zijn grote doortastendheid kan men niet anders dan grote bewondering hebben. De kerk, thans Patronaatsgebouw) kwam er en werd in 1854 in gebruik genomen. Begrijpelijk dat pastoor l' Ami schrijft: „Op den

De huidige „Kousepael” in de Haltestraat was in de eerste jaren de kerk van pastoor l' Ami,

Het huidige Patronaatsgebouw, thans Verenigingsgebouw „de Krocht” was de R.K. Kerk die met enorme inspanning door pastoor l' Ami verwezenlijkt werd. De Haarlemmerstraat was toen nog duingebied.

achtsten oktober heb ik de H. Mis voor de eerste maal in de nieuwe kerk opgedragen; welk een vreugdegevoel ik daarbij gewaar werd is niet wel uit te drukken”.

In september 1876 herdacht pastoor l' Ami zijn 25 jarige herderlijke bediening te Zandvoort. Het werd een feest, dat op waarlijk grootse wijze gevierd werd en duidelijk tot uiting bracht de grote waardering, die men voor de jubilaris had.

Op 29 november 1864 zeer vroeg strandde even ten zuiden van Zandvoort een Frans schip, de Pauline. De kapitein en enkele leden van de bemanning hebben zich zwemmende kunnen redden. Pastoor l' Ami ontfermde zich over hem. Keizer Napoleon III van Frankrijk verleende hem daarvoor een gouden medaille. (Zie portret).

Een andere belangrijke gebeurtenis in het leven van deze pastoor was ook het bezoek van Keizerin Elisabeth van Oostenrijk, de echtgenote van Keizer Frans Jozef, aan Zandvoort in de jaren 1884 en 1885. Hare Majesteit was hier onder behandeling van de beroemde dokter Joh. G. Mezger. Zij bezocht ook de parochiekerk, waar aanvankelijk de mis werd opgedragen door een Amsterdamsche pastoor. Al spoedig geschiedde dit door pastoor l' Ami. Hij kon tevreden zijn over het verblijf van zijn hoge gaste in Zandvoort, want zij schonk de pastoor onder meer een fraaie waardevolle kazuifel, waaraan zeer veel goudbrocaat verwerkt was en die vervaardigd was in Weenen. Aan de achterzijde zijn onderaan de wapens van de keizerlijke familie geborduurd, waarboven de Oostenrijkse kroon is aangebracht. De kazuifel verkeert nog in zeer goede staat en wordt nog steeds gebruikt. Dankbaar kon ook zijn de Zandvoortse schilder van de Kruk, die

bezig was kerk en pastorie op te schilderen. Hij ontving van de keizerin twee rijksdaalders, ogenschijnlijk geen groot geschenk doch vergeleken met de huidige loonstandaard minstens honderd gulden waard.

Gedurende de laatste jaren van zijn priesterleven is de pastoor wat gaan sukkelen. Hem werd een kapelaan toegevoegd, die vele werkzaamheden van hem overnam. Met zijn gezondheid bleef het helaas bergafwaarts gaan. Op 31 augustus 1889 overleed deze herder, die algemeen bemind was zowel bij zijn parochianen als bij de niet katholieke inwoners van Zandvoort. Terecht heeft de gemeenteraad een straat naar hem genoemd en daarmee erkend dat deze priester behoort heeft tot die personen, die een onuitwisbare indruk op Zandvoorts bevolking hebben achtergelaten. Vooral de armen droeg hij een warm hart toe. Alles wat hij maar kon missen was voor hen en daarbij lette hij niet op religie.

Boven zijn laatste rustplaats, door hemzelf uitgekozen, hebben de parochianen uit dankbaarheid en ter gedenktienis aan hun trouwe herder, een gedenkkrans opgericht, waarin de verzen Christus staat afgebeeld. Zeer juist vermeldt zijn bidprentje: „Ziet ik heb mijn armoede het benodigde voor het huis des Heeren vergaderd”.

De gegevens voor dit artikel zijn in hoofdzaak overgenomen uit het Gedenkboekje, uitgegeven bij gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de parochie Sint Agatha te Zandvoort, samengesteld door Dr. H. J. Barnhoorn, M. S. F. en Joh. G. Crabbendam.

Zandvoort, wijnmaand 1969

G. N. de Heer

Simon Paap was maar 76.5 duim hoog

In een allercharmantst boekje in de serie „Curiositeiten van allerlei aard“, uitgave firma R. C. Meyer, Kalverstraat 64 te Amsterdam, uit het jaar 1876 wordt in de deeltjes 35 en 36 iets verteld over allerlei dwergen uit binnen- en buitenland. Onder meer wordt aandacht geschonken aan de dwerg Simon Paap, die op 25 mei 1789 te Zandvoort werd geboren. Zijn ouders Jan Paap en Jannetje Dirksd. Kraay waren beiden van middelmatige lengte, evenals de dochter die uit datzelfde huwelijk geboren werd.

Simon Paap bereikte een lengte van 76½ Nederlandse duim. Zijn lichaam was zeer evenredig van bouw, met uitzondering van zijn hoofd, dat naar verhouding te groot was. Na zijn vierde jaar is Simon Paap niet meer gegroeid, schrijft de heer W. Greve, geneesheer te Delft in zijn „Natuur- en Geschiedkundige Verhandeling over de Reuzen en Dwergen“ (Amsterdam 1818). Simon bezat geen lichaamsgebreken en op de dorpschool was hij zijn medeleerlingen eerder vooruit dan dat hij achterlijk bij hen was. Hij was vrolijk en aangenaam in de omgang met zijn dorpsgenoten. Wanneer hij ergens op bezoek was en op een stoof boven op een tafel zijn zitplaats had ingenomen, ging hij zich wel eens te buiten aan het gebruik van sterkedrank, hetgeen ten gevolge had, dat hij meer dan eens in beschoonen toestand naar huis moest gedragen worden. Ook was hij een groot minnaar van het schone geslacht. Na zich enige jaren op de Nederlandse kermissen en in het buitenland voor geld te hebben laten zien, stierf hij op 2 december 1828 te Dendermonde op negenendertigjarige leeftijd. Zijn lijk werd naar zijn geboorteplaats gebracht en op 12 december in de kerk te Zandvoort ter aarde besteld. Op 6 mei 1829 werd het weer opgegraven en overgebracht in een ander graf, in het koor, naast de preekstoel, zoals blijkt uit het procesverbaal, dat bij de gelegenheid werd opgemaakt.

Het opgraven geschiedde in tegenwoordigheid van mr. Jan Willem Willekes, burgemeester van Zandvoort en Jan van der Meye, eerste assessor der gemeente. Er werd geconstateerd, dat het lijk van Simon zich in de geopende kist bevond. Door de grootte van het hoofd en door de gehele statuur kon de

identiteit worden vastgesteld. Nadat de kist weer gesloten was, werd deze in het nieuwe graf neergelaten, terwijl in

de muur boven het graf een steen gemetseld werd, waarop het volgende vermeld staat:

SIMON PAAP

TE ZANDVOORT GEBOREN OP 25 MEI 1789
te Dendermonde overleden op 2 December 1828

hier begraven op 12 December 1828

HIJ HAD DE LENGTE VAN DEZEN STEEN

(76½ duim Nederlandsch)

Hij woog 14½ Nederlandsche Ponden.

w.g. J. W. Willekes, burgemeester

w.g. J. van der Meye 1ste Assessor

Geregistreerd te Haarlem den elfden Mei 1800 negen en twintig
Kosten fl. 01 met 26 ocenten.

Tot nu toe is het verhaal over de dwerg Simon Paap betrekkelijk normaal, maar wat nu volgt is een raadselachtige zaak, die nooit is opgelost en die nu 125 jaar na de feiten ook nooit meer opgehelderd zal worden. Om een inzicht te krijgen in de feiten, laat ik thans de inhoud volgen van een brief, die de heer C. Smit, med. dr. te Zandvoort schreef aan de redactie van „Curiositeiten van allerlei aard“.

„Omstreeks het jaar 1840 ontving ik een schrijven van prof. Broers uit Leiden, het verzoek inhoudende het lijk van Simon Paap te kopen voor het natuurkundig kabinet te Leiden. Ik haastte mij de erfgenaam van de dwerg (Jacob Hollenberg, die was gehuwd geweest met de zuster van Simon Paap) kennis te geven van dit verzoek en reeds was ik met deze in onderhandeling getreden over de verlangde koop, toen ik toevalliger wijze te weten kwam, dat het geraamte van zijn zwager zich bevond in het kabinet van prof. Hendriks te Zuiderburg, nabij Voorburg. Ik gaf aan Hollenberg kennis van hetgeen ik vernomen had en het gemeentebestuur van Zandvoort, dat werd ingelicht, gelastte de opening van het graf in de kerk te Zandvoort. Deze opening, waarvan behoorlijk proces-verbaal werd opgemaakt, geschiedde in tegenwoordigheid van de familie van de overledene, de rechter, de burgemeester van Zandvoort en mijn persoon. De kist was aanwezig, doch bevatte thans de beenderen van een kind van zes à zeven jaar, hetgeen duidelijk was te constateren. In ieder geval was het niet het stoffelijk overschot van Simon Paap. Een gerechtelijk onderzoek werd ingesteld, getuigen werden gehoord, waaronder de koster, de doodgraver, mijn persoon en prof. Hendriks, doch verder werd door de familie niets meer van de zaak gehoord“.

Hetgeen dr. Smit had medegedeeld bleek later waarheid te zijn geweest, want toen na de dood van prof. Hendriks, diens anatomisch kabinet te Zuiderburg in veiling werd gebracht, werd ook het geraamte van Simon Paap aan de meestbiedende verkocht. Wie de koper was en in wiens bezit het geraamte zich thans bevindt is niet bekend, evenmin hoe de verwisseling van de beide geraamten in de kist in de kerk te Zandvoort heeft kunnen plaats vinden.

J. van Doveren

dwerg simon paap na 144 jaar nog steeds spoorloos

In een allercharmantst boekje in de serie 'Curiositeiten van allerlei aard', uitgave firma R. C. Meyer, Kalverstraat 64 te Amsterdam, uit het jaar 1876 wordt in de deeltjes 35 en 36 iets verteld over allerlei dwergen uit binnen- en buitenland. Onder meer wordt aandacht geschonken aan de dwerg Simon Paap, die op 25 mei 1789 te Zandvoort werd geboren. Zijn ouders Jan Paap en Jannetje Dirksd. Kraay waren beiden van middelmatige lengte, evenals de dochter die uit datzelfde huwelijk geboren werd.

Simon Paap bereikte een lengte van $76\frac{1}{2}$ nederlandse duim. Zijn lichaam was zeer evenredig van bouw, met uitzondering van zijn hoofd, dat naar verhouding te groot was.

Na zijn vierde jaar is Simon Paap niet meer gegroeid, schrijft de heer W. Greve, geneesheer te Delft in zijn 'Natuur- en Geschiedkundige Verhandeling over de Reuzen en Dwergen' (Amsterdam 1818). Simon had geen lichaamsgebrek en op de dorpschool was hij zijn medeleerlingen eerder vooruit dan dat hij achterlijk bij hen was.

Hij was vrolijk en aangenaam in de omgang met zijn dorpsgenoten. Wanneer hij ergens op bezoek was en op een stoof boven op een tafel zijn zitplaats had ingenomen, ging hij zich wel eens te buiten aan het gebruik van sterke drank, hetgeen ten gevolge had, dat hij meer dan eens in beschonken toestand naar huis moest gedragen worden. Ook was hij een groot minnaar van het schone geslacht. Na zich enige jaren op nederlandse kermissen en in het buitenland voor geld te hebben laten zien, stierf hij op 2 december 1828 te Dendermonde op negenendertigjarige leeftijd. Zijn lijk werd naar zijn geboorteplaats gebracht en op 12 december in de kerk te Zandvoort teraarde besteld. Op 6 mei 1829 werd het weer opgegraven en overgebracht in een ander graf, in het koor, naast de preekstoel, zoals blijkt uit het proces-verbaal, dat bij die gelegenheid werd opgesteld.

Het opgraven geschiedde in tegenwoordigheid van mr. Jan Willem Willekes, burgemeester van Zandvoort en Jan van der Meye, eerste assessor der gemeente. Er werd gekonstateerd, dat het lijk van Simon zich in de geopende kist bevond. Door de grootte van het hoofd en door de gehele statuur kon de identiteit worden vastgesteld. Nadat de kist weer gesloten was, werd deze in het nieuwe graf neergelaten, terwijl in de muur boven het graf een steen met inscriptie gemetseld werd.

Geboren te Zandvoort, overleden te Dendermonde in den ouderdom van byna 40 Jaren groot zynde $30\frac{1}{4}$ oude Amsterdamsche of omtrent $76\frac{1}{2}$ Nederlandsche duimen.

Dit 's Simon Jane Paap door Reekers kunst geteekend,
Als Zandvoorts dwerg bij Bat en Belg en Brit vermaard
Wie kende hem, (die op dit zeldzaam aanzigt staart)
En zegt niet ongevergt: 'Het lijkt den Schalk uitstekend?'

Prent uit Gemeente-archief Zandvoort

Tot nu toe is het verhaal over de dwerg Simon Paap betrekkelijk normaal, maar wat nu volgt is een raadselachtige zaak, die nooit is opgelost en die nu 144 jaar na de feiten ook nooit meer opgehelderd zal worden. Om een inzicht te krijgen in de feiten, volgt hier de inhoud van een brief, die de heer C. Smit, med. dr. te Zandvoort schreef aan de redactie van 'Curiositeiten van allerlei aard'.

'Omstreeks het jaar 1840 ontving ik een schrijven van prof. Broers uit Leiden, het verzoek inhoudende het lijk van Simon Paap te kopen voor het natuurkundig kabinet te Leiden. Ik haastte mij de erfaam van de dwerg (Jacob Hollenberg, die was gehuwd met de zuster van Simon Paap) kennis te geven van dit verzoek en reeds was ik met deze in onderhandeling getreden over de verlangde koop, toen ik toevalliger wijze te weten kwam, dat het geraamte van zijn zwager zich bevond in het kabinet van prof. Hendriks te Zuiderburg bij Voorburg. Ik gaf aan Hollenberg kennis van hetgeen ik vernomen had en het gemeentebestuur van Zandvoort, dat werd ingelicht, gelastte de opening van het graf in de kerk te Zandvoort. Deze opening,

waarvan behoorlijk proces-verbaal werd opgemaakt, geschiedde in tegenwoordigheid van de familie van de overledene, de rechter, de burgemeester van Zandvoort en mijn persoon. De kist was aanwezig, doch bevatte thans de beenderen van een kind van zes à zeven jaar, hetgeen duidelijk was te constateren. In ieder geval was het niet het stoffelijk overschot van Simon Paap. Een gerechtelijk onderzoek werd ingesteld,

getuigen werden gehoord, waaronder de kosten, de doodgraver, mijn persoon en prof. Hendriks, doch verder werd door de familie niets meer van de zaak gehoord'. Hetgeen dr. Smit had medegedeeld bleek later waarheid te zijn geweest, want toen na de dood van prof. Hendriks diens anatomisch kabinet te Zuiderburg in veiling

werd gebracht, werd ook het geraamte van Simon Paap aan de meestbiedende verkocht. Wie de koper was en in wiens bezit het geraamte zich thans bevindt is niet bekend, evenmin hoe de verwisseling van de beide geraamten in de kist in de kerk te Zandvoort heeft kunnen plaatsvinden.

V o o r w o o r d.

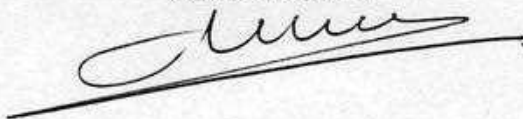
In het bekende boek van Graaf Corti " Elisabeth " komt slechts een korte beschrijving voor van het verblijf van de Keizerin in Zandvoort in de jaren 1884 en 1885.

Als verzorger van het archief der gemeente Zandvoort was ik in de gelegenheid meer uitvoerige gegevens omtrent dit onderwerp bijeen te brengen en deze met een aantal handgekleurde foto's , direct of indirect betrekking hebbende op de Keizerin, in dit album op te nemen.

Gezien de grote belangstelling , die nog allerwege voor de geschiedenis van deze schitterende , charmante en sympathieke vrouw bestaat, heb ik gemeend goed te doen dit boekwerk aan te bieden aan de Regering van de Oostenrijkse Bondsrepubliek ten behoeve van het Staatsarchief te Weenen opdat ook de Oostenrijkse bevolking iets meer zal weten over het leven van Keizerin Elisabeth in de Nederlandse badplaats Zandvoort aan Zee.

Zandvoort, Lente 1965.

G.N.de Heer.

KEIZERIN ELISABETH.

-----o-----

Elisabeth, genaamd Sissi, werd geboren op 24 December 1837. Zij werd op 10 September 1898 vermoord door een anarchist, die later in de gevangenis zelfmoord pleegde.

Op 24 April 1854 huwde zij met Keizer Frans Jozef de eerste van Oostenrijk .

In het boek " Elisabeth " , geschreven door Egon Caesar Conte Corti, in het Nederlands bewerkt door Maria Heemskerk, lezen we op bladzijde 238 e.v. (in de achtste druk op bladzijde 200.) : *En dan was er*

" De ischias of nerveuse pijnen van Elisabeths voeten worden intussen door de vele krachttouren steeds erger en in Mei 1884 reist zij opeens halsoverkop naar Amsterdam om daar de toendertijd wereldberoemde Dokter Mezger te raadplegen . Dit is een kort aangebonden heerschap, die een massagekuur van zes weken als vereiste voor haar beterschap stelt. Hij bereikt er echter weinig mee, daar Elisabeth ook in Holland overmatig aan sport blijft doen en eens zelfs tien uur achter elkaar marcheert. Zij wordt zoo prikkelbaar , dat Dokter Mezger de kuur afbreekt en blij is Hare Majesteit te zien vertrekken . In Juli 1884 komt Elisabeth in Beieren terug en de Hollandse dokter, met wie zij dweept juist omdat hij zoo kortaf tegen haar is , heeft tenminste bereikt dat zij nu regelmatig en behoorlijk eet. Hij dreigde namelijk dat zij binnen twee jaar een oude vrouw zou zijn , wanneer zij voortging zich zoo slecht te voeden. Maar de tochten , zelfs bij stromende regen worden voortgezet. De verblijfplaats voor de herfst is natuurlijk weer

Gödöllő in Hongarije en in November ook Ofen (Boedapest)
Daar ontvangt Elisabeth de koningin van Roemenië, Carmen
Sylva, met wie zij in veel opzichten overeenstemt en die
haar aanraadt het dichten weer te hervatten " als blik-
semafleider voor allerlei leven " Dezelfde raad had Vale-
rie haar moeder ook dikwijls gegeven.

Voorlopig verdiept de keizerin zich alleen nog maar in
haar twee lievelingsdichters Heinrich Heine en Homerus.
Na de wintercampagne in Boedapest en Weenen, die haar ge-
duchte " hofbalhoofdpijn " bezorgde, zooals Valerie het
zelf noemt, gaat zij in Maart 1885 weer een kuur doen bij
dokter Mezger in Amsterdam . Zij huurt een villa in Zand-
voort, en hier is het dat na 30 jaren weer een gedicht
ontstaat in de trant van Heine en tegelijk een verheer-
lijking van de Homerische Achilles, die meer en meer Eli-
sabeths droomheld wordt. In de tuin van Miramar bij Triëst
(een buitenverblijf van de keizerlijke familie) heeft zij
een beeld van zijn stervende figuur laten plaatsen.

De steeds wisselende schoonheid van de Zee geeft haar
stof tot vele dichtproeven en zij ziet zichzelf als een
rusteloos zwierende zeemeeuw, die nergens neerstrijkt om
er lang te blijven . Uit haar poëtische dromen wordt zij
vrij hardhandig gewekt door een zekere Leon Bindshuyden,
een als heer gekleed persoon, die op straat in Amsterdam
haar waaier met zijn paraplu opzij slaat. De politie ver-
hoort hem en hij verklaart alleen het gezicht van de zich
zoo verbergende dame te hebben willen zien. De Nederland-
sche regering betuigt haar leedwezen , maar voor Elisabeth

is het een waarschuwing om zich niet overal volkomen veilig te wanen.

Van Amsterdam gaat de reis over Heidelberg. In December wenste zij vanwege haar ischias weer naar dokter Mezger te reizen, doch zij werd door haar dochter Valerie hiervan afgehouden. Elisabeths wanhopige klachten komen haar dochter overdreven voor. Wanneer zijn vrouw zelfs toespelingen maakt op zelfmoord, verklaart keizer Frans Jozef eenvoudig "dan kom je in de hel " Tot zoover het interessante verhaal van Graaf Corti.

Wat het verblijf van deze " merkwaardige " vrouw in Zandvoort betreft, weten we dus dat zij ter genezing een bezoek bracht aan dokter Mezger in Amsterdam. Deze oefende praktijk uit in het Amstelhotel aldaar. Op 2 Mei 1884 kwam H.M. met gevolg per extratrein in de hoofdstad aan. Zij reisde streng incognito onder de naam Gravin von Hohenembs. Het incognito betekende echter niet zoveel, want spoedig vertelden de bladen dat de keizerin van Oostenrijk in Amsterdam was. Zij nam haar intrek in Bracks Doelenhotel. De keizerin hield ervan zich vroeg ter ruste te begeven en tijdig op te staan. Direct na aankomst begaf zij zich naar de beroemde medicus en bracht verder haar dagen door met het maken van uitstapjes in Amsterdam en naar de Zaanstreek naar Alkmaar, Volendam , Marken enz. Ook de lijfarts van de keizerin , Hofrath Wiederhofen, had op de dag van aankomst een onderhoud met dokter Joh.G.Mezger. Het resultaat daarvan was de raad aan de keizerin om direct met de voorgenomen kuur te beginnen.

Van 13
rijdingen
van Vondra
Katharina
dame

Op 9 Mei 1884 bezocht de keizerin met haar inmiddels overgekomen dochter Valerie en gevolg van vijf personen de badplaats Zandvoort, waar een wandeling van een paar uren langs het strand werd gemaakt. Het diner werd daarna gebruikt in Hotel Von Kaufman, (Hotel d'Orange.) Met de avondtrein keerde het hoge gezelschap terug naar Amsterdam. De volgende dag echter kwam H.M. weer naar Zandvoort, waar zij met grote belangstelling keek naar het veilen van de vis op het strand, van de pinken aldaar aan land gebracht .

Ook het oude Kennemerland met zijn zee en duinen en vele buitenplaatsen oefende op de keizerin een grote bekooring uit. In Velsen stelde de heer Wüste zijn Zwitserse chalet " Spaar en berg " aan de Wüstelaan te Santpoort aan haar ter beschikking . Op 14 Mei vertrok het stalpersoneel met vier paarden naar Santpoort, waar de viervoeters ondergebracht werden in de stal van " Spaar en berg " om daar te dienen voor uitstapjes van de keizerin door de omgeving.

Omstreeks 18 Mei 1884 nam de keizerin in Hotel ~~Von~~ Kaufman te Zandvoort met haar gevolg, bestaande uit 15 personen elf appartementen in gebruik . In de vroege morgenuren na het ontbijt werden kleine wandelingen langs het strand gemaakt, die zich soms ook door de duinen uitstrekten tot Santpoort, vanwaar H.M. dan gewoonlijk te paard naar Zandvoort terugkeerde, altijd zooveel mogelijk langs het strand. Na het diner wandelde zij dan wederom langs de zee en begaf zich dan vroeg ter ruste. Op 26 Mei bezocht de keizerin voor de tweede maal den Haag en Scheveningen . Zij legde

deze tocht geheel te voet af. Terugkomende in Zandvoort was het die dag blijkbaar prachtig weer want het was te Zandvoort " zeer vol ". "De Ton " welke op het duin geplaatst was, niet ver van hotel Von Kaufman, bood waarschijnlijk een aantrekkelijke rustplaats, want vandaar verlustigde de keizerin zich in de schone aanblik van zee en strand. Des morgens ging de keizerin in deze tijd naar Dokter Mezger, des middags was zij dan weer in Zandvoort, omdat de zee voor haar een grote aantrekkelijkheid bezat en hoewel Hare Majesteit zelf de beschikking had over een luxe equipage , gaf zij voor haar ritjes in de omgeving meermalen de voorkeur aan het eenvoudige oude brikje van de stalhouder Driehuijzen te Zandvoort. Zij hield van lange wandelingen langs het strand en wilde ook te voet naar Noordwijk, doch moest daar van afzien omdat haar gevolg bezwaar maakte tegen deze wandeling van drie uur heen en drie uur terug door het vaak mulle zand. Meermalen maakte zij echter deze tocht per rijtuig langs het strand . Een vierwielige boerenwagen met brede wielen , goed voorzien met kussens en dekens en met twee paarden bespannen, werd hiervoor gebruikt.

Tijdens haar verblijf in hotel Von Kaufman maakte de keizerin gebruik van de badinrichting "Neptunus", die geëxploiteerd werd door de heer Von Kaufman in compagnonschap met de heer Jan Hollenberg, de vader van de heer Jan Hollenberg , onlangs overleden. Van de toen nog wit geschilderde badkoetsen werden de nummers 1 en 2 gereserveerd voor de keizerlijke familie.

In deze beide koetsen hing tegenover de deuropening een spiegel, waarnaast aan de ene zijde de Oostenrijks en aan de andere kant de Nederlandse vlag was geschilderd.

Meerdere malen woonde keizerin Elisabeth de mis bij in de Parochiekerk te Zandvoort, welke werd gelezen door Pastoor W. Hoorneman van de parochie van de H. Augustinus te Amsterdam, aan wie daartoe het verzoek was gedaan. Later woonde de keizerin ook diensten bij, welke geleid werden door de Zandvoortse pastoor l'Ami. Deze kon tevreden zijn over het verblijf van zijn hoge gaste in Zandvoort, want zij schonk de pastoor een zeer fraaie en waardevolle kazuifel, waaraan zeer veel goud-brocaat verwerkt was en die vervaardigd werd in Weenen. Aan de achterzijde zijn onderaan de wapens van de keizerlijke familie geborduurd, waarboven de Oostenrijkse kroon is aangebracht. Dit kazuifel verkeert ook thans nog altijd in zeer goede staat en wordt nog steeds gebruikt *anc*

De zee trok de keizerin onweerstaanbaar. Zoo begaf zij zich ook naar IJmuiden en maakte van daar uit over zee een tochtje met de Hercules. Op Maandag 9 Juni, daags voor haar vertrek, bezocht zij Apeldoorn, waar het Loo werd bezichtigd. Op 10 Juni vertrok H.M. Volgens de pers heeft zij zich in die dagen zoo vrij in Zandvoort kunnen bewegen omdat de bewoners en de bezoekers van het zeedorp haar niet hinderden en haar incognito streng eerbiedigden. Daardoor rijpte bij haar het plan om zes weken later weer terug te komen, doch het duurde tot 27 Februari 1885 alvorens de keizerin weer in Amsterdam kwam, om de het

vorig jaar afgebroken kuur bij dokter Mezger voort te zetten. Kort na haar aankomst vertrok zij alweer naar Zandvoort, waar de heer Ricard, chef van de firma Ricard en Freiwald te Amsterdam, haar als gaste in zijn villa " Paula " aan de Noordboulevard ontving. Dit landhuis was voor een gedeelte nieuw en op waarlijk vorstelijke voet voor de hoge gaste ingericht. De maaltijden werden in Bracks Doelenhotel bereid en vanuit Amsterdam in villa Paula bezorgd. Bij kleine uitstapjes vanuit IJmuiden maakte de keizerin gebruik van het Engelse stoomjacht " Sante Cecilea " van Lord Paget. Het was een fraai ingericht en goed bemand ijzeren stoomschip. Deze boottochten bekwamen H.M. blijkbaar goed, want op 11 Maart maakte ze met hetzelfde schip weer een tochtje , overnachtte aan boord van het schip en kwam 's morgens om 6 uur in IJmuiden weer binnen, doorstomend naar Amsterdam, waar de keizerin moest zijn voor de behandeling door dokter Mezger. Op 17 Maart herhaalde zij deze tocht nogeens.

Op 29 Maart 1885 overhandigde H.M. in zeer vleierende be-
woordingen aan dokter Joh.G. Mezger de onderscheidingste-
kenen van Groot Officier met de Ster in de Orde van Frans
Jozef, hem door Zijne Majesteit de Keizer verleend.

Daarna kwam weer het afscheid. Per spoor vertrok de kei-
zerin naar IJmuiden . Daar wachtte de "Sante Cecilea" voor
een vijfdaagse tocht langs de Engelse kust. Daarna ging
de boot naar Vlissingen en werd per keizerlijke trein de
tocht naar Heidelberg voortgezet, waar haar dochter Vale-
rie haar opwachtte .

Heine's

Was will die einsame Träne ?

Sie trübt mir nur den Blick.

Sie blieb aus alten Zeiten

In meinem Aug' zurück.

was haar lievelingsgedicht. Het is ingebeteld in het monument , dat zij liet plaatsen in het park van het kasteel Achilleion op Korfu. Naar men zegt had zij in verband met het vele verdriet in haar leven (kroonprins Rudolf en het drama van Mayerling) de laatste regel willen veranderen in : "In meinem Mutteraug zurück". Uit pieteit tegenover de grote dichter heeft zij dit echter niet willen doen.

En hiermede beeindig ik mijn beschrijving van het bezoek van Keizerin Elisabeth aan de badplaats Zandvoort.

Gaarne wil ik een woord van dank brengen aan hen ,die het mij mogelijk gemaakt hebben vorenstaande gegevens bijeen te brengen. Wijlen D^r. Plaschke te Zandvoort stond voor dit doel de portretten van de keizerin af . De Redactie van Haarlems Dagblad , de Firma Enschedé te Haarlem alsook het Gemeentelijk Foto-archief te Amsterdam verleenden mij gastvrij toegang tot hun archieven .

Zandvoort , Lente 1964
Nederland.
Julianaweg 27.

G. N. de Heer
Oud-Chef Afd. Interne Zaken
ter Gemeentesecretarie van
Zandvoort.

uit het

STOOMTJOPERK

der NIS

door J. J. B. Vellekoop

De spoorwegverbinding Haarlem-Zandvoort DEEL V-1

Inleiding

Zoals we in ons vorig artikel over de Haarlemmermeerlijnen hebben gezien is de exploitatie hiervan geen onverdeeld succes geweest. Reeds sedert 1880 was de H.S.M. zich uit concurrentie overwegingen steeds meer gaan toeleggen op de exploitatie van lokaalspoorwegen waarbij de gedachte voorzat deze als aanvoerlijnen voor haar hoofdspoorwegen te benutten in de hoop dat ook minder belangrijke verbindingen zich mettertijd wel lonend zouden laten exploiteren.

Hoewel men hiermede vaak bedrogen is uitgekomen is zulks niet het geval geweest voor de verbinding met Zandvoort alwaar de exploitatie uitkomsten in latere jaren aanzienlijk zijn verbeterd. De in 1881 tot stand gekomen verbinding Haarlem-Zandvoort was de eerste lokaalspoorweg in Nederland.

Voordien was men aangewezen op een reeds in 1851 geopende diligenciedienst van de Haarlemse Stalhouderij J. C. v.d. Berg, in latere jaren gevolgd door een omnibusdienst welke werd uitgevoerd door Hotel Driehuizen en het Grote Badhuis te Zandvoort in aansluiting op de treinen te Haarlem. Deze pijnlijk stotende rammelkasten hadden vanaf station Haarlem ongeveer 1½ uur werk om Zandvoort te bereiken.

Teneinde de reisduur nog enigszins te verkorten was door de H.S.M. aan de Zandvoorterweg nabij de Leidsche Vaart een eenvoudige halteplaats gesticht (de voorloper van het tegenwoordige station Heemstede-Aerdenhout) alwaar men op de omnibus naar Zandvoort kon overstappen.

Op initiatief van de bouwexploitanten Gebr. Eltzbacher & Co. te Amsterdam traden omstreeks 1878 plannen op de voorgrond om het eenvoudige vissers-

dorp Zandvoort in meer uitgebreide zin tot toeristenbadplaats te bestemmen. Voor de verwezenlijking dezer plannen zou een spoorwegverbinding uiteraard onontbeerlijk zijn waarmede tevens een geregelde aanvoer der benodigde bouwmaterialen zou zijn verzekerd.

Ook de schelpenhandel, naast de visvangst een der voornaamste middelen van bestaan der Zandvoortse bevolking, zou hiermede ten zeerste gebaat zijn: een vlotter schelpenvervoer naar de diverse hier te lande gevestigde kalkbranderijen zou de afzetmogelijkheid ongetwijfeld vermeerderen.

De aan een spoorweg verbonden kosten waren tot dusverre echter steeds een beletsel voor de totstandkoming hiervan geweest. Uitkomst bracht het op 9 augustus 1878 in werking getreden Lokaalspoorwegreglement waarbij voor lokaalspoorwegen beperkte voorschriften golden betreffende baanaanleg, beveiliging enz. waardoor op de bouwkosten aanzienlijk zou kunnen worden bespaard.

Thans achtten de Gebr. Eltzbacher & Co. de tijd gekomen hun speculatieve plannen te verwezenlijken: tegen eind september 1880 werd door hen in associatie met de Gebr. Sulzbach te Frankfurt a. Main besloten tot de aanleg en exploitatie van de lokaalspoorweg Haarlem-Zandvoort in verband waarmede de per 27 augustus 1879 aan de heer Ed. J. J. Kuinders te Overveen verleende concessie werd overgenomen. Tevens werd besloten tot de gelijktijdige bouw van een Kurhaus met hotelaccommodatie te Zandvoort. Met de meeste spoed werd thans aangevangen met het maken der ontwerpen en bestekken teneinde tegen de zomer 1881 spoorweg en Kurhaus in exploitatie te kunnen brengen.

In de toegangsweg van station naar Kurhaus was een Passage geproject-

SITUATIEKAARTJE DER HZSM LYN HAARLEM-ZANDVOORT

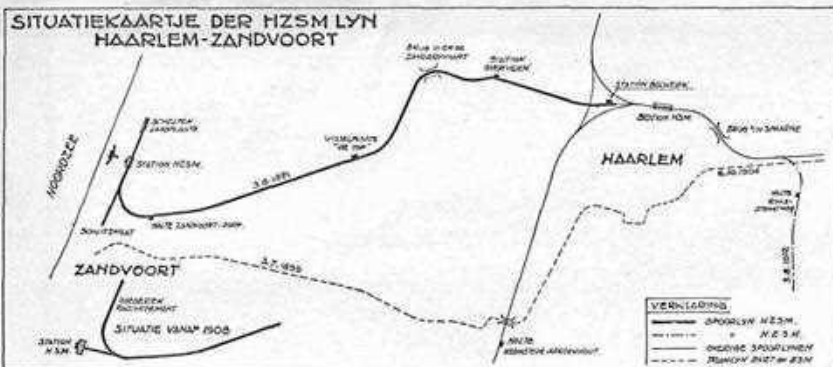

Fig. 1

teerd met winkelgalerijen. De ontwerpen hiervoor werden opgedragen aan de Rotterdamse architect J. C. van Wijk die ook de Passage aldaar had gebouwd.

Na het verkrijgen der Koninklijke Goedkeuring op de Statuten werd op 10 november 1880 ten overstaan van notaris Mr. J. F. Wertheim de acte van oprichting der Haarlem-Zandvoort Spoorweg Mij. (H.Z.S.M.) gepasseerd en de concessie hierin ondergebracht. Het maatschappelijk kapitaal der H.Z.S.M. gevestigd te Amsterdam werd vastgesteld op f 600.000,— De concessie werd verleend voor de duur van 90 jaar.

Als commissarissen werden gekozen de heren Gustav Eltzbacher, Julius Eltzbacher, Emil Sulzbach en P. C. Beelenkamp (laatstgenoemde Hoofd-Inspecteur der H.S.M.). Het directeurschap werd opgedragen aan de heer Ed. J. J. Kuinders te Overveen (de oorspronkelijke concessionaris).

Zoals we zien was de H.S.M. in dit college reeds vertegenwoordigd, hoewel de spoorweg door de H.Z.S.M. zelve zou worden geëxploiteerd. Zulks was overigens verklaarbaar daar men in samenwerking met de H.S.M. besloten was tot een doorgaande treindienst Zandvoort-Amsterdam v.v. hoewel de Z.H.S.M. een eigen station Haarlem Bolwerk stichtte (bij de overweg aan de Westbuitensingel ten westen van station Haarlem H.S.M.).

Aanleg en exploitatie

Nadat de nodige vergunningen waren verkregen en de onderneming financieel was gewaarborgd werd op 18 december 1880 de eerste spade in de grond gestoken voor de baanaanleg waarna in februari 1881 met de bouw van de stationswerken werd aangevangen.

De baan werd enkelsporig uitgevoerd.

De bovenbouw bestond uit vignole-rails van 28 kg/m op ijzeren dwarsliggers in grintballast.

De benodigde gronden voor enkelspoor tussen Haarlem en Overveen konden zonder moeilijkheden van de betrokken eigenaren worden verkregen. Met de eigenaren der duingronden tussen Overveen en Zandvoort werd een erfpachtcontract gesloten tegen een jaarlijkse canon van f 20,— waarbij reeds rekening werd gehouden met een toekomstige spoorverdubbeling. De door een der grondeigenaren voorgeschreven richting, ter vermindering van diens jachtterreinen in de duinen, heeft het zeer bochtige tracé tussen Overveen en „de Top” ten gevolge gehad waarbij bogen van 300 m straal noodzakelijk bleken.

Op 24 februari 1881 werd met de H.S.M. een overeenkomst gesloten betreffende de aansluiting en het medegebruik van station Haarlem H.S.M. De voornaamste bepaling hierin was dat de H.Z.S.M. voor het vervoer van reizigers, bagage en goederen over de verbidingsbaan aan de H.S.M. een retributie per eenheid verschuldigd was (z.g. stationsgelden) waarbij een jaarlijks minimum van f 10.000,— werd gegarandeerd. Het benodigde terrein voor het emplacement Haarlem Bolwerk werd van de H.S.M. in huur verkregen.

Ter voorziening in het rollend materieel werden bij de firma A. Borsig te Berlijn 3 tenderlocomotieven en bij de A.G. Nürnberg te Neurenberg 15 rijtuigen en 7 open goederenwagens in bestelling gegeven.

De aanlegwerkzaamheden werden binnen het gestelde tijdschema voltooid zodat de spoorweg op 28 mei 1881 door de Raad van Toezicht kon worden geïnspecteerd. De uitslag hiervan was in alle opzichten gunstig.

Op 2 juni 1881 had de feestelijke in-

wijding der spoorweg Haarlem-Zandvoort plaats bij welke gelegenheid tevens het Kurhaus werd geopend.

Het stationsgebouw had in primitievere vorm eerst dienst gedaan op een landbouwtentoonstelling te Arnhem, herbergde daarna vrolijke gasten van de Leidse Studentenfeesten en was thans tot zijn uiteindelijke bestemming gekomen. Het was recht tegenover het Kurhaus gelegen hetwelk via een monumentale stenen trap (de z.g. Leeuwentrap) en de Passage in enkele minuten tijds te bereiken was.

Afb. 2 toont ons dit merkwaardig houten bouwsel in 1907, kort voor de vervanging hiervan door het tegenwoordige station hetwelk in 1908 in dienst is genomen. De Passage is afgebrand op 21 maart 1923, het Kurhaus werd in 1913 wegens bouwvalligheid door een moderner vervangen hetwelk in de zomer van 1945 wegens desolate toestand moest worden gesloopt.

Op 3 juni 1881 werd de spoorweg voor het publiek verkeer geopend en reed 's morgens 6.35 trein nr. 1 het station Haarlem H.S.M. uit naar Zandvoort. Zoals reeds medegedeeld reden alle treinen doorgaand van en naar Amsterdam. Volgens de eerste dienstregeling waren dit dagelijks 12 treinen in iedere richting. De reisduur Amsterdam-Zandvoort bedroeg 53 minuten en die van Haarlem H.S.M. naar Zandvoort 22 minuten. Merkwaardig was dat bij deze eerste lokaalspoorweg in Nederland het 3-klassen stelsel was ingevoerd, hetgeen tot de verbouwing tot hoofdspoorweg in 1903 steeds zo is gebleven. Halverwege Overveen en Zandvoort was de wisselplaats „de Top” alwaar liefhebbers van duinwandelingen in de gelegenheid werden gesteld de trein te verlaten.

De onderlinge stationsafstanden waren: Haarlem H.S.M.—Haarlem Bol-

werk 418 m, Haarlem Bolwerk—Zandvoort 8161 m, dus in totaal ruim 8,5 km. Het geaccidenteerde duinterrein tussen Overveen en Zandvoort noodzaakte bij de aanleg tot 7 ingravingen en 6 ophogingen, de grootste diepte van ingraving en hoogte van ophoging bedroeg resp. 10 en 6 meter. In de richting Zandvoort zijn aanwezig: 9 horizontale gedeelten, vier stijgingen (1:125) en vier dalingen (1:100).

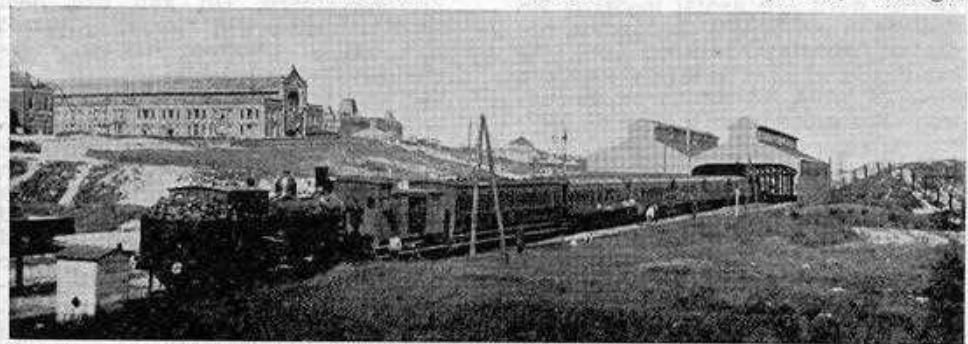
Onder de voornaamste kunstwerken mag gerekend worden de brug over de Zanderijvaart bij Overveen bestaande uit twee gemetselde landhoofden en ijzeren bovenbouw met een spanwijdte van 40 meter.

Te Zandvoort was de spoorweg in noordelijke richting verlengd naar de schelpenlaadplaats, in zuidelijke richting was een zijlijn aangelegd ten dienste van het goederenvervoer naar het z.g. Schuitengat te lengte van 480 meter (zie situatiekaartje afb. 1).

Het Schuitengat was destijds een uitholling in het zeeduin, zowel aan de zee- als aan de landzijde waarover de vissersschuiten des winters ter oplegging over de duinreep werden getrokken. De gelijknamige straat te Zandvoort herinnert thans nog aan deze historische gang van zaken. De bureaus van exploitatie der H.Z.S.M. waren gevestigd te Station Haarlem Bolwerk. Op het emplacement aldaar bevonden zich een locomotiefloods, plaats biedende voor vier locomotieven, magazijn en werkplaats, goederenloods en kolenpark.

Het voedingswater voor de locomotieven werd verkregen uit de Westbuitensingelgracht te Haarlem door middel van een 170 m lange pijpleiding. In de locomotiefloods was een pulsmeter opgesteld welke in werking werd gebracht door de stoom der reserve- of aldaar stationerende locomotief.

(Wordt vervolgd)

Afb. 2 - OUDE STATION TE ZANDVOORT BIJ HET KURHAUS (1907)

(Foto: Spoorwegmuseum)

uit het

STOOMTOEGEPERK

der NIS

door J.J.B. Vellekoop

De spoorwegverbinding Haarlem-Zandvoort

DEEL V - 2

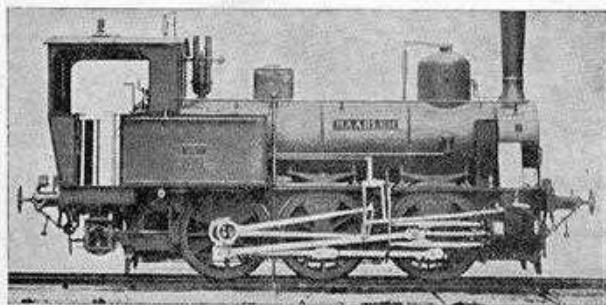
Vervolg uit HB jan. '64

Bij de aanvang der exploitatie Haarlem-Zandvoort waren aanwezig drie tenderlocomotieven nrs. 1-3 genaamd Haarlem, Overveen en Zandvoort. Ze waren gebouwd door de firma A. Borsig te Berlijn. Zoals afb. 3 toont waren het drie-gekoppelde machines met buitenliggende cilinders. Het dienstgewicht bedroeg 27,8 ton. Evenals bij de H.S.M. was de standplaats van de machinist rechts. Op de stoomdom bevond zich een veiligheid met veerballen en op de vuurkist een Ramsbottom veiligheid. Tussen stoomdom en veiligheid was een zanddom aangebracht met aan weerszijden een strooijs tussens de wielen van de midden- en achteras. Deze machines waren alleen van een handrem voorzien werkende op de twee achterste wielstellen. De vooras was onberemd. De aankoopkosten met inbegrip van de gasverlichting systeem Pintch bedroegen per loc. f 11.900,—. Begin april 1882 werd nog een vierde locomotief aangeschaft van hetzelfde fabrikaat en type: nr. 4 genaamd Rudolph Sulzbach.

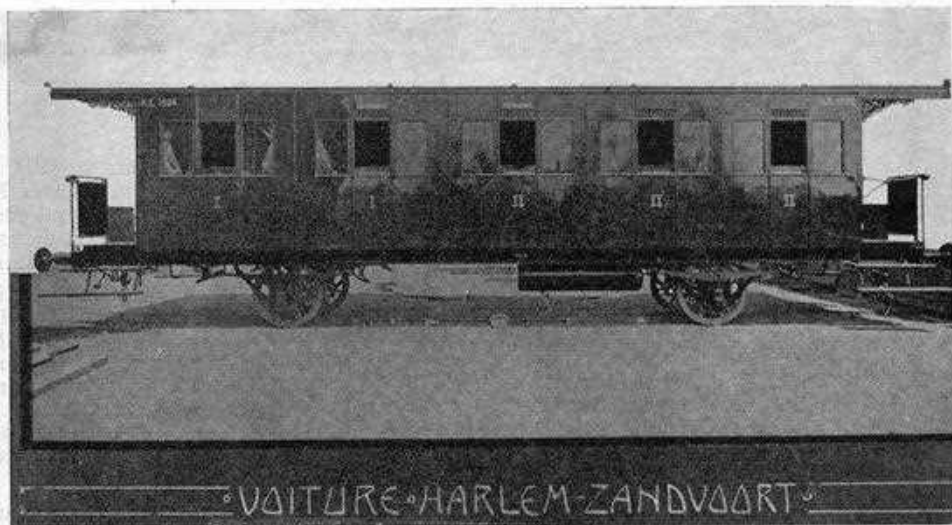
Het rijtuigpark bestond uit 15 rijtuigen, afkomstig van de A.G. Nürnberg te Neurenberg. Deze waren alle 2-assig

van het lokaaltreintype met open balkons. Het eigen gewicht bedroeg gemiddeld 11 ton. Naar gelang hun inrichting waren ze in niet minder dan 5 series verdeeld. De indeling der rijtuigen 1e en 2de klasse was van enkele wel heel merkwaardig: het daarin geboden comfort overtrof te dien tijde alle verwachtingen.

De serie indeling was als volgt: twee rijtuigen 1e en 2e klasse nrs. 1001-1002, ieder in totaal vijf coupés; 2 rijtuigen 1e en 2e klasse nrs. 1003-1004: salon 1e klasse bestaande uit 2 langsbanken, tafel in het midden, waarvoor aan beide kanten twee fauteuils, 1 coupé 1e klas, twee coupées 2e klas, 2 rijtuigen 1e en 2e klasse nrs. 1005-1006, (afb.4): salon 2e klasse zelfde indeling als die der 1e kl., 1 coupé 2e kl., 2 coupées 1e klasse. 6 rijtuigen 3e kl. nrs. 1026-1031: 6 coupés. (Hiervan werden reeds in 1882 de nrs. 1026 en 1029 verbouwd tot 2e kl. rijtuigen: 2 eindcoupés en in 't midden een salon met langsbanken aan de zijden en middenbank (zonder leuning). 3 rijtuigen 3e kl. met bagage-afdeling nrs. 1051-1053: drie coupés 3e klasse. Het totaal aantal beschikbare plaatsen (inclusief de balconstaanplaatsen) bedroeg 844 waarmede men, ondanks de geringe treinfrequentie, zeer zeker wel heeft kunnen volstaan. Alléén de 3e kl. rijtuigen en die met bagage-afdeling waren van handrem voorzien te bedienen vanaf een der balkons.

Afb. 3. H.Z.S.M. TENDER LOCOMOTIEF nr. 1 „HAARLEM”.
(Foto: Borsig)

Afb. 4 - H.Z.S.M. RIJtuig 1e en 2e KLASSE nr. 1006 (Foto: Spoorwegmuseum)

De 1e en 2e klasse rijtuigen hadden geen reminstallatie. Zulks blijkt duidelijk uit de fabrieksfoto van rijtuig nr. 1006 (afb. 4) wegens de afwezigheid van remblokken. Opvallend is tevens het grote oversteken der balconluifels. De gashouder onder het rijtuig wijst er op, dat bij het H.Z.S.M. materieel van de beginne af reeds gasverlichting (systeem Pintch) werd toegepast. Overigens was deze verlichting, althans bij de 3e kl. rijtuigen, niet overvloedig: drie gaslampen waren aanwezig voor zes rijtuigafdelingen, waarvan er twee tevens de balconverlichtten.

Zoals we gezien hebben werd de dienst op Zandvoort per 3 juni 1881 geopend. De exploitatie-uitkomsten over 1881 bleken dermate bevredigend, dat de toekomst met optimisme tegemoet kon worden gezien.

Het totaal aantal reizigerstreinen bedroeg 3650, waarmee 250.000 reizigers werden vervoerd, zijnde een gemiddelde treinbezetting van 66 personen.

Ook het goederenvervoer was niet onbevredigend geweest, vooral betreffende het schelpenvervoer dat zich steeds meer uitbreidde. Bovendien kon een aanvang worden gemaakt met het kolenvervoer, dank zij de activiteit van de stationchef van Overveen, de heer Krul, die aldaar een kolenhandel was begonnen. Het was in die dagen nl. geen zeldzaamheid, dat spoorwegambtenaren er nog een nevenberoep op nahielden. Krul's Kolenhandel N.V. te Haarlem herinnert ons thans nog aan deze, volgens hedendaagse begrippen, merkwaardige combinatie van spoorwegfunctionaris-kolenhandelaar!

De bedrijfsuitkomsten der volgende jaren hebben desondanks niet aan de gestelde verwachtingen beantwoord. Jaarlijkse vermindering der opbrengsten en vermeerdering der exploitatiekosten maakten 't bedrijf steeds minder renderend. Talrijke factoren werkten samen om deze ongewenste gang van zaken in de hand te werken. Ten aanzien van het reizigersvervoer: ongunstige weersomstandigheden tijdens het zomerseizoen, minder wenselijke wijze waarop een paar jaar het Kurhaus werd geëxploiteerd, de Internationale Tentoonstelling te Amsterdam in de zomer van 1883, de roodvonkepidemie te Zandvoort gedurende een gedeelte van het zomerseizoen in 1884. Ook de algemene malaise werkte remmend op het toeristenvervoer en tevens in nog grotere mate op het goederenvervoer, daar de bouwactiviteit te Zandvoort hierdoor op wel zeer ongunstige wijze werd beïnvloed.

Een tariefsverlaging in de vorm van speciale retourbiljetten tegen enkele-reis tarief beantwoordde ook al niet aan de gestelde verwachtingen: hoewel een belangrijke reizigerstoename hiervan het gevolg was, kon de opbrengst van dit vervoer niet opwegen tegen de vermindering der vrachtprijzen, laat staan deze overtreffen.

Bij deze gang van zaken was het voor de H.Z.S.M. van het grootste belang de exploitatiekosten, welke over 1884 reeds tot f 64.000 waren gestegen, zoveel mogelijk te verminderen.

In verband hiermede werden in 1885 met de H.S.M. onderhandelingen geopend betreffende opheffing van station Haarlem Bolwerk en gemeen-

schappelijk gebruik van station Haarlem H.S.M. Reeds spoedig voerden deze tot overeenstemming en werd, nadat goedkeuring van de regering was verkregen, het station Haarlem Bolwerk op 1 juni 1886 buiten dienst gesteld. Het H.Z.S.M. Bureau van Exploitatie werd naar Station Haarlem H.S.M. overgeplaatst.

Inderdaad werd hierdoor een belangrijke vermindering der exploitatiekosten bereikt (deze bedroegen over 1886 f 49.000,—) terwijl tevens de loop der treinen kon worden versneld hetgeen door de reizigers zeer op prijs werd gesteld.

De bedrijfsuitkomsten bleven echter dermate onbevredigend en de jaarlijkse dividenduitkeringen zó gering, dat overeenkomstig de wens der aandeelhouders onderhandelingen met de H.S.M. werden geopend voor overname der exploitatie. Zulks leidde tot het gewenste resultaat: met ingang van 1 juni 1889 werd de lijn Haarlem-Zandvoort in exploitatie gegeven aan de H.S.M. Volgens deze overeenkomst ontving de Z.H.S.M. na aftrek van f 4000.— (exploitatiekosten en vernieuwingsfonds) der bruto ontvangsten, allereerst f 10.000.— van het daarna overgeblevene $\frac{1}{4}$ tot een totaal bedrag van f 25.000.—. Het hierna overblijvende bedrag werd gelijkelijk verdeeld.

Veel wijzer is de H.Z.S.M. hier in de eerste jaren niet van geworden, hetgeen overduidelijk blijkt uit de jaarlijks uitgekeerde dividenden voor de aandeelhouders: bedroegen deze in de jaren 1883-1888 gemiddeld 1 %, in het tijdvak 1889-1908 kwam men tot een gemiddelde van 2 %.

Het H.Z.S.M. materieel werd bij de exploitatie-overdracht aan de H.S.M. in bruikleen gegeven, waarna deze er in 1898 de eigenaresse van werd. Als gevolg hiervan kregen de locomotieven in laatstgenoemd jaar de H.S.M. nummers 296-299, waarbij de namen kwamen te vervallen. Gedurende de jaren 1889-1898 beschikte de H.S.M. over twee locomotieven „Haarlem”: de nr. 42 (gebouwd in 1872) werd toen als „Haarlem I” en de H.Z.S.M. nr. 1 als „Haarlem II” aangeduid.

In 1903 zijn deze locomotieven (t.w. de nrs. 296-299) overgeplaatst naar de lokaalspoorweg Enschede-Ahaas (geopend 25 april 1903), welke eveneens door de H.S.M. werd geëxploiteerd. Bij deze overgang verkregen ze de nrs. 1001-1004.

Loc. nr. 1004 werd in 1917 gesloopt, de overige kregen in 1921 de NS nr. 7601-7603. Vóór hun buitendienststelling in 1927 hebben deze nog dienst gedaan op de lokaallijn Deventer-Ommen.

Na de eigendomsovergang in 1898 verkregen de rijkstogen de H.S.M. nummers serie 1000. De H.S.M. nam dit materieel echter van de lijn af en ging het vervoer op Zandvoort bedienen met treinstellen van haar hoofdlijnen. Het H.Z.S.M. materieel werd later ingericht voor het vervoer van landverhuizers.

Ten einde de voor lokaal-spoorweg geldende maximum snelheid van 45 km/u te kunnen verhogen en also de rijtijden te verkorten, werd na een desbetreffend verzoek tot concessiewijziging de H.Z.S.M. per 24 augustus 1898 gemachtigd haar baan tot hoofdspoorweg in te richten. De verbouwing zou door H.S.M. voor rekening der H.Z.S.M. geschieden en uiterlijk 24 aug. 1900 zijn voltooid.

De hieraan verbonden kosten (verzwaring van de bovenbouw, uitbreiding beveiligingsinrichtingen, enz.) overtroffen echter dermate de begroting, dat de lijn eerst in het voorjaar 1903 als hoofdspoorweg in exploitatie kon worden genomen, waarbij de tevens voorgenomen spoorverdubbeling tot later jaren moest worden uitgesteld. Hier toe kon eerst geruime tijd later in gedeelten worden overgegaan nl. Haarlem-Overveen 1 mei 1905, „de Top”-Zandvoort 1 mei 1909, en ten slotte Overveen-„de Top” 28 juni 1913.

Inmiddels was in augustus 1890 een nieuwe halteplaats „Zandvoort-Dorp” geopend. Zulks zeer ten gerieve van de dorpsbewoners, daar ’t station bij het Kurhaus betrekkelijk ver van de dorpskom was gelegen (zie situatiekaartje afb. 1). Hieraan zal ook wel niet vreemd zijn geweest de omstandigheid, dat de toenmalige burgemeester van Zandvoort in de naaste omgeving een villa had laten bouwen. Hoe dit overigens ook zij, de H.Z.S.M. had tegen vestiging dezer halte geen bezwaar mits de gemeente een gedeelte der bouwkosten voor haar rekening nam. Deze stelde hiervoor f 12.000,— beschikbaar. Het stenen haltegebouwje werd op 20 augustus feestelijk ingewijd en stond sindsdien algemeen bekend als het Gemeente Station. De tegenwoordige Haltestraat te Zandvoort herinnert nog aan deze situatie.

(Wordt vervolgd)

uit het

STOOMTOEGEPERK

der NIS

door J. J. B. Vellekoop

De spoorwegverbinding Haarlem-Zandvoort

DEEL V - 3

Vervolg uit HB maart '64

Het jaar 1907 bracht een grote verbetering ten opzichte van het op de Zandvoortse lijn dienstdoende reizigersmaterieel: de geleidelijke indienststelling van moderne 4-assige rijtuigen (in latere jaren algemeen bekend onder de naam „Groene Zandvoorters”).

Als eersten verschenen op 7 augustus 1907 een vijftal rijtuigen 3e kl. gebouwd door Werkspoor Amsterdam. Het waren zg. doorgangsrijtuigen met balcons, welke aan de zijkanten door klaphekken konden worden afgesloten. In de kopwanden bevond zich een deur, toegang gevende tot de overgangsbruggen. Het interieur bestond uit djatihouten banken voor twee zitplaatsen ter weerszijden van de middengang.

In het najaar van 1907 deden de 2e kl. rijtuigen hun intrede, gebouwd door J. J. Beijnes te Haarlem. De binnenbepanning bestond uit mahoniehout terwijl de banken met groen leder waren bekleed.

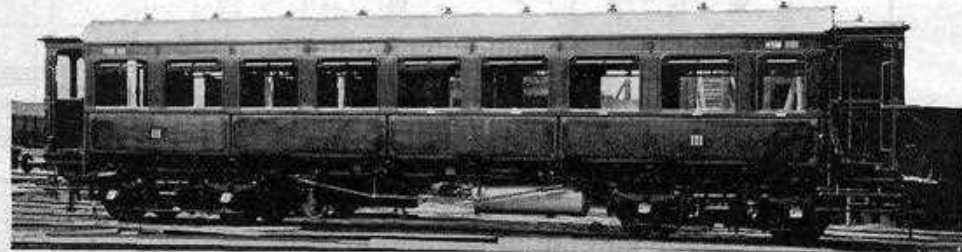
Al dit materieel was voorzien van gasgloeilicht, stoomverwarming en Westinghouserem. De buitenbeschildering was lichtgroen, afgezet met gouden banden. De daken waren bekleed met grijs linnen. Afb. 5 toont ons een der 3e kl. rijtuigen, terwijl afb. 6 een in-

druk geeft van het luxueuze interieur van de 2e kl. rijtuigen.

Eerst in 1910 werden overeenkomstige 1e kl. rijtuigen in dienst gesteld, eveneens gebouwd door J. J. Beijnes te Haarlem. In afwijking van de 2e en 3e kl. rijtuigen, welke ventilatieraam-

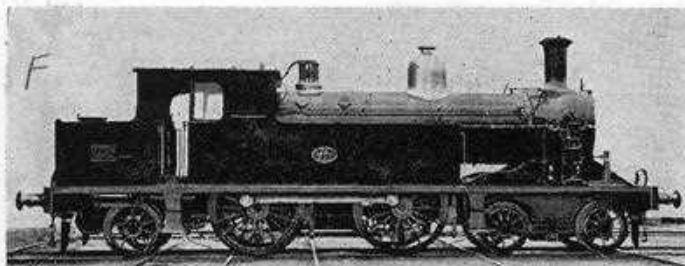
Afb. 6. INTERIEUR 2e kl. rijtuigen serie 1100
(Foto: Spoorwegmuseum)

H.S.M. 3e kl. RIJtuig nr. 1101

tekst blz 8

(Foto: Werkspoor)

pjes boven de zijvensters hadden, waren deze voorzien van dakventilatoren. Ter weerszijden van de rook- en niet-rookafdelingen bevond zich in het midden van het rijtuig, door wanden met draaideuren hiervan afgescheiden, een damescoupé.

In de periode 1907-'10 werd ten behoeve van 1e kl. reizigers een 1e en 2e

Fig. 10 - MODELBOUWTEKENING TENDER LOC 771-776

H.S.M. TENDER LOCOMOTIEF
serie 771-776.

(Foto Derens)

kl. coupérijtuig in de treinstellen geplaatst (zie afb. 2 HB jan. '64).

Een overzichtstaat van dit materieel moge hier volgen:

4 rijtuigen 1e kl. nrs. 1101-1104, in dienst 1910 (Beijnes); 8 rijtuigen 2e kl. nrs. 1101-1108, in dienst 1907 (Beijnes); vijf rijtuigen 3e kl. nrs. 1101-1105, in dienst 1907 (Werkspoor); 3 rijtuigen 3e kl. nrs. 1106-1108, in dienst 1910 (Werkspoor).

Merkwaardig was dat de H.S.M. hierbij de zelfde serienummering bezigde. Zulks geschiedde trouwens ook bij het in 1912 in dienst gestelde lokaal-

trein materieel (zie artikel over de Haarlemmermeerlijnen).

Voor het vervoeren van het hierboven vermelde nieuwe materieel werden in 1907 door de H.S.M. twee tenderlocomotieven in dienst gesteld (nrs. 771-772) vervaardigd door Werkspoor. Zoals afb. 7 weergeeft waren deze van het 2B1 type met binnenliggende cilinders. Als bijzonderheid kan gelden dat dit de eerste locomotieven met oververhitter in ons land waren. In 1913 volgden nog vier stuks (nrs. 773-776) eveneens afkomstig van Werkspoor.

Bij de NS kregen zij de nrs. 5701-5706. Deze machines vertoonden veel overeenkomst met die van de serie 701-755 (NS 5501-5555) uit de jaren 1898-1905.

Alleen de ketelligging was hoger in verband met de oververhitter.

Afb. 2 (HB jan.) toont trein 172, bestaande uit loc. nr. 771, 2-assige bagagewagen, 4-assig coupérijtuig 1e en 2e kl. en vijf doorgangsrijtuigen serie 1100, voor het oude station Zandvoort in 1907.

Opvallend is het oude bagagewagentje uit de 70er jaren in dit overigens moderne treinstel. Nog jaren lang hebben bagagewagens dezer serie (1451-1487) dienst gedaan en moesten met de conducteursafdeling naar de locomotief gekeerd zijn. Zij liepen dus steeds met de remkast naar het einde van de trein gericht.

Afb. 2 is wel zeer uniek daar het hierop afgebeelde station een jaar la-

(Tekening schaal 1 : 80)

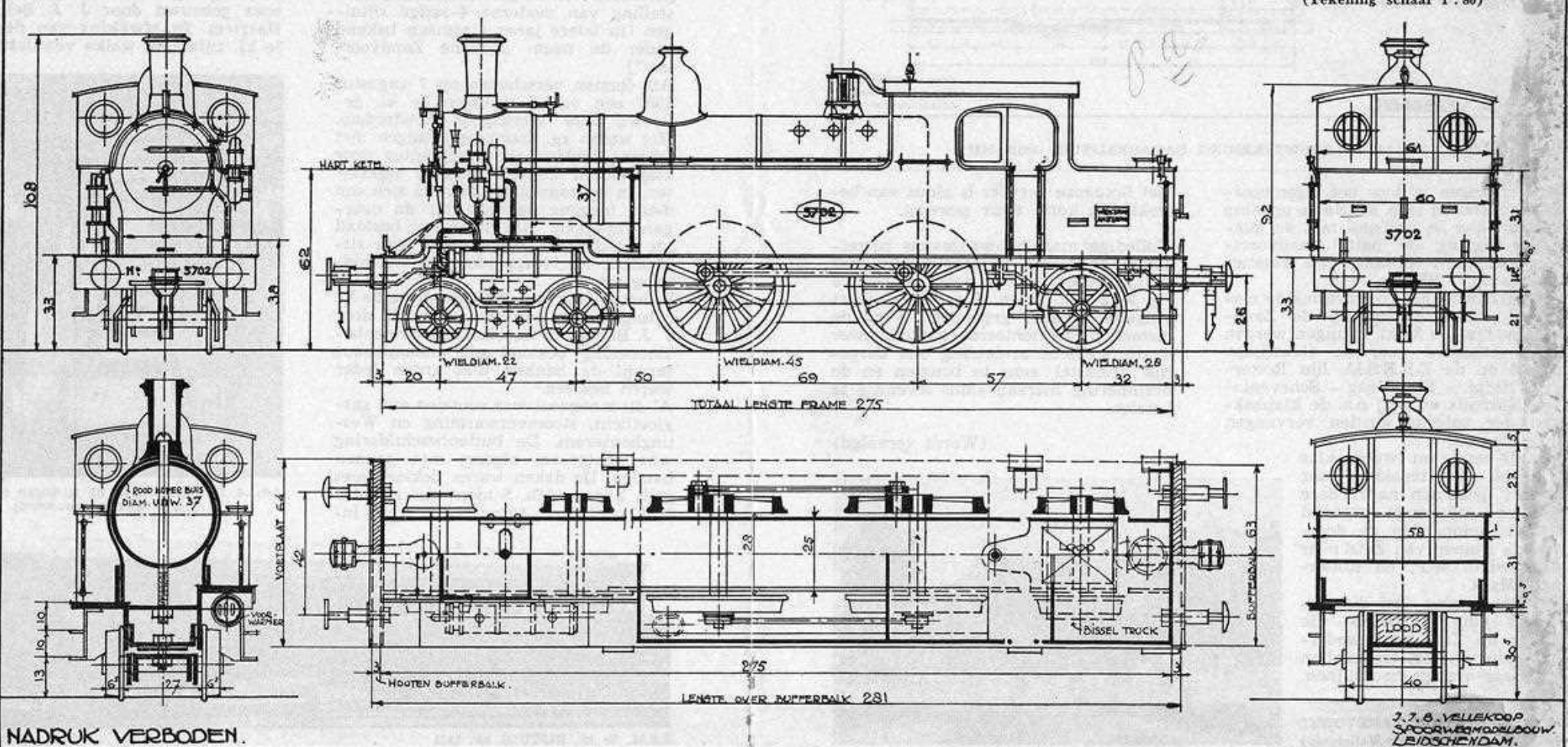
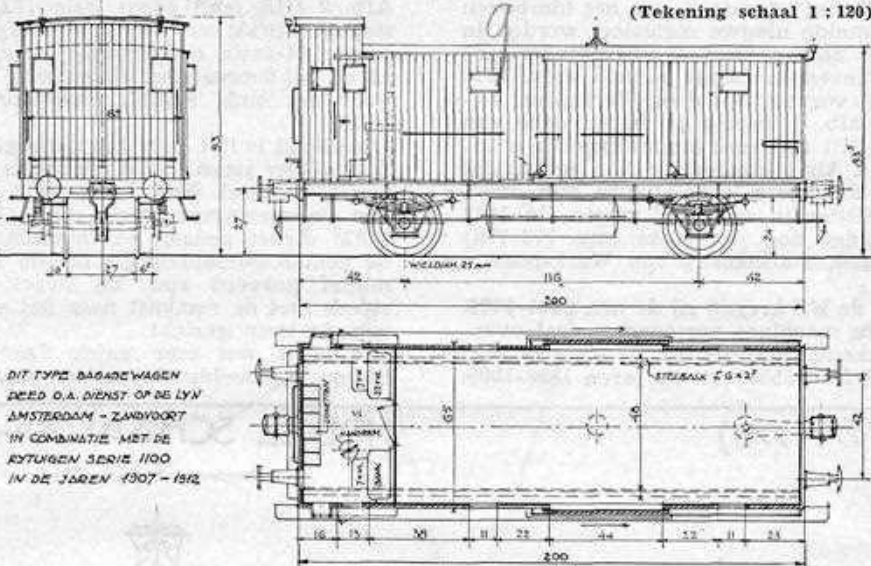

Fig. 9

HSM BAGAGEWAGEN SERIE 1451 - 1487 (NS SERIE 2533-2550) SCH.1:40

(Tekening schaal 1 : 120)

DIT TYPE BAGAGEWAGEN
DEED O.A. DIENST OP DE LIJN
AMSTERDAM - ZANDVOORT
IN COMBINATIE MET DE
RIJTUIGEN SERIE 1100
IN DE JAREN 1907 - 1912

NADruk VERBODEN.

J.T.B. VELLEKOOP
SPOORWEGMODELBOUW
4 E. D. SCHENKAM

20.8.63.

Fig. 10 - MODELBOUWTEKENING BAGAGERIJTUIG 1451-1487

ter vervangen is door het tegenwoordige kopstation (afb. 8). Na de opening hiervan kon in verband met de gunstiger ligging de halte Zandvoort-Dorp uiteraard vervallen (zie situatiekaartje fig. 1 HB jan. '64).

Tot 1912 heeft het bovenvermelde materieel dienst gedaan op de Zandvoortse lijn. De 3e kl. rijtuigen werden toen verbouwd voor de elektrische dienst op de Z.H.E.S.M. lijn Rotterdam/Hofpl. - Den Haag - Scheveningen/Kurhaus waarbij o.a. de klaphekken der balcons werden vervangen door deuren.

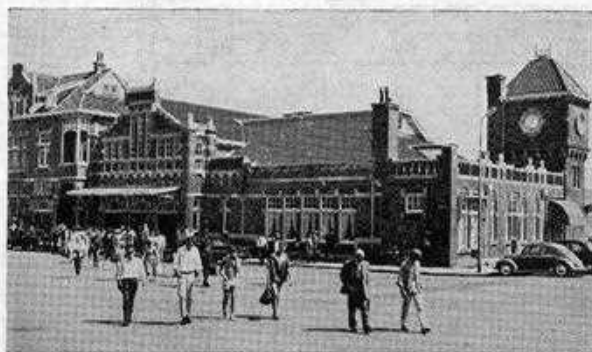
Ook de eerste en tweede klas rijtuigen zijn tenslotte daar terecht gekomen nadat deze eerst nog gedurende enige tijd hebben gelopen in de doorgaande treinen van Zeist naar Amsterdam W.P. en Rotterdam Maas.

Ter vervanging van dit materieel ging de H.S.M. de dienst op Zandvoort wederom bedienen met treinstellen van haar overige hoofdlijnen.

Het luxueuze vervoer is aldus van betrekkelijk korte duur geweest.

Volledige modelbouwgegevens betreffende de fraaie treincombinatie met de „Groene Zandvoorters” geven de fig. 9-12 (fig. 11 en 12 worden bij het volgende artikel geplaatst). Voor de historisch georiënteerde modelbouwer is dit wellicht aanleiding een dergelijk treinstel eens te bouwen en de herinnering hieraan aldus levendig te houden.

(Wordt vervolgd)

Afb. 8 - STATION ZANDVOORT
1963
(Foto: Vellekoop)

uit het

STOOMTUJPERK

der NIS

door J. J. B. Vellekoop

De spoorwegverbinding Haarlem-Zandvoort

DEEL V - 4

Vervolg uit HB mei '64

De geschiedenis van de Haarlem-Zandvoort lijn zou niet volledig zijn indien niet enige aandacht werd besteed aan de belangrijke verbouwing van Station Haarlem H.S.M. in de jaren 1904-1908.

Reeds omstreeks 1882 traden plannen naar voren voor verbouwing van het emplacement Haarlem met nieuw hooggelegen station. Het bestaande station, daterende uit 1870 (zijnde reeds het derde sedert de opening der lijn Amsterdam-Haarlem in 1839) voldeed niet meer aan de te stellen eisen door de aan weerszijden hiervan aanwezige gelijkvloerse kruisingen met de Kruisweg en Janstraat, welke de treindienst bemoeilijkten. Bovendien belemmerde de laag gelegen spoorbrug over het Spaarna hoe langer hoe meer een geregelde scheepvaart.

De in 1885 en 1891 door de H.S.M. ingediende ontwerpen konden de goedkeuring der verschillende instanties niet verwerven. Betere kans van slagen bleek een derde ontwerp in 1896 te hebben, hetwelk als uitgangspunt in aanmerking kon komen voor nadere uitwerking: algemene ophoging van de spoorbaan, opheffing der gelijkvloerse kruisingen en verhoging der doorvaarthoogte van de spoorbrug over het Spaarne. De definitieve plannen konden in 1898 worden ingediend en werden inderdaad aanvaard. Volgens begroting zouden de totaalkosten een be-

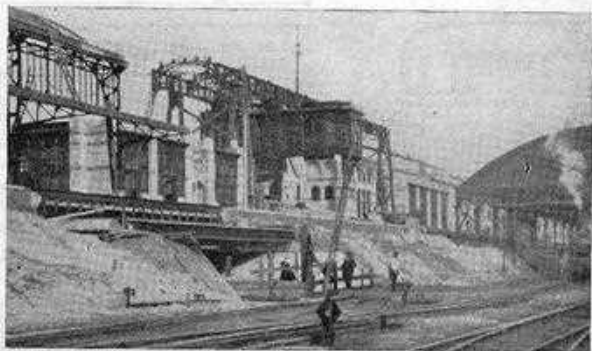
drag van 3½ à 4 miljoen vergen. De gemeente Haarlem gaf hiervoor een subsidie van f 500.000.—.

De beide voorgebouwen en de wachtkamers e.d. op de perrons werden uitgevoerd naar het ontwerp van de architect der H.S.M. de heer D. A. N. Margadant.

Het denkbeeld van één grote overkapping (zoals Amsterdam C.S.) is wel otrwogen, doch niet uitgevoerd, daar met de montage hiervan gewacht had moeten worden tot het oude stationsgebouw geheel was opgeruimd. Zulks zou echter grote bezwaren met zich hebben gebracht voor de dienstuitvoering tijdens de verbouwingsperiode.

De werken der stationsoverkapping werden opgedragen aan Werkspoor voor f 500.000.—.

In november 1906 was men met de verhoging der spoorbaan, de bouw der perrons en wachtkamers en gedeeltelijke overkapping zover gereed, dat de exploitatie over de hoge baan een aanvang kon nemen. De aansluiting en indienststelling der werken geschiedde

Afb. 13 - Het in aanbouw zijnde station Haarlem (1906).

Afb. 14 - Spoorwegongeluk te Zandvoort (7 jan. 1928).

(Foto's: Spoorwegmuseum).

Fig. 11 - Modelbouwtekening H.S.M. doorgangsrijtuig 3e kl. serie 1100.

in de nacht van zondag 11 op maandag 12 november 1906. Teneinde 's morgens eventuele vertragingen te voorkomen waren de avond te voren, na afloop van de treindienst, de eerstvertrekkende treinstellen reeds langs de verhoogde perrons geplaatst. Afb. 13 toont het in aanbouw zijnde station met de onderdoorgang bij de Kruisweg en de overkapping van het oude laaggelegen station.

De algehele voltooiing van het station vond plaats in het najaar van 1908.

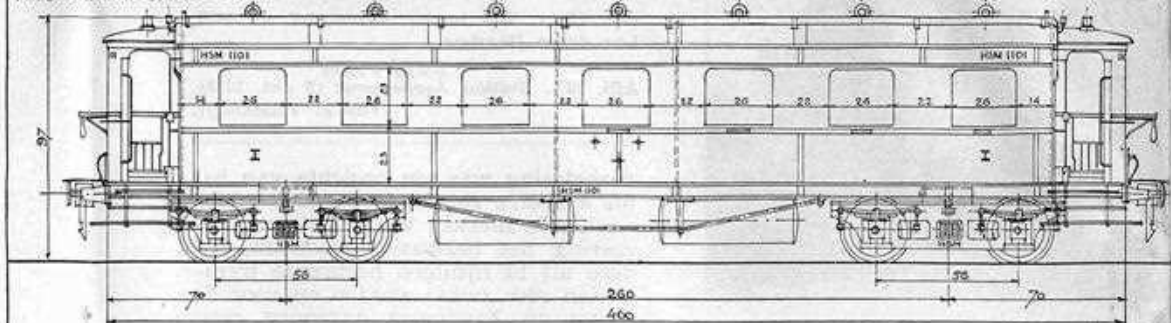
Op 1 januari 1925 werd de H.S.M. voor f 1.000.000,— eigenaresse van de Haarlem-Zandvoort spoorweg.

Tijdens de stoomperiode is op dit baanvak slechts één ernstig ongeluk gebeurd, n.l. op 7 januari 1928, toen trein 2041 S welke om 17.11 uit Haarlem was vertrokken door het weigeren der Westinghouserem door het stoot-

blok op station Zandvoort is gereden. Vóór het stoppen te Overveen was tijdens het remmen niets onregelmatig gebleken. Bij het naderen van Zandvoort bemerkte de machinist echter tot zijn schrik, dat de remwerking achterwege bleef. Hij trachtte nog door het geven van tegenstroom en fluitsignalen voor het personeel in de bagagewagen tot het aandraaien van de handrem de trein tijdig tot stilstand te kunnen brengen, doch het was reeds te laat; met een snelheid van naar schatting 30 à 35 km/u reed de trein over het rechter perronspoor op de bufferbalk toe. Even daarna verkondigde een daverende slag, gevolgd door een oorverdovend lawaai van vallend gesteente, versplinterend hout en brekend glas, dat de trein geweldig tot stilstand was gekomen. Hierbij was de locomotief nr. 1504 (ex N.C.S.

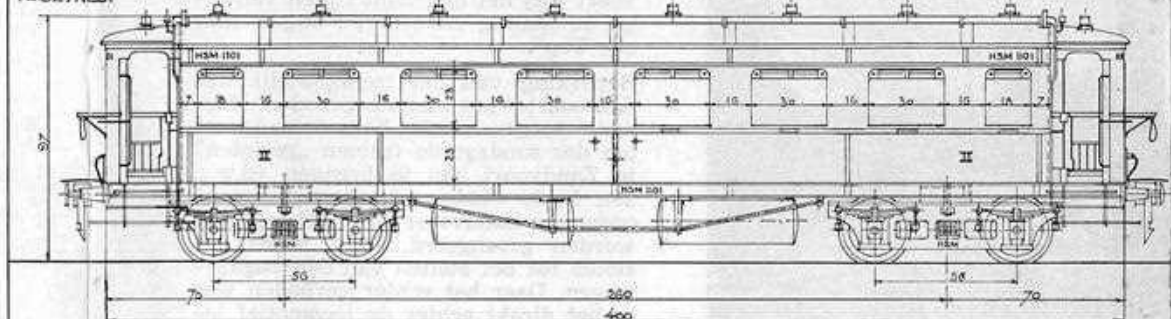
HSM DOORGANGSRYTUIG 1^E KLASSE 1101-1104 (NS C 8018-8021) MODEL SCHAAL 1:40

PA. DEYNES. IN DIENST 1910.

HSM DOORGANGSRYTUIG 2^E KLASSE 1101-1105 (NS BC 8001-8005) JAAR VAN INDIENSTSTELLING: 1907

PA. DEYNES.

VOOR VERDERE GEGEVENS ZIE
TEKENING DOORGANGSRYTUIG 3^E KLASSE 1101-1108

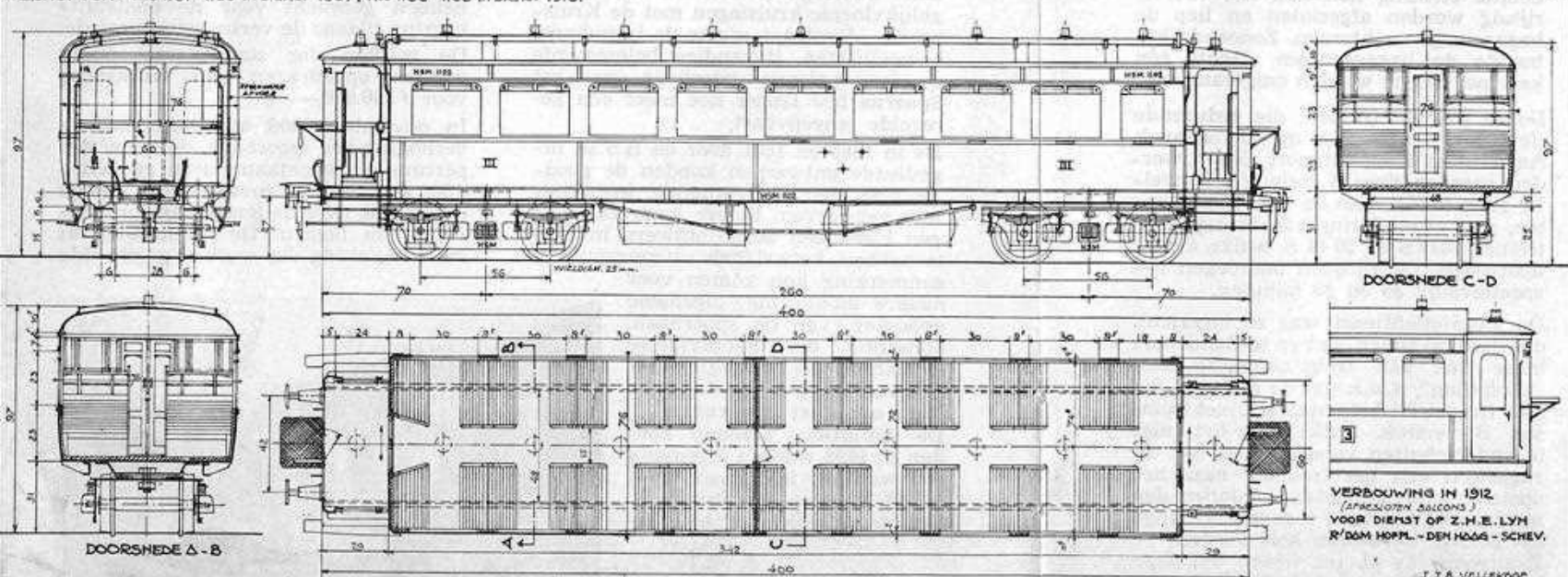
NADruk VERBODEN

J. J. S. VELLEHOOP
SPOORWEGMODELBOUW
LEIDSCHEIDAM.

25.6.1963.

HSM DOORGANGSRYTUIG 3^E KLASSE 1101-1108 (N.S. C 8010-8017) TOT 1912 IN DIENST OP LYH A'DAM - HAARLEM - ZANDVOORT. MODEL SCHAAL 1:40.

WERKSPOR. Nos 1101-1105 in dienst 1907, Nos 1106-1108 in dienst 1910.

VERBOUWING IN 1912
(AFGESLOTEN SALONS)
VOOR DIENST OP Z.H.E. LYH
A'DAM HOPL. - DEN HAAG - SCHEV.

J. J. S. VELLEHOOP
SPOORWEGMODELBOUW
LEIDSCHEIDAM.

25.6.1963.

NADruk VERBODEN.

nr. 24) dwars door de muur in de kamer van de stationschef gedrongen. Afb. 14 laat zien op welke wijze dit geschiedde. Hoe betreurenswaardig op zich zelf, kostte dit ongeluk slechts het leven van een reiziger, die voortijdig uit de trein was gesprongen.

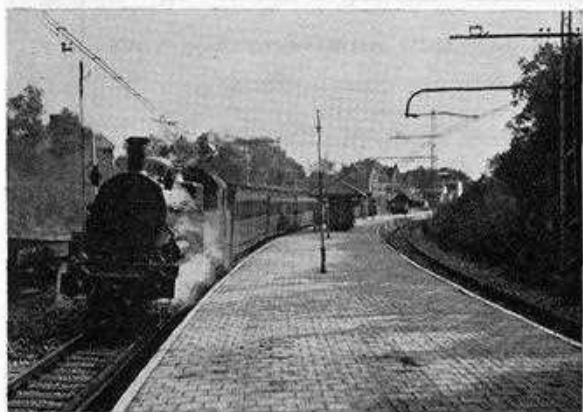
Tijdens de N.C.S. periode (tot 1919) had men nimmer kunnen voorspellen dat één harer stoomrossen zover buiten zijn stamlijn Utrecht-Zwolle door een stootblok te Zandvoort zou rijden. Doch, zoals wij in onze verhandeling over de Haarlemmermeerlijnen reeds opmerkten, was één der gevolgen van de fusie der afzonderlijke spoorwagemaatschappijen in 1921, dat de locomotieven niet meer aan haar oorspronkelijke parcours waren gebonden.

Wie mocht menen dat een dergelijk ongeluk slechts mogelijk was tijdens de stoomperiode, kunnen wij 'n merkwaardige herhaling hiervan na de elektrificatie in 1935 in herinnering brengen, waarbij door een zelfde oorzaak een elektrisch treinstel op 18 juni 1943

Fig. 12 - Modelbouwtekening H.S.M. doorgangsrijtuig 1e en 2e kl. serie 1100

Afb 15 - 2C2 tender locomotief nr 6015.
Loc..depot Haarlem.

Afb. 16 - Station Zandvoort (5 okt. 1935).
(Foto's: Vellekoop).

eveneens te Zandvoort door het stootblok reed. Ook thans kwam deze in de kamer van de stationschef terecht. Nadien heeft men het stationsbureau veiligheidshalve verplaatst!

Zoals we in de aanvang van ons artikel reeds opmerkten, zijn de exploitatie-uitkomsten van de lijn Haarlem-Zandvoort in later jaren aanmerkelijk verbeterd. Het beste bewijs hiervoor is wel het feit dat deze lijn in 1935 werd geëlektrificeerd en thans nog steeds in exploitatie is.

Op drukke zomer zondagen moesten tijdens de laatste jaren der stoomtractie speciale maatregelen worden getroffen, teneinde 't massavervoer Amsterdam-Zandvoort v.v. te kunnen verwerken. Het is interessant te vermelden hoe de aan de stoomtractie verbonden problemen gedurende de zomerdienst 1928 werden opgelost.

Behalve de treinen der gewone dienstregeling, welke aanzienlijk werden versterkt, werd een extra treindienst uitgevoerd. Door het vrijkomen van 4-assig materieel, ten gevolge van de elektrificatie Amsterdam-Rotterdam in 1927, was het mogelijk de gewone treinen hieruit samen te stellen. Hoezeer zulks voor het publiek ook een

verbetering was ten opzichte van het tot dusverre gebezigde 3-assige materieel, was hieraan voor de dienst uitvoering het bezwaar verbonden, dat deze uit 10 rijtuigen bestaande treinstellen zeer zwaar werden en voor de dienst op Zandvoort nagenoeg geen zware locomotieven beschikbaar waren. Vooral tussen Overveen en Zandvoort was het niet licht rijden vanwege de helling en scherpe bogen naar „de Top”.

Beperking van het treingewicht was dan ook tot het uiterste geboden. Hoewel vroeger steeds het streven was om des zondags de treinen „gesloten” te Zandvoort aan te brengen (d.w.z. aan beide einden een bagagewagen) opdat te Zandvoort niet behoefde te worden gerangeerd, werd thans besloten tot het stellen van één bagagewagen. Daar het echter verboden was in het direkt achter de locomotief lopende voertuig publiek toe te laten, werd de bagagewagen in de richting van de druk bezette treinen ('s morgens naar- 's avonds van Zandvoort) voorin de trein geplaatst. In omgekeerde richting kon dan het voorste rijtuig worden afgesloten en liep de bagagewagen achteraan. Zodoende behoefde de bagagewagen slechts één keer per dag te worden omgerangeerd.

De 40 gewone treinen, die gedurende de zomer des zondags op het baanvak Amsterdam CS-Zandvoort liepen, werden gereden door 6 treinstellen, welke allen te Haarlem en Overveen stopten, met uitzondering van de z.g. badtreinen 2019 S en 20 44 S, welke aldaar doorreden. De rijtijden bedroegen respectievelijk 35 en 28 minuten.

De locomotiefdienst was zó ingericht, dat deze op tijden, dat er te Zandvoort meer dan één trein aanwezig was, „versprong”, d.w.z. dat de machine die met treinstel A binnenkwam, met treinstel B vertrok. Zulks had het niet te onderschatten voordeel, dat het terugzetten van het treinstel naar het opstelsterrein, het aldaar omlopen der machine en het weer terugzetten langs het perron, vermeden kon worden. Te Zandvoort lag nl. (en heden ten dage is dit nog zo) aan beide zijden van het perron slechts één kopspoor zonder

overloopsporen. Met bovenvermelde regeling werd bovendien het voordeel verkregen, dat de trein door de aangekomen locomotief bij vertrek kon worden opgeduwd in de helling naar „de Top”.

De extra treindienst kon worden verzorgd door één treinstel, bestaande uit locomotief - 1 D - 10 C - 3 AB - 1 B - 1 D (2- en 3-assig materieel). Dit betrekkelijk lichte extra treinstel, hetwelk naar behoefte tussen de gewone treindienst werd ingelegd, was dus wel „gesloten”, zodat de bagagewagen niet behoefde te worden omgezet. De C-rijtuigen stonden alle bij elkaar en westelijk in de trein om de laatkomers 3e kl. te Zandvoort niet nodeloos op te houden door langs de AB's te lopen. Om het massavervoer Amsterdam—Zandvoort zo vlug mogelijk te bedienen, reden deze extra treinstellen alle te Haarlem en Overveen door. Het hiervoor gebezigde treinstel werd van speciaal geschilderde koersborden voorzien: „Extra trein uitsluitend tussen Amsterdam C.S. en Zandvoort Bad Heen en Terug.” Deze borden behoefden dus niet gedraaid te worden.

Voor het vervoeren dezer trein werd bij voorkeur een 2C2 tenderlocomotief der serie 6000 gebezigd, als zijnde bij uitstek hiervoor geschikt.

Afb. 15 toont deze machine voor het loc-depot Haarlem.

Dat het baanvak Amsterdam-Haarlem door de zondagse Zandvoortdienst (ongeveer 200 treinen buiten de extra-treinen) op verschillende uren ten sterkste belast was, heeft wel geen nadere verklaring. Eén der extra treinen uit Zandvoort moest 's avonds te Amsterdam C.S. zelfs binnenkomen op een tussen (niet perron) spoor onder de kap Westzijde, om direkt daarna door te rangeren langs het 2e perron Oostzijde!

Zoals reeds vermeld, werd Haarlem-Zandvoort in 1935 geëlektrificeerd.

Afb. 16 toont een der stoomtreinen in de richting Zandvoort bij vertrek van station Overveen op de laatste dag der stoomtractie: 5 oktober 1935. Met ingang van de winterdienst op 6 oktober behoorde ook op dit baanvak de stoomperiode tot het verleden.

Geraadpleegde literatuur:

Jaarverslagen H.Z.S.M.

Artikel van Dr. P. Th. Posthumus Meyjes in „Spoor- en Tramwegen” 2e jaargang over het reizigersvervoer Haarlem-Zandvoort.

Interieurfoto Hervormde Kerk vóór de restauratie in 1963. Foto Bakels

De banken vóór de kust van Zandvoort zijn in vroeger jaren vele schepen tijdens storm en mist noodlottig geworden. De historie vermeldt diverse strandingen, niet alleen in de vorige eeuw, doch ook nog in het begin van deze eeuw. Aan één daarvan herinnert de afbeelding op de voorpagina van dit blad. Zij heeft zoals het onderschrift aangeeft, betrekking op de stranding van het Engelse stoomschip „Alba” in 1905, een gebeurtenis, waaraan oude zandvoorters zeker nog heugenis zullen hebben.

De stranding had plaats op de 31 ste januari van dat jaar, ongeveer een half uur gaans ten zuiden van Zandvoort, ter hoogte van kilometerpaal 69. De foto toont o.l.d. duidelijk aan in welke hachelijke positie het schip door de aanwakkerende storm was komen te verkeren. De zee stond tegen het duin. Geen wonder dat de reddingspogingen van de Noordwijker- en Zandvoortse reddingbootbemanningen - de laatste onder leiding van de schipper Jb. Koper - onder zeer moeilijke omstandigheden moesten geschieden. De Noordwijkers onder schipper Jan Kramer slaagden er uiteindelijk het eerst in om 12 schipbreukelingen over te nemen. De Zandvoorters konden na een angstige nacht de overige 28 opvarenden in veiligheid brengen, alsmede - dit als bijzonderheid - de scheepskat, die een plekje had ge-

kregen in een grote scheepslaars!

De „Alba” was drie jaar oud, mat 2420 netto registertonnen en was onder de gezagvoerder kapitein Ernest Cox van Barnstaple uit Devonshire in Engeland met een lading mais ter waarde van f 250.000,— onderweg van New Port News (U.S.) naar Amsterdam. Het wrak werd vier jaar later in 1909 opgeblazen.

Meer dan een halve eeuw ging voorbij sinds de dagen van deze in Zandvoort druk besproken scheepsramp en men zou kunnen denken, dat er niets meer is, dat daaraan herinnert. Toch is dit niet geheel juist, want er is één plaats aan te wijzen, waar de herinnering aan deze gebeurtenis tot op de dag van vandaag bewaard is gebleven en dat is in het gebouw van de Hervormde Kerk, alhier.

Aan de voorzijde van de orgelgalerij zijn namelijk enkele versregels aangebracht, van dr. K. P. G. Schwarz, die aldus luiden:

„Van 't droef vergane schip
d' in storm bezweken mast
Draagt thans in 's Heren huis
een Hem gewijde last.
Zoo wordt al wat op aard
in ramp en rouw ons treft
Een pijler, die ons hart
naar 't eeuwig Godshuis heft”.

Het verband met de eerder beschreven gebeurtenis is duidelijk, doch misschien mag hieraan voor hen, die het niet weten, nog worden toegevoegd, dat deze regels werden ingegeven door het feit, dat de pijlers, waarop de orgelgalerij rust, indertijd vervaardigd werden uit de masten van de vergane „Alba”.

DE HAARLEM - ZANDVOORT SPOORWEG
MAATSCHAPPIJ.

Tot de grote mannen, die zich voor Zandvoort verdienstelijk hebben gemaakt, behoren ongetwijfeld de gebroeders Gustave en Julius Eltzbacher. Waren de plannen door gegaan, zooals zij zich die gedacht hadden, Zandvoort zou zeker de fraaiste en aantrekkelijkste badplaats van het continent geworden zijn. (Zie litho met stratenplan. Allan)

Het zijn deze ondernemende mannen geweest, die in 1881 de spoorbaan Haarlem -Zandvoort aangelegd hebben, een station, een passage en een kurhotel bouwden, een onderneming, die thans miljoenen zou kosten.

Op 6 Januari 1881 werd bij notaris Fred. Wertheim de acte gepasseerd, waarbij opgericht werd de Haarlem-Zandvoort Spoorweg Maatschappij. Oprichters waren de genoemde gebroeders Eltzbacher en E.J. J. Kuinders, terwijl de Koninklijke goedkeuring nog vermeld de namen C. Smit en Vermeer en Co.

Reeds op 2 Juni 1881 stoomde de feesttrein het station binnen, waar burgemeester Boerlage aanwezig was om de Eltzbachers met hun gasten te verwelkomen. Ook de burgemeester van Amsterdam, de heer van Tienhoven was aanwezig en hield een hartelijke toespraak, daarbij de verwachting uitsprekend dat Zandvoort door deze verbinding met de hoofdstad tot grote bloei zou geraken, zooals dit ook geschied was met IJmuiden, door de aanleg van het Noordzeekanaal.

Van de aankondigingen van het dejeuner op 2 Juni 1881, gegeven ter gelegenheid van de "ouverture du chemin de fer" en van het "buitengewoon concert" op dezelfde Donderdag gegeven door de Zandvoorter-

Kurzaalkapel ter gelegenheid van de feestelijke opening van de Kurzaal en de Spoorweg is een exemplaar in deze verzameling opgenomen.

De geschiedenis van het Station is wel merkwaardig. Het gebouw dat afgebroken werd in 1908 in verband met de bouw van een nieuw station achter de Zeestraat, stond eens op een landbouwtentoonstelling in Arnhem, herbergde daarna de vrolijke gasten van Leidse studentenfeesten en werd eerst in 1881 tot spoorwegstation verheven .

Had de plaatsverandering van het station direct funeste gevolgen voor de Passage en het Kurhaus omdat het verkeer niet meer door de Passage langs het Kurhaus geleid werd, indirect was deze verplaatsing voor de toekomst van de badplaats een blunder omdat daarmee aan het grote uitbreidingsplan Nieuw-Zandvoort de doodsteek werd toegebracht.

En, zal men nu vragen hoe kwamen de badgasten vóór 1881 in Zandvoort ? Er was een spoorweghalte van de H.IJ.S.M. aan de Zandvoortse laan . Men stond dan aan de halte waar wij nu spreken van Leidse Vaart . Vandaar kon men per rijtuig van de firma W.Driehuizen, die een omnibusdienst georganiseerd had , hotel Driehuizen te Zandvoort bereiken , terwijl de Haarlemmer J.C.H.van den Berg een omnibusdienst explooteerde van Haarlem naar Zandvoort, die de naam " Het Fortuin" droeg . Het vervoer in deze rijtuigen was geen onverdeeld genoegen wegens de lange duur der rit en de hobbelige wegen. Geestige lieden beweerden dat de wagens "rijk gestoffeerd " erg van stof voorzien waren .

(Zandvoortse Courant 28 Mei 1921.)

In 1902 werd de spoorlijn Haarlem -Zandvoort verbeterd , het enkel

spoor werd dubbel spoor en de locaalspoorweg werd daarmee gewone spoorweg ingaande 15 Juni 1902.

In verband met de grote afstand van het dorp naar het (Passage) station werd een houten abri geplaatst aan het einde van de Haltestraat , welke abri in 1903 door de H.IJ.S.M. werd vernieuwd en een flinke ruime wachtkamer , een kantoor en een goederenloods bevatte. Het perron werd geheel bestraat en het oude haltegebouwtje werd afgebroken.

Van 9 Juni 1882 af reed er een electrisch trammetje van de Passage naar de villa van de heer Tatz in de bocht van de Kostverlorenstraat. Dit lijntje had geen levensvatbaarheid en gaf in 1882 de geest . In 1884 besloten de aandeelhouders de naam dezer onderneming n.l. Electrische Tramweg Mij.Zandvoort te veranderen in Tramweg Mij Zandvoort. Er werd een paardentram in exploitatie gebracht voor het traject Station-Passage via de Dr.Joh.G.Mezgerstraat en de Burgemeester Engelbertsstraat tot bij hotel Groot-Badhuis . Later reed er een omnibus van het station tot aan Hotel Kaufmann.

Voor meer uitvoerige gegevens over dit trammetje leze men het artikel van Prof. Duparc in "Op de rails" van December 1959.

A handwritten signature in dark ink, consisting of a stylized 'C' followed by a flourish, underlined.